

národní
úložiště
šedé
literatury

Metodika identifikace a klasifikace území s krajinnými hodnotami

Kuča, Karel; Kupka, Jiří; Vorel, Ivan; Vondráčková, Simona
2022

Dostupný z <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-511538>

Dílo je chráněno podle autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Tento dokument byl stažen z Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Datum stažení: 27.04.2024

Další dokumenty můžete najít prostřednictvím vyhledávacího rozhraní [nusl.cz](http://www.nusl.cz) .

Metodika identifikace a klasifikace území s krajinnými hodnotami

Metodika s osvědčením Ministerstva kultury ČR

Ing. arch. Karel Kuča
prof. Ing. arch. ThLic. Jiří Kupka, Ph.D.
doc. Ing. arch. Ivan Vorel CSc.
Ing. arch. Simona Vondráčková, Ph.D.

Praha 2022

Metodika identifikace a klasifikace území s krajinnými hodnotami

Certifikovaná metodika (Osvědčení č. 267 Ministerstva kultury ČR, odboru výzkumu a vývoje, č.j. MK 63506/2022 OVV, Sp. zn. MK-S 13964/2019 OVV, ze dne 3. 11. 2022)

Tato metodika vznikla v rámci výzkumného projektu *Praktické přístupy k územní ochraně historické kulturní krajiny* (kód projektu DG20P02OVV019), financovaného z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II) Ministerstva kultury České republiky, jehož řešitelem je Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i. a Fakulta stavební Českého vysokého učení technického v Praze.

Lektorovali: doc. Ing. Petr Kučera, Ph.D., Ing. arch. Michael Fidra

© 2022, Fakulta stavební Českého vysokého učení technického, Praha

Text: © 2022, Ing. arch. Karel Kuča, prof. Ing. arch. ThLic. Jiří Kupka, Ph.D., doc. Ing. arch. Ivan Vorel CSc., Ing. arch. Simona Vondráčková, Ph.D.

Obsah

	<i>Vstupní údaje</i>	2
	<i>Výzkumná aktivita</i>	2
	<i>Název metodiky</i>	2
	<i>Cíl metodiky</i>	2
	<i>Předmět metodiky a její popis</i>	2
	<i>Zdůvodnění novosti postupu</i>	3
	<i>Uplatnění metodiky</i>	3
1.	Krajinné hodnoty v rámci jevu A011 Urbanistické a krajinné hodnoty	4
1.1.	K pojmu krajinné hodnoty	4
2.2.	Krajinné hodnoty v jevu ÚAP A011	5
2.	Míra dochování historické kulturní krajiny a její hodnota jako určující kritérium k identifikaci a klasifikaci území s krajinnými hodnotami	6
2.1.	Základní prostorová organizace krajiny	6
2.2.	Drobnější členění krajiny	7
2.3.	Klasifikace hodnoty	7
2.4.	Kulturní krajina obecná a krajiny typologicky vyhraněné	8
2.5.	K náplni jevu A011 Urbanistické a krajinné hodnoty	9
2.6.	Znaky historické kulturní krajiny	9
2.7.	Znaky historické (i současné) kulturní krajiny, jejichž uplatnění je z hlediska památkové péče problematické	14
3.	Kategorie území z hlediska krajinných hodnot pro znázornění jevu A011	16
3.1.	Území s výraznými krajinnými hodnotami (Krajinné hodnoty 1)	17
3.2.	Území s běžnými krajinnými hodnotami (Krajinné hodnoty 2)	18
3.3.	Území s archeologizovanými krajinnými hodnotami (Krajinné hodnoty 3)	18
3.4.	Území se zničenými krajinnými hodnotami či bez krajinných hodnot (Krajinné hodnoty 4)	19
4.	Postup vymezení území s krajinnými hodnotami kategorií 1 či 3	19
4.1.	První etapa: vymezení území s krajinnými hodnotami 1 či 3 v řešeném území	19
4.2.	Druhá etapa: prověření území s krajinnými hodnotami kategorií 1 či 3 na základě terénního průzkumu	20
4.3.	Třetí etapa: památkové vyhodnocení znaků historické kulturní krajiny území s krajinnými hodnotami kategorií 1 či 3	20
4.4.	Otázka typologické homogenity území s krajinnými hodnotami kategorií 1 či 3	20
5.	Další sledované jevy ÚAP týkající se krajiny	21
5.1	Jev A017a Krajinný ráz	21
5.2	Jev A017b Krajiny a krajinné okrsky	21
5.3	Jev A023a Významné krajinné prvky	22
5.4	Jev A032 Památné stromy a informace o jejich ochranném pásmu	22
6.	Komentář k urbanistickým hodnotám v rámci aplikace jevu A011	22
7.	Komentář ke sledovaným jevům územně analytických podkladů obcí podle stavebního zákona a jejich vývoji	24
7.1.	Územně analytické podklady podle vyhlášky č. 500/2006 Sb.	24
7.2.	Územně analytické podklady podle vyhlášky č. 13/2018 Sb.	26
7.3.	Územně analytické podklady podle nového stavebního zákona č. 283/2021 Sb.	26
7.4.	Pojetí sledovaných jevů ÚAP a jejich vztahy a aditivnost	26
8.	Literatura	28

Vstupní údaje

Výzkumná aktivita

Program na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II) Ministerstva kultury České republiky, Projekt DG20P02OVV019 – *Praktické přístupy k územní ochraně historické kulturní krajiny*.

Název metodiky

Metodika identifikace a klasifikace území s krajinnými hodnotami

Cíl metodiky

Cílem metodiky je poskytnout návod pro objektivní identifikaci a klasifikaci území s krajinnými hodnotami. Krajinné hodnoty jsou od roku 2018 součástí tzv. sledovaného jevu A011 *Urbanistické a krajinné hodnoty* územně analytických podkladů (ÚAP) podle stavebního zákona. Do té doby se tento jev nazýval *Urbanistické hodnoty*. Pro jeho aplikaci byla v roce 2015 vydána certifikovaná *Metodika identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami*. Po rozšíření náplně jevu bylo nutno prověřit, zda uvedená metodika nadále vyhovuje pro urbanistickou složku jevu (což se potvrdilo), a především zpracovat předkládanou metodiku pro krajinnou složku jevu. Ta je koncipována analogicky: definuje několik kategorií území z hlediska dochování a kvality krajinných hodnot: Území s výraznými krajinnými hodnotami (Krajinné hodnoty 1), Území s běžnými krajinnými hodnotami (Krajinné hodnoty 2), Území s archeologizovanými krajinnými hodnotami (Krajinné hodnoty 3) a Území se zničenými krajinnými hodnotami či bez krajinných hodnot (Krajinné hodnoty 4). Pro využití v rámci jevu A011 se – podobně jako u urbanistických hodnot – počítá pouze s těmi nejhodnotnějšími, tedy s Krajinnými hodnotami 1 a 3.

Zatímco urbanistická složka jevu úzce souvisí s jevem A013a mapujícím památkově hodnotné nemovitosti, jejichž koncentrace hodnotu daného území vytváří, pro *znaky historické kulturní krajiny*, které jsou základem krajinných hodnot, takový sledovaný jev zatím neexistuje, a proto musejí být vyjádřeny rovněž v rámci jevu A011. To je v souladu s aktuálním Metodickým návodem Ministerstva pro místní rozvoj, který mimoto do tohoto jevu zahrnul i některé dříve samostatně sledované jevy.

Urbanistické a krajinné hodnoty jsou chápány v kontextu dalších sledovaných jevů ÚAP, které se týkají urbanismu a krajiny z jiných hledisek, jako jev mapující primárně kulturní, respektive památkové hodnoty urbanistických a krajinných celků, tedy jako doplněk sledovaných jevů zahrnujících nemovitosti a území chráněné podle památkového zákona. Je to jediný sledovaný jev, který umožňuje zviditelnit památkové hodnoty sídel a krajiny, které dosud legislativně chráněny nejsou, a pouze v takovém chápání má opodstatnění. Na základě toho lze usilovat o ochranu památkových krajinných hodnot nejen působností orgánů památkové péče, ale i prostřednictvím nástrojů územního plánování a stavebního zákona obecně.

Péči o krajinné hodnoty se v České republice věnuje obor památkové péče zejména od 90. let 20. století a zaznamenal v této oblasti významné úspěchy, i když jde zároveň o náročný proces vyžadující odbornou kvalifikaci a spolupráci v řadě oblastí a v neposlední řadě schopnost kultivované komunikace řady aktérů v nikdy nekončícím procesu ochrany a regenerace vybraných částí historické kulturní krajiny. Na území České republiky bylo dosud podle památkového zákona prohlášeno 27 krajinných památkových zón, z nichž některé (nebo jejich části) se mimoto staly památkami Světového dědictví UNESCO nebo jeho součástí: Lednicko-valtický areál, Hornická kulturní krajina Háj-Kovářská-Mědník, Hornická kulturní krajina Jáchymov, Hornická kulturní krajina Krupka, Kladrubské Polabí, stejné postavení snad brzy získá i Žatecká chmelařská krajina. Potenciál hodnotných historických kulturních krajin je však v České republice mnohem větší a právě pomocí sledovaného jevu A011 jej lze efektivně zviditelnit.

Metodika úzce navazuje na předchozí výsledky mezioborové spolupráce kolektivu autorů v oblasti historické kulturní krajiny, zejména na *Metodiku typologie historické kulturní krajiny* (2020). Ta stanovila jako základní zájmovou kategorii *celek historické kulturní krajiny*, který se vyznačuje zvýšenou koncentrací hodnotných znaků historické kulturní krajiny určitého typu nebo více typů současně. Takové celky odpovídají kategorii Krajinných hodnot 1 (popřípadě 3) podle této metodiky. Ta se v řadě ohledů na metodiku z roku 2020 odkazuje a řadu metodických zásad proto znovu neopakuje.

Předmět metodiky a její popis

Předmětem metodiky je "klíč k určování částí krajiny podle památkové hodnoty". Těžištěm metodiky je popis metody objektivního hodnocení krajiny. Ta je opřena o porovnání současné podoby krajiny se stavem v 50. letech 20. století, v 2. čtvrtině 19. století a v 2. polovině 18. století na základě mapových pramenů a ortofotomap. Při tomto porovnání je třeba sledovat jak základní prostorovou organizaci krajiny, tak její drobnější členění. V úvahu je třeba vzít i to, zda jde o krajinu typologicky vyhraněnou, nebo naopak obecnou. Následně jsou stanoveny a zdůvodněny jednotlivé kategorie území s krajinnými hodnotami. Nejdůležitější částí metodiky je popis způsobu, který zajistí jednoznačné a správné zařazení jakéhokoli území do jedné z hodnotových kategorií (včetně území, která krajinné hodnoty nevykazují). Hlavní pozornost je věnována územím nejvyšší hodnotové kategorie, protože pouze ty naleznou uplatnění v rámci jevu A011.

Velká pozornost je věnována odlišení jevu A011 od ostatních sledovaných jevů, které se týkají krajiny obecně či z hlediska ochrany jejich přírodních složek. Jde zejména o jevy A017a Krajinný ráz, A017b Krajiny a krajinné okrsky, A023a Významné krajinné prvky a A032 Památné stromy a informace o jejich ochranném pásmu.

Jako určitá příloha je zařazena rovněž informace o vývoji institutu sledovaných jevů ÚAP od roku 2007, kdy byly zavedeny. Jde především o zásadní změny vymezení řady jevů od roku 2018. Tato informace je určena i pro uživatele *Metodiky identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami*.

Zdůvodnění novosti postupu

Problematika památkových krajinných hodnot dosud postrádala jasně formulovanou metodickou základnu. Metodika je zpracována na základě více než třicetiletých zkušeností autorů z terénních průzkumů a hodnocení historické kulturní krajiny (a sídel) a sledování relevantní odborné literatury a expertní diskuse na národní i mezinárodní úrovni. Metodika vědomě a cíleně navazuje na dosavadní práce osobností oboru památkové péče týkající se historické kulturní krajiny (a urbanismu) v České republice, rozvíjí jejich myšlenky ve světle aktuálního společenského zázemí a právního prostředí. Hlavní novost postupu nynější metodiky spočívá v důsledném provázání pohledu na krajinné hodnoty v praxi památkové péče s ustanoveními sledovaných jevů územně analytických podkladů podle stavebního zákona a jeho prováděcích předpisů a metodických nástrojů (včetně jejich novelizací) partnerského resortu Ministerstva pro místní rozvoj, což dosud v oboru památkové péče nebylo takto aplikováno. To dává metodice možnost širokého mezioborového a meziresortního uplatnění a prohloubení spolupráce právě v oblastech, kde se prolíná rozhodování v území na úseku územního plánování a stavebního řádu s památkovou péčí. Dalším přínosem metodiky může být edukativní využití a potenciální osvěta směrem k nejširší veřejnosti, která se o téma krajinného dědictví a bohatství České republiky aktivně zajímá.

Uplatnění metodiky

Primární uplatnění metodiky je v oboru památkové péče, neboť uživatelům umožňuje provádět co nejobektivnější identifikaci a popis krajinných hodnot v území zvažovaném k ochraně podle památkového zákona. Největší uplatnění má však metodika pro zpracovatele vybraných sledovaných jevů územně analytických podkladů v oboru územního plánování pro krajinnou složku jevu *urbanistické a krajinné hodnoty*. Zde se její dopad ještě zvyšuje tím, že může být aplikována v jakémkoli území, tedy i památkově nechráněném – respektive zejména tam.

Národní památkový ústav je od roku 2007 Ministerstvem kultury stanoveným oficiálním resortním poskytovatelem těch jevů, které vyplývají z jeho role týkající se kulturního dědictví chráněného na základě platného památkového zákona. Se znalostí praxe pro vybrané další jevy, které se týkají kulturně-historických hodnot a přitom pro ně nebyl zatím stanoven veřejně zřizovaný poskytující subjekt, snaží se NPÚ podle odborných poznatků dosažených ve své odborné působnosti, postupně poskytovat údaje i pro další jevy nad rámec tohoto pověření, pokud je má k dispozici. Mezi těmito jevy jde mimo jiné právě o jev A011 Urbanistické a krajinné hodnoty, jehož krajinná část je tématem této metodiky.

Možnost uplatňovat památkově významné jevy i nad rámec památkového zákona vyplývá také z několika mezinárodních smluv, ke kterým Česká republika na konci 20. a počátku 21. století přistoupila a které jsou součástí našeho právního řádu. Přitom jejich potenciální opora není v praxi památkové péče dostatečně využívána. Z hlediska krajinných hodnot jsou nejvýznamnějšími nástroji mezinárodního práva Evropská úmluva o krajíně (nyní Úmluva Rady Evropy o krajíně) a Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy, jejichž filosofii se krátce po přijetí podařilo promítnout do některých ustanovení stavebního zákona, zejména do ustanovení, kterými jsou definovány cíle a úkoly územního plánování.

Orgány památkové péče nemohou území, na něž se nevztahují ustanovení památkového zákona, ovlivňovat přímo, mohou však orgánům, které jsou k tomu příslušné, poskytovat maximum dostupných informací o památkových hodnotách (včetně krajinných), a to právě formou vybraných sledovaných jevů ÚAP, předávaných úřadu územního plánování. K zajištění alespoň určité ochrany kulturně-historických, v tomto případě krajinných hodnot tedy není nezbytné soustřeďovat odborné kapacity primárně či výhradně na přípravu podkladů k prohlášení nových památkových území, tedy památkových rezervací a památkových zón, jak tomu bylo v posledních desetiletích. Upozornění na dochované kulturně historické hodnoty prostřednictvím sledovaných jevů ÚAP, pokud budou objektivně a srozumitelně popsány a vymezeny, může být poměrně účinným prostředkem jejich „preventivní“ ochrany právě z titulu stavebního zákona prostřednictvím jejich začlenění do systému územního plánování v rámci celého státu. Proces zpřesnění podkladů v podrobnosti nezbytné pro prohlášení za památkové území podle dosud aplikovaných postupů může navazovat právě pro území, která status územní památkové ochrany zasluhují. Aplikace územní ochrany je společensky nezanedbatelným nákladem na kapacity zapojených pracovníků, optimálně i na dotační podporu a v neposlední řadě na kapacitu vloženou do komunikace s vlastníky nemovitostí ochranou dotčených. Je proto nezbytné usilovat o co nejeřefektivnější provázání poznatků získávaných v rámci různých agend Národního památkového ústavu (respektive oboru památkové péče jako celku) s agendou stavebních úřadů a činností subjektů zapojených do procesu územního plánování. Provázání, jednotně založená a odborně koordinovaná struktura údajů v integrovaném informačním systému památkové péče (IISPP), který je schopen potřebné jevy ÚAP sbírat a přehledně formou tematických mapových vrstev publikovat, by měly v budoucnu umožnit operativní datové exporty aktuálních poznatků při všech aktualizacích ÚAP.

Je nezbytné, aby se energie a prostředky vložené do průzkumné i návazné práce maximálně zúročily jak ve vztahu k precizní aplikaci při uplatnění poznatků v procesu poskytování územně analytických podkladů, tak v rozvíjení všech souvisejících agend uvnitř oboru památkové péče, ale i směrem ke spolupracujícím subjektům veřejné, municipální, podnikatelské i občanské sféry. Právě krajinné hodnoty jsou předmětem pozornosti a veřejně deklarované působnosti četných občanských sdružení a aktivit, které se často potýkají s deficitem schopností odborně formulovat vlastní argumentaci tam, kde by mohly oboru státní památkové péče efektivně pomáhat. S rozvíjením demokracie v naší společnosti se zájem o věci veřejné posílil, rozvíjejí se i edukativní aktivity vysvětlující význam zapojení veřejnosti do procesu územního plánování.

Bude proto úspěchem, pokud i prostřednictvím této metodiky bude odborná i nejšířší veřejnost informována, že krajinné hodnoty nejsou omezeny na kategorie památkových rezervací a památkových zón podle platného památkového zákona či kategorií chráněných podle zákona o ochraně přírody a krajiny, ale jde o důležité téma pro ochranu a rozvíjení lokální, regionální či národní identity obecně.

Metodika je v souladu s platným právním řádem České republiky a orgány státní památkové péče ji mohou využívat pro stanoviska, závazná stanoviska i pro vyjadřování ve správním řízení. Exaktně získané poznatky o historické struktuře krajiny lze – v souladu s cíli a úkoly územního plánování podle stavebního zákona – uplatnit také při zpracování *Koncepce uspořádání krajiny* v rámci územního plánu.

1. Krajinné hodnoty v rámci jevu A011 Urbanistické a krajinné hodnoty

Krajinné hodnoty jsou součástí jevu A011 územně analytických podkladů (ÚAP) až od roku 2018, kdy byl dosavadní jev *Urbanistické hodnoty* rozšířen též o krajinnou složku. Pro urbanistické hodnoty byla vydána certifikovaná metodika¹, kterou lze využívat i nadále. Pojetí urbanistických hodnot podle této metodiky (viz kapitola 6) bylo nyní aplikováno i na krajinné hodnoty. O samotném instrumentu sledovaných jevů ÚAP podle stavebního zákona, jeho vývoji a vlastnostech pojednává kapitola 7. Vztahu *krajinných hodnot* k jiným sledovaným jevům ÚAP vztahujícím se ke krajině je věnována kapitola 5.

1.1. K pojmu krajinné hodnoty

V literatuře týkající se krajiny se užívají termíny bezprostředně se vztahující ke krajinným hodnotám, a to **historické krajinné struktury**, **znaky historické kulturní krajiny** a **významné krajinné prvky**. Jejich význam a vzájemný vztah je potřeba vyjasnit.

Krajinu obecně dělíme na krajinu přírodní a kulturní. **Přírodní krajina** se vyvíjela bez přičinění člověka. **Kulturní krajina** je naopak výsledkem působení lidské činnosti na krajinu bez ohledu na to, v jaké míře vizuální srozumitelnosti této činnosti se dochovala. Je zřejmé, že v prostředí českých zemí již existuje prakticky jen krajina kulturní. Přírodní krajina se zachovala jen v podobě malých enkláv v nejvyšších horských polohách, v rašeliníštích, pralesích a podobně.

Všechno to, co se v krajině projevuje jako výsledek lidské činnosti, kterou člověk v průběhu dějin měnil krajinu přírodní na krajinu kulturní, lze označit jako **historické krajinné struktury**. Jejich součástí jsou sídla, stavby, komunikace, výrobní zařízení, ale i parky či estetické přetváření části krajiny aj. Historické krajinné struktury můžeme členit jednak chronologicky (prehistorické, raně středověké, vrcholně středověké atd.), jednak typologicky (struktury sídelní, komunikační, zemědělské aj.). V kulturní krajině se prolínají historické krajinné struktury různého stáří i typů. Pojem historické krajinné struktury je tedy všeobjímající – a pro praktické potřeby identifikace krajinných hodnot až příliš obecný.

V *Metodice typologie historické kulturní krajiny* byly historické krajinné struktury (respektive kulturní krajiny) rozříděny typologicky v rámci definovaných typů kulturní krajiny (viz níže). Takovým typem je například *krajina rybníků*. Rybníční krajinná struktura se v území projevuje formou **znaků historické kulturní krajiny**² příslušného typu (v tomto případě rybníky, sádky, obtokové strouhy aj.). V konkrétním území se mimoto vyskytují i další znaky historické kulturní krajiny, buď spojené s jiným typem historické kulturní krajiny, nebo znaky obecné. Platí tedy, že historické krajinné struktury se na určitém území projevují prostřednictvím konkrétních znaků historické kulturní krajiny, které mohou reprezentovat různé krajinné typy a vyskytují se v různé koncentraci.

Protože všechny rybníky a vodní toky jsou **významnými krajinnými prvky** (A023a) ze zákona, je zřejmé, že tento sledovaný jev je – stejně jako **památné stromy** (A032) pouze jiným pohledem na tutéž realitu, totiž znaky historické kulturní krajiny. Oba tyto jevy přitom zahrnují i znaky krajiny přírodní a pro oba platí, že mají legislativní ochranu.

Historické krajinné struktury, znaky historické kulturní krajiny, památné stromy a do určité míry i významné krajinné prvky jsou tedy z věcného (nikoli legislativního) pohledu do značné míry synonymy a definují krajinné hodnoty území, respektive "paměť krajiny".

Komentář vyžaduje i adjektivum "historický". Především v památkové péči se užívá termín **historická kulturní krajina** (podobně jako třeba "historická města"). Označuje se jím podoba krajiny vzniklá v minulých staletích až do určitého časového předělu. Jeho protipólem je termín **současná/recentní kulturní krajina**, který zahrnuje jak to, co se v krajině zachovalo z minulosti, tak to, co vzniklo v relativně nedávné době – tedy dnešní obraz krajiny.

Je logické, že zájem památkové péče směřuje primárně k tomu, co má památkovou hodnotu, jejíž součástí je i určité minimální stáří (u staveb je to obvykle nejméně 50 let, i když památkový zákon žádné minimální stáří pro přiznání právní ochrany neurčuje). Kde (respektive kdy) "končí" historická kulturní krajina, není závazně určeno. V knize *Historické kulturní krajiny České republiky* se za takové rozmezí považuje nejčastěji polovina 20. století, kdy po komunistickém převratu začala radikální proměna naší zemědělské krajiny v důsledku kolektivizace. Dosud nebyvalého měřítka dosáhla zároveň povrchová

¹ Karel Kuča – Věra Kučová: Metodika identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami. Národní památkový ústav. Praha 2015. ISBN 978-80-7480-025-2.

² Tento pojem používá i připravovaná novela Vyhlášky č. 420/2008 Sb. o plánech ochrany památkových rezervací a památkových zón s předpokládanou účinností od roku 2023.

těžba hnědého uhlí, ale i zatápění krajiny vodními nádržemi. Rozsáhlá území byla vysídlena a proměněna na vojenské prostory či nepřístupné pohraniční pásmo a začaly i další změny krajiny.³

Nicméně ani vývoj krajiny v období od poloviny 20. století do současnosti nelze apriori vnímat negativně, jako dobu, kdy se pouze ničily hodnoty tradiční krajiny (i krajiny industriální), protože vznikaly i nové krajinné hodnoty. Je nepochybné, že také z tohoto období je žádoucí zachovat některé doklady zásahů do krajiny i z historických důvodů. Období 50.–80. let 20. století mimoto dnes už nemůže být chápáno jako "současnost" a je logické, že i památková péče dnes upírá pozornost i na ně.

Za "současnost" můžeme považovat až období po roce 1989, respektive po roce 2000, kdy se nové tendence začaly prosazovat v mnohem větším měřítku. Také vstupy člověka do krajiny této doby představují hodnotové protiklady. Na jedné straně došlo k rychlé devastaci obrazu velkých částí krajiny logistickými a komerčními centry v zázemí měst a podél hlavní dopravní infrastruktury či satelitními obytnými celky s převážně živelnou, architektonicky obvykle nijak neregulovanou individuální výstavbou. Na druhé straně jsme svědky něčeho, co v historii prakticky nemá obdoby, totiž organizovaného i individuálně realizovaného navracení vybraných částí krajiny do "přírodě blízkého stavu", typicky třeba proměnu napřímeného úseku řeky do meandrující podoby. Poslední desetiletí je však také charakteristické nebývalými množství pokácených alejí podél silnic a zároveň snahou aleje a stromořadí v krajině za veřejné prostředky a na základě sbírek organizovaných neziskovým sektorem opět vysazovat.

1.2 Krajinné hodnoty v jevu ÚAP A011

Rozšíření jevu A011 o krajinné hodnoty od roku 2018 se stalo hlavním impulsem vzniku této metodiky. Sdružení urbanistických a krajinných hodnot do společného jevu může samo o sobě naznačovat, co je krajinnými hodnotami míněno, neboť pojetí obou typů hodnot by mělo být analogické. Jde o území s dochovanou a hodnotnou historickou kulturní krajinou, která by v procesech územního plánování měla být respektována, popřípadě posílena nebo regenerována. Jednotlivé kategorie území jsou – tak jako u urbanistických hodnot – dány mírou dochování těchto hodnot a jejich hodnotou. Byť z urbanistických hodnot nejsou při snaze o co neobjektivnější kategorizaci vyloučena ani území urbanizovaná zcela recentně, zůstává jejich těžištěm urbanistické dědictví starších dob. A podobně to bude tato metodika chápat i u krajinných hodnot. Oborům památkové péče, ochrany kulturních charakteristik krajiny a k dědictví ohleduplnému územnímu plánování by mělo jít především o identifikaci a grafické vymezení dochovaných příkladů historické kulturní krajiny z doby před polovinou 20. století, kdy začala její rychlá proměna. Z hodnocení není vhodné vyčleňovat ani krajinné úpravy velmi mladé, zvláště, pokud znamenají vytváření nových krajinných hodnot nebo racionální rekonstrukci hodnot dříve zničených tam, kde je to ještě možné.

Podobně jako u urbanistických hodnot lze tedy konstatovat, že i při hodnocení krajinných hodnot není důvodné hledat časové omezení. Nové krajinné hodnoty dále vznikají (a je potřebné je naopak popisovat a společensky ocenit). Krajinné hodnoty tak mohou být představovány jak znaky historické kulturní krajiny, tak znaky vzniklými v nedávné minulosti či v současnosti (jak zcela nové, tak rekonstruované).

Také u krajinných hodnot tedy jejich pojetí a potenciál k hledání forem ochrany přesahuje zájem památkové péče. V případě krajinných složek přírodní povahy (stromy, meze, hráze rybníků, aj.) je poněkud metodicky odlišné i chápání autenticity krajiny, která nebude založené tolik na hodnotě stáří, jak je tomu u jednotlivých stavebních složek krajiny a urbanistických celků. K tomu uveďme příklad: Pokud byla tradiční zástavba vesnice nahrazena odlišně řešenými novostavbami, nelze její hmotnou autenticitu už nikdy obnovit, a to ani pokud by byla znovu zastavěna tradičním způsobem, který by pečlivě sledoval kontext, hmotové charakteristiky místní zástavby, architektonické a výtvarné tvarosloví. Takové dílo může být kvalitní, ale nemůže nahradit zaniklý originál. Naproti tomu v minulosti rozoranou polní cestu, vykáčenou alej či vypuštěný rybník nebo zaniklou vinici většinou obnovit lze a jejich působení v krajině bude srovnatelně autentické jako před jejich zánikem. Řada prvků tvořících kulturní krajinu mimoto prochází (musí procházet) periodickou obměnou (například aleje).

Při posuzování krajinných hodnot je třeba mít vždy na paměti ostatní "krajinné" jevy ÚAP, které pro účely územního plánování poskytují orgány pověřené státní ochranou přírody a krajiny, případně jiné orgány státní správy. Pojetí krajinných hodnot pro vymezení podle jevu A011 by k nim nemělo být duplicitní, i když překryv jevů v území je logický a zejména v krajině lze překryvy s kulturními a přírodními charakteristikami krajiny pro popis krajinného rázu ve smyslu § 12 zákona č. 114/1992 Sb. očekávat. Znamená to, že řada znaků důležitých z hlediska krajinných hodnot bude vykázána také v rámci jiných sledovaných jevů ÚAP.

Hodnocení krajinných hodnot pro znázornění jevu A011 se musí primárně zaměřit na to, čím, jakými znaky člověk přetvořil původní přírodní krajinu v krajinu kulturní v plném rozsahu tohoto pojmu, tedy včetně její zemědělské kultivace, ale i změn s esteticky nebo ekologicky negativním dopadem. To paradoxně obvykle vyžaduje odhlédnout od toho, co je v každé krajině to vůbec nejvýraznější – totiž její modelace. Zvlněná krajina většinou působí jako zajímavější, malebnější a tedy "hodnotnější a krásnější" než plochá rovina, ale o krajinných hodnotách kulturní krajiny to při takovém prvním náhledu vlastně nic nevypráví. Podíváme-li se na oba typy krajin na ortofotomapě, kde jejich modelaci nebudeme vnímat, můžeme se přesvědčit, že kulturní hodnota se může jevit u obou území obdobně nízká, pokud v nich historické krajinné struktury z velké části zanikly, obvykle v důsledku kolektivizace zemědělství či dalších mladších radikálních zásahů. aj. Na druhé straně

³ V konzervativnějším pojetí je možno předělit – tedy "konec vývoje" historické kulturní krajiny vidět dokonce již o sto let dříve, v polovině 19. století, kdy začala novodobá industrializace spojená i s budováním železniční a moderní silniční sítě, elektrifikací a dalšími změnami tradiční krajiny. Z hlediska památkové péče je však toto období dnes již chápáno jako integrální součást památkových hodnot.

samozejmě platí, že dochovanou historickou kulturní krajinu dokážeme mnohem lépe vnímat a docenit v území zvlněném než v rovině.

2. Míra dochování historické kulturní krajiny a její hodnota jako určující kritérium k identifikaci a klasifikaci území s krajinnými hodnotami

Vysoká míra dochování historické kulturní krajiny (tedy historických krajinných struktur, respektive znaků historické kulturní krajiny) je základní charakteristikou všech území, na kterých lze identifikovat a územně vymezit krajinné hodnoty pro účely jevu A011. Pro získání schopnosti takové identifikace a vymezení jsou nezbytné základní znalosti vývoje kulturní krajiny a osídlení, regionálních odlišností a v neposlední řadě schopnost práce s prameny různé povahy. Výčet všech variant jde daleko za rámec této metodiky a je nutno předpokládat základní znalosti jejího uživatele v příslušných odborných disciplínách.

Míru dochování historické kulturní krajiny hodnotíme vždy porovnáním dnešní podoby určitého území s tím, jak vypadalo v minulosti, a to na základě studia maxima dostupných informací. Dnešní stav nám velmi dobře ukáže jednak základní mapa 1:10 000 (ZM10, respektive ZABAGED), jednak ortofotomapy. Snadno dostupné jsou i poněkud starší verze ortofotomap z doby po roce 2000⁴.

Šťastnou souhrou okolností je v současnosti již celoplošně k dispozici podrobné zachycení starší podoby krajiny ve třech přelomových obdobích. Prvním – časově nejbližším – jsou **50. léta 20. století**. Tehdejší podobu krajiny zachycuje 1. vydání státní mapy odvozené 1:5 000, dostupné on-line již jako celoplošná mapová vrstva⁵. Méně podrobně pak listy vojenských topografických map v systému TOPO1952 v měřítku 1:25 000⁶. Toto poznání lze navíc ještě prohloubit studiem černobílých ortofotomap z téže doby, které zachycují i některé charakteristiky, které v mapách nejsou obsaženy (nebo nemusejí být aktuální), například skutečné členění plužiny, jednotlivé stromy v krajině, stromořadí aj. To z nich činí nezastupitelný pramen⁷.

Druhý základní pramen je o více než sto let starší, konkrétně z let 1823–1848. Jde o známé **mapy stabilního katastru**, které existují ve třech variantách (indikační skici, originální mapy, císařské otisky) a ukazují velmi věrně a detailně podobu krajiny (včetně plužin) a sídel v měřítku 1:2 880 v období krátce před začátkem industrializace. Generalizovanou podobu území v měřítku 1:28 880 zachycuje **II. vojenské mapování** (Morava a Slezsko 1836–1840, Čechy 1842–1852, Dolní Rakousy 1809–1818, Uhry 1819–1869)⁸.

Třetím pramenem je **I. vojenské mapování** (jižní polovina Čech a Moravy 1764–1768, severní polovina Čech 1780–1783, severní část Moravy 1779–1781, Slezsko 1763 a znovu 1780)⁹. Tyto mapy nejsou geodeticky přesné, ale jsou velmi podrobné. Nezastupitelné jsou proto, že ještě zachycují vrcholnou podobu rybníčních soustav (byť jsou jednotlivé rybníky tvarově deformované) a cestní síť před výstavbou (resp. v době výstavby) nové sítě císařských silnic. Dobře také ukazují tehdejší rozsah zástavby sídel.

Z ještě staršího období se dochovala relativně podrobná mapová zachycení podoby krajiny již pouze jednotlivě, například v rozsahu některého panství či obce. Müllerovy mapy Moravy (1716) a Čech (1720) lze až na výjimky použít pouze pro doložení existence sídel v té době.

2.1. Základní prostorová organizace krajiny

Základní prostorovou organizací krajiny je – zjednodušeně řečeno – to, co je vidět na II. vojenském mapování (viz výše), respektive na jakékoli topografické mapě v měřítku kolem 1:25 000 či podrobnějším. Je zde patrná struktura osídlení, tedy rozložení městských i vesnických sídel a jejich tehdejší půdorysy, zda bylo osídlení koncentrované nebo naopak rozptýlené, v jaké míře se v krajině vyskytují samoty, dvory a další stavby, například zříceniny hradů. Je zde vidět v podstatě kompletní, po staletí se vyvíjející historickou komunikační síť včetně polních a lesních cest a průseků, vodní toky a míru zadržení vody v krajině (tedy rybníky nebo lesní vodní nádrže) a způsob jejího dalšího hospodářského využití (mlýnské náhony, mlýny). Konečně je zachycen základní způsob využití krajiny: lesy, sady, louky, orná půda, dokonce lze rozlišit i některé specifické plodiny (vinice, chmelnice). Jednotlivé složky základní prostorové organizace krajiny bývají různě staré.

Všechny tyto projevy organizace krajiny jsou v českých zemích většinou velmi stabilní, vyjma území, která prodělala intenzivní urbanizaci a industrializaci, či byla postižena plošně rozsáhlou těžbou surovin, zatopením či vysídlením a přeměnou například ve vojenské prostory.

⁴ Nejpohodlněji na portálu mapy.cz, které zachycují od roku 2003 celé území České republiky v několikaletých odstupu. Na <https://ags.cuzk.cz/archiv/> je série bezešvých ortofotomap dostupná z téhož rozmezí, zatímco z let 1998–2002 jsou to jen části území České republiky. Pod záložkou Letecké měřické snímky jsou k dispozici území fotografovaná od roku 1936, je však nutno je prohlížet po jednotlivých listech – tak jako jiné archiválie. Ortofotomapy České republiky od roku 1998 jsou dostupné také na adrese https://geoportal.cuzk.cz/WMS_ORTOFOTO_ARCHIV/WMSservice.aspx?

⁵ <https://ags.cuzk.cz/archiv/>

⁶ <https://ags.cuzk.cz/archiv/>, prohlížet lze po jednotlivých listech na základě kliknutí do mapy

⁷ Nejstarší snímky části území pocházejí dokonce z let 1933–1938 a jsou dostupné na adrese <https://dpz.cenia.cz/ortofotomapa-30-leta>. Souvislá ortofotomapa z 50. let je od roku 2020 dostupná zde: <https://geoportal.gov.cz/web/guest/map?permalink=d9b93e49d4b04ace21eccd4fca07e39b>.

⁸ On-line jsou dostupné na více adresách, ale nejkvalitněji na <https://maps.arcanum.com/en/map/europe-19century-secondsurvey/>.

⁹ <https://maps.arcanum.com/en/map/europe-18century-firstsurvey/>

2.2. Drobnější členění krajiny

Jde o jemnější členění jednotlivých funkčních ploch krajiny, zejména orné půdy a luk, zachytitelné často až v katastrálním měřítku – a nejlépe na ortofotomapě, která je jedinou objektivní informací o tom, jak území skutečně vypadá či v minulosti vypadalo¹⁰. Klíčové je z hlediska porovnání změn struktury krajiny zejména členění plužin různých typů. To až na malé výjimky při kolektivizaci zcela zaniklo, pokud pole oddělovaly prosté meze. Členění plužin přetrvávalo pouze v některých podhorských a horských oblastech, kde jsou pásy či úseky plužiny strukturálně výrazně odděleny kamennými snosy či terasami s vegetačním doprovodem.

Důležitou, regionálně omezenou kulturou, jsou vinice a chmelnice, které jsou v mapách označovány vlastní grafickou značkou. Další výraznou strukturou jsou aleje, stromořadí (ty jsou obvykle i na mapách) i jednotlivé stromy (či keře) a jejich skupiny ve volné krajině.

Kromě sledování změn organizace zemědělské půdy je detailnější pohled klíčový například pro identifikaci míry dochování montánní krajiny předindustriální doby, které se na povrchu vyznačují velmi členitým reliéfem (sejpy, drobné pinky aj.), které neodhalíme ani z map, ani z ortofotomap (zejména snímky s plochami lesního pokryvu pořizované většinou v době vegetace, obraz terénu neposkytují), ale jedině na digitálním modelu reliéfu vzniklém pomocí laserového skenování zemského povrchu – a většinou i prohlídkou území přímo v terénu. Totéž platí například o opuštěných úvozových cestách a celých svazcích starých cest, ale také o někdejších plužinách zarostlých lesem, nefunkčních dokladech vodního hospodářství a podobně.

Právě identifikace a rozeznání míry dochování drobnějšího členění částí krajiny a koncentrace typologických znaků budou rozhodující pro stanovení, že je některé území z hlediska krajinných hodnot památkově cennější než jiné – a to i v případech, kdy je základní prostorová organizace krajiny dochována ve stejné míře.

2.3. Klasifikace hodnoty

Jak bylo již výše vysvětleno, právě porovnáním dnešní podoby konkrétního území s tím, jak podle dostupných pramenů vypadalo v polovině 20. století a v 2. čtvrtině 19. století či dříve, získáme představu o rozsahu a závažnosti změn, které v průběhu času prodělalo. Pokud je změn minimum (vyjma členění plužiny), můžeme takové území považovat dobře dochovanou historickou krajinu. Pokud bychom přijali obecný princip, že v oněch starších obdobích byla veškerá kulturní krajina na celém území českých zemí hodnotná, znamenalo by to automatické zařazení tohoto konkrétního území mezi území s krajinnými hodnotami nejvyšší kategorie. Zjištěné změny v různých pramenech je ale zároveň vhodné vyhodnotit z kulturně-historického hlediska a s rozvahou, zda šlo o změny pozitivní nebo negativní. K procesu posouzení je nezbytné přistupovat bez předpojatosti a s vědomím, že i ve starších dobách se jednotlivá území lišila kvalitou krajinných hodnot, zejména koncentrací a stavem znaků historické kulturní krajiny. Je nezbytné mít alespoň základní (nejlépe komplexní) povědomí o historii území, v němž se mohly projevit i negativní události (války, dlouhodobé ekonomické problémy (velké změny v důsledku ztráty úrodnosti, demografické změny)). Důležité je tedy nejen vizuální posouzení, zda se něco zachovalo bez větší změny, ale i to, zda – a čím – změny ovlivnily hodnotové charakteristiky krajiny, její organizaci, členění, dochování obecných i specifických typologických znaků.

Na druhou stranu ani vyšší míra změn podoby krajiny oproti oběma hlavním referenčním obdobím nemusí nutně znamenat, že se krajinné hodnoty území pouze snížily. Může tomu být dokonce naopak (například u výše zmíněných novodobých regeneračních zásahů), nebo je mladší podoba krajiny srovnatelně zajímavá, z hlediska produkční funkce udržitelná a její členění přiměřeně odpovídá měřítku členitosti krajiny minulých staletí (socialistické terasovité vinice na jižní Moravě). V úvahu je třeba vzít i starší období. Mapy stabilního katastru totiž zachycují situaci po rozsáhlé akci raabizace 80. let 18. století, která kromě zrušení řady hospodářských dvorů a založení nových vesnic znamenala rozparcelování části scelených polností vrchnostenského velkostatku (dominikálu). Mapy stabilního katastru ho stále zachycují poměrně hodně, ale v 18. století ho bylo výrazně více. V důsledku 1. pozemkové reformy v meziválečném období došlo k rozparcelování další scelené vrchnostenské půdy – aby pak za socialismu následovalo enormní scelení. Velmi častá jsou území, kdy se krajina (oproti situaci doložené starými mapami) výrazně či zcela proměnila z tradiční zemědělské na typologicky jinak vyhraněnou (k typologii viz dále), kterou můžeme dnes rovněž vnímat jako území s krajinnými hodnotami. Vždy je proto třeba dnešní podobu krajiny zodpovědně vyhodnotit z různých hledisek.

Vznik a záměrná tvorba krajinných hodnot není – jak již bylo řečeno – časově limitována a nové hodnoty budou bezpochyby vznikat i v budoucnu. Metodika by proto měla umožnit aplikaci obecně. Několik desetiletí socialistické intenzivní zemědělské velkovýroby proměnilo využívanou část krajiny velmi negativně a toto neblahé dědictví se po roce 1989 daří korigovat jen z malé části. Ve velikosti půdních bloků zaujímá Česká republika přední místo v Evropě a byt jsou z krátkodobého hlediska ekonomicky výhodné, dlouhodobě jsou neudržitelné například z hlediska eroze, (ne)zadržení vody v krajině, ale i prostupnosti krajiny a jejího využívání veřejností. V posledních letech se ukazují i důsledky velkých monokulturních smrkových lesních celků, zakládáných ještě hluboko v 19. století, a začínají být podporovány jiné metody agropastevních systémů, což je příslibem rozvolnění hran mezi lesem a pastvinou a “umožnění existence stromů” v produkčních plochách. Mnohé škody na charakteru, respektive snížení členitosti krajiny totiž pramení nejen z nedostatků vůle a osvěty vlastníků a nájemců hospodářských ploch, ale paradoxně i z nesprávně nastavených dotačních priorit minulých desetiletí.

¹⁰ To vyniká zvláště při porovnání současných ortofotomap a katastrální mapy, v níž byla rekonstruována drobná parcelace polí podle restituované majetkové držby, ale na faktickém členění dříve scelené zemědělské půdy se nezměnilo vůbec nic.

Smyslem identifikace území s krajinnými hodnotami je tedy zviditelnění cenných území jednak kvůli jejich ochraně, jednak jako vzor pro budoucí proměnu území méně hodnotných. Vymezení krajinných hodnot pro účely ÚAP a jejich znázornění v územně plánovací dokumentaci může být ostatně inspirací pro nápravu největších negativních změn. S tím, že tam, kde je to účelné, lze doporučit vrátit se k historickému stavu, zejména tam kde jeho funkčnost byla staletími ověřená (zaniklý rybník je často možné obnovit v původním místě a rozsahu). Tam, kde to účelné a reálné není, lze zvolit řešení sice nehistorické, ale ekonomicky udržitelné a pro krajinu vhodnější než současný stav. Jde především o rozčlenění dnešních "plužin" na menší části, které se samozřejmě nemůže vrátit k někdejšímu drobnému členění, ale lze zvolit řešení umožňující využití dnešní zemědělské techniky a mechanizace.

2.4. Kulturní krajina obecná a krajiny typologicky vyhraněné

Pro další výklad k náhledu na krajinné hodnoty a jejich kategorizaci pro účely ÚAP je vhodné připomenout některé zcela nedávné související výsledky odborné práce v oblasti kulturní krajiny. V letech 2012–2015 to byl mezioborový projekt výzkumu a vývoje¹¹, v jehož rámci vznikly výstupy vzorově ukazující, jak charakteristiky kulturních krajin komplexně popisovat. Například v *Metodice tvorby standardizovaného záznamu krajinné památkové zóny* byl zahrnut i terminologický slovník k historické kulturní krajině s výkladem pojmů. Rovněž pojmy struktura krajiny, urbanistické hodnoty, kulturní hodnoty krajiny zde byly představeny, ovšem nikoli v tak úzké vazbě na jev ÚAP (v době vzniku této metodiky byly urbanistické hodnoty vedeny jako samostatný jev, zatímco jev pro krajinné hodnoty neexistoval (viz výklad v kapitole 7).

V letech 2016–2020 proběhl návazný projekt¹², jehož cílem byla mj. typologie historické kulturní krajiny České republiky. Ta byla prezentována jednak formou certifikované metodiky *Typologie historické kulturní krajiny České republiky*¹³, jednak výpravnou knihou, která výrazné příklady jednotlivých typů kulturní krajiny podrobněji představila¹⁴.

Typologie vychází z mezinárodně přijatého členění kulturní krajiny Výborem pro světové dědictví UNESCO do tří kategorií a v jejich rámci definuje jednotlivé typy, které pokrývají všechny podstatné dopady činnosti člověka na krajinu na území České republiky a reprezentují primárně kulturní hodnoty krajiny:

KATEGORIE I: KOMPONOVANÉ KRAJINY

Skupina typů 1–3: Komponované krajiny

Typ 1: Geometricky komponovaná krajina

Typ 2: Idealizovaná „přírodní“ krajina

Typ 3: Krajina kombinované kompozice

Typ 4: Krajina lázní

Typ 5: Krajina poutních míst

KATEGORIE II: ORGANICKY VYVINUTÉ KRAJINY

Typ 6: Obecná organicky vyvinutá krajina

Skupina typů 7–9: Krajiny určené specifickým typem osídlení a/nebo formou organizace zemědělské půdy

Typ 7: Krajina se specifickou strukturou osídlení

Typ 8: Krajina strukturálně výrazných plužin

Typ 9: Krajina vrchnostenských sídel a dvorů

Skupina typů 10–12: Krajiny určené dominantní vytrvalou zemědělskou kulturou

Typ 10: Krajina vinic

Typ 11: Krajina chmelnic

Typ 12: Krajina ovocných sadů

Skupina typů 13–15: Krajiny určené dominantní formou hospodářského využití

Typ 13: Krajina rybníků

Typ 14: Krajina pastvin a luk

Typ 15: Krajina obor a lesů

Typ 16: Krajina hradišť

Typ 17: Krajina města

Typ 18: Krajina přehradních nádrží

Skupina typů 19–20: Turistická a trampská krajina

Typ 19: Turistická krajina

¹¹ Projekt NAKI DF12P01OVV001 s názvem Ochrana a péče o historickou kulturní krajinu prostřednictvím institutu krajinných památkových zón; podobně k výsledkům zde. <http://www.kpz-naki.cz/>

¹² Projekt NAKI II, DG16P02M034, Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky

¹³ Marek Ehrlich – Karel Kuča – Věra Kučová – Božena Pacáková – Marie Pavlátová – Alena Salašová – Markéta Šantrůčková – Ivan Vorel – Martin Weber 2020: TYPOLOGIE HISTORICKÉ KULTURNÍ KRAJINY ČESKÉ REPUBLIKY. Metodika s osvědčením Ministerstva kultury. Edice odborné a metodické publikace. České Budějovice : Národní památkový ústav.

¹⁴ Karel Kuča (ed.) – Ondřej Malina – Alena Salašová – Martin Weber a kolektiv 2020: Historické kulturní krajiny České republiky. Průhonice : VÚKOZ.

Typ 20: Krajina trampských osad
Skupina typů 21–25: Industriální krajiny
Typ 21: Krajina hlubinné těžby
Typ 22: Krajina povrchové těžby
Typ 23: Krajina kamenolomů
Typ 24: Industriální krajina bez přímé vazby na těžbu
Typ 25: Lineární industriální krajina
Skupina typů 26–27: Militární krajiny
Typ 26: Krajina pohraničních opevnění
Typ 27 Krajina vojenských prostorů

KATEGORIE III: ASOCIATIVNÍ KRAJINY

Typ 28: Krajina mýtů a legend
Skupina typů 29–33: Memoriální krajiny
Typ 29: Krajina bojišť
Typ 30: Krajina vysídlených území
Typ 31: Krajina vyhlazených sídel
Typ 32: Krajina táborů utrpení a smrti
Typ 33: Krajina jiných významných historických událostí
Typ 34: Krajina se vztahem k významné osobnosti

Je zřejmé, že vymezené typy zahrnují jak krajiny záměrně estetizované, tak krajiny využívané k hospodářské činnosti jak dlouhodobě udržitelné, tak naopak krátkodobé a expoativní, ale i krajiny asociativní, zejména memoriální. Výstupy uvedeného projektu jasně uvádějí, že není cílem všechny typy legislativně chránit, u některých to ani není reálné (například je obtížné prostorové vymezení pro typy 28, 33 a 34), ale kvůli dosažení úplnosti typů bylo účelné je popsat.

Všechny typy jsou typologicky výrazně vyhraněné a jsou definovány koncentrací znaků, které jsou pro ně charakteristické (například objekty a zařízení sloužící pro hlubinnou těžbu). Některé znaky (rybník, kaple, alej) jsou společné pro více typů krajin. Řada znaků je dokonce obecných (cesty, stromořadí, křížky, venkovské usedlosti). Ty se koncentrují zejména v typu *Obecné organicky vyvinuté krajiny*, která se od ostatních odlišuje právě tím, že není typologicky vyhraněná.

Území určitého typu kulturní krajiny s vysokou koncentrací příslušných znaků metodika *Typologie historické kulturní krajiny České republiky* definuje jako *jednotku kulturní krajiny*. Jednotky různých typů se mohou v krajině překrývat a jejich souhrn v daném území pak tvoří *celek kulturní krajiny*. Celek však může tvořit i jediná jednotka. Celek kulturní krajiny je území vytipované k ochraně buď legislativní (jako krajinná památková zóna), nebo alespoň jako součást sledovaného jevu A011 urbanistické a krajinné hodnoty. Citovanou metodiku lze proto dobře využít při vymezování území s krajinnými hodnotami a zásady určení jednotlivých typů proto není třeba na tomto místě opakovat, nakonec i proto, že z hlediska jevu A011 není příliš podstatné, zda jde o území typologicky vyhraněné či nikoli. Rozhoduje jeho kulturní (památková) hodnota daná vysokou koncentrací znaků historické kulturní krajiny bez ohledu na jejich typologické zařazení.

2.5. K náplni jevu Urbanistické a krajinné hodnoty A011

Jak bude vysvětleno v kapitole 6, urbanistická složka jevu A011 spočívá v identifikaci miry dochování urbanistické struktury konkrétního zastavěného území z hlediska urbanistické hodnoty do několika kategorií, přičemž pouze hodnotná území (kategorie 1 a 3) má smysl vykazovat jako *urbanistické hodnoty*. Identifikace této části jevu A011 je tedy plošné vymezení (polygony) takových území, popřípadě zvýraznění urbanistických vztahů (dominanty, průhledy, osy). Jev naopak nezahrnuje nemovitosti, jejichž souhrn tuto hodnotu tvoří. Pro ty je totiž vyhrazen jev A013a.

Při posuzování krajinné složky jevu by bylo logické postupovat analogicky a výsledkem by tedy mělo být vymezení území s výraznými krajinnými hodnotami, popřípadě s vhodnou formou zvýraznění krajinných vztahů (dominanty, průhledy, osy) uvnitř nich.

Ideálním řešením by proto byl další sledovaný jev s názvem *znaky historické kulturní krajiny*, který by byl vlastně analogií jevu A013a v podmínkách krajiny, neboť právě jejich souhrn hodnotu území tvoří. Aktuální metodický návod MMR je nicméně zahrnuje jakožto "historické krajinné struktury" do jevu A011.

Na potřebě takového sledovaného jevu nic nemění fakt, že některé znaky historické kulturní krajiny pokrývá také jev *A023a významné krajinné prvky* (popřípadě i *A032 památné stromy*). Jevy A023a a A032 se totiž omezují na to, co je chráněno legislativně z hlediska ochrany přírody a krajiny (viz kapitola 5).

2.6. Znaky historické kulturní krajiny

Přehled znaků historické kulturní krajiny je v zásadě převzat z *Metodiky typologie historické kulturní krajiny České republiky*. Je zachováno řazení podle kategorií a typů historické kulturní krajiny, ale označeny jsou záměrně jen kategorie, neboť v konkrétním území je třeba věnovat pozornost znakům všech typů historické kulturní krajiny. Některé znaky jsou v uvedené metodice zařazeny u více typů, zde vystupuje každý znak jen jednou. Zařazeny jsou jen znaky, které jsou relevantní z hlediska památkové péče.

KOMPONOVANÉ KRAJINY

Organizace prostorového uspořádání geometrickou osnovou, jejíž základ tvoří jedna nebo více os, které se uplatňují samostatně nebo v sestavách tvořících kříž, hvězdice, trojprasek (patte d'oise), vějíř (polovina hvězdice), částečný vějíř (polovina hvězdice bez střední osy). V prostorovém uspořádání mají ve vzájemných vztazích zvláštní význam základní geometrické útvary tj. čtverec, obdélník, trojúhelník, kruh a elipsa, popřípadě útvary z nich odvozené prostorovým promítáním, jako je krychle, kvádr, jehlan, kužel, koule, válec aj.

Vazba mezi celkem a jeho součástmi, i mezi součástmi vzájemně: osově sestavy nebo spojnice uzlových bodů, tvořící geometrické obrazce.

Pohledové cíle a akcenty: rezidenční nebo letní sídlo nebo symbolicky významný objekt (např. loreta, kaple, kostel) často v pozici hlavního uzlového bodu nebo jednoho z hlavních uzlových bodů a také v roli krajinných dominant. Jako pohledové cíle a akcenty a často též v roli dominant, se dále uplatňují další umělé i přírodní objekty (letohrádek, gloriety, obelisk, věž, rozhledna, kříž, socha, skála, vrchol kopce).

Přítomnost geometricky pojatých zahradních kompozic, s využitím ploch, cestní sítě, terénních úprav, kanálů, vodních ploch, výsadeb apod.

Pohledové vazby předznamenané geometrickou osnovou.

Přenos pohledových vazeb zpravidla fyzicky zdůrazněný (aleje, stromořadí, porostní rámy průhledů).

Volné prostory různého charakteru tvořící prostředí pohledových vazeb a prostorových vztahů v závislosti na organizaci prostoru geometrickou osnovou.

Symbolický kontext kompozice. Vybraná místa kompozice, proporce nebo tvar geometrické osnovy obsahují filosofickou nebo náboženskou symboliku.

Prostorové uspořádání hranic a předělů řídicí se vzájemnými poměry a uspořádáním horizontál, vertikál a diagonál, a to podle pravidel příslušného slohového období. Podporují vyznění vzájemných vazeb tvarů, prostorů a hmot na podkladě geometrické kompozice.

Kompozice prostorového uspořádání volným „přírodním“ způsobem, tvořícím vzájemně spjatý celek. Kompoziční schéma vychází z uspořádání idealizované krajinné scény (přírodní, bukolické, jezerní, lesní, horské). Základním útvarem je křivka. Aranžování součástí v krajinné scéně zachovává přírodní výraz, záměrnost uspořádání je skrytá.

Vazba mezi celkem a jeho součástmi i mezi součástmi vzájemně je volná. Krajinná scéna je často složena ze scénérií vytvořených na principu obrazů oddělených prostorovými předěly (porostní rámy, hmotová porostní uskupení dřevin), které scénérie rámují a významně se podílejí na jejich vyznění.

Uplatnění sentimentálních krajinných scén, často se zastoupením charakteristických staveb (ruiny, rokle, poustevny, jeskyně apod.), podpora emočního působení krajinné scény (tajuplnost, strach, radost, překvapení apod.).

Uplatnění vyhlídkových míst, vyhlídkových altánů, rozhleden a tras.

Vizuální přenos pohledových vazeb; k přenosu může přispívat fyzické bodové nebo liniové kotvení (strom, skupina stromů, alej, stromořadí, porostní rám).

Využívání různých architektonických slohů jako předloh či vzorů, nebo používání exotických dekorací a drobné architektury (čínské pagody a zvonkové mosty, mešity a minarety, turecké stany apod.).

Souhrn vzájemně provázaných znaků geometricky komponované i idealizované „přírodní“ krajiny.

Lázeňské město (sídlo), které jako celek nebo jeho podstatná část slouží či sloužila primárně k lázeňskému využití nebo k léčebným či zábavním funkcím, které s tímto využitím souvisejí.

Stavby specifického lázeňského využití (kolonády, lázeňské domy/Kurhaus, pitné haly/Trinkhalle, pavilony nad prameny, fontány, kasino, sanatoria, sluneční lázně, obytné vily – pensiony).

Stavby společenského či jiného charakteru, které by v jiných sídlech srovnatelné velikosti stěží našly uplatnění (divadlo, kostely a svatyně nekatolických církví, společenský dům/Kursaal).

Upravené květinové partery a lázeňské parky či lesoparky v centrálních částech lázeňského města.

Lesy či lesoparky navazující na město (sídlo) a umožňující aktivní využití volného času. Lázeňská krajina obvykle vznikla dotvořením existujícího zázemí města, ale zvláště v případě lázeňských měst v nížinných zemědělských oblastech byla uměle vytvořena (především výsadbou lesoparků).

Výletní trasy, restaurace a kavárny v širším zázemí města, rozhledny, vyhlídky, altánky, pavilony a jiné stavby nad prameny, sochařská výzdoba, často memoriálního charakteru (památníky) ve vztahu k osobnostem, jež v lázních pobývaly, nebo jsou spojeny s jejich založením a/nebo budováním.

Další zařízení rozšiřující volnočasové aktivity, obvykle sportoviště kolektivních her (tenisové kurty, závodiště, golfová hřiště, koupaliště).

Reprezentativní železniční nádraží (v případě lázeňského místa dostupného železnicí).

Sakrální stavby nebo soubory staveb, včetně torzálních a zaniklých – významné, zejména poutní areály ve volné krajině jako specifický architektonický typ, popřípadě jiné kostely, kaple či kláštery, které plní poutní funkci, nebo se k nim se váže příběh či pověst spojené se vznikem poutního místa.

Kostel nebo kaple zasvěcené Panně Marii (včetně loretánské kaple připomínající Svatou chýši jako obydlí Panny Marie), Andělu strážci, patronům České země a dalším světcům; přístup ke kostelu po růžencovém schodišti.

Jeskyně, hora, skála, pramen, studánka nebo další přírodní jev, k němuž se vážou příběhy nebo pověsti spojené se vznikem poutního místa (např. o záchraně, zázračném uzdravení).

Specifické tvary reliéfu (například symbolizující Golgotu, Cedron nebo Olivetskou horu).

Poustevny a jeskyně.

Terénní dispozice a úpravy přispívající k vyjádření posvátnosti a symboliky, ale též pohledového uplatnění poutního místa.

Drobné objekty náboženské úcty v krajině – křížové a pašijové cesty, kapličky, kříže, boží muka, svaté obrázky, sochy svatých.

Svate schody připomínající Ježíše Krista na schodech v paláci Pontia Piláta v Jeruzalémě.

Plochy a objekty (klášter, fara, škola, sociální zařízení aj., včetně zahradního příslušenství), patřící k poutnímu místu, rozvíjející jeho poslání a sloužící jako obytné i provozní zázemí.

Významné sekulární objekty/stavby a místa spojené s životem a smrtí světců, významných církevních osobností, či sloužící jako doplňkové stavby ke stavbám náboženským.

Poutní a jiné významné cesty a trasy – poutní cesty fixované v krajině či v paměti.

Vyhlídkové místo – místa výhledů na sakrální stavby (jejich součástí mohou být též poklony), tedy fyzicky fixovaná místa na trasách poutních cest s výhledem na poutní chrám.

Krajinná kompozice sakrálních a souvisejících staveb.

Pojmenování po biblických postavách a místech, po světcích či událostech s nimi souvisejících.

ORGANICKY VYVINUTÉ KRAJINY

Vysoká koncentrace hodnotných znaků historické kulturní krajiny, jak znaků ostatních typů či kategorií, tak znaků obecně organicky vyvinuté krajiny, které nejsou znaky žádného z jejích typů: zámky, kostely, kaple a jiné slohové stavby v sídlech, které se uplatňují jako krajinné dominanty, slohové i vernakulární stavby různého účelu ve volné krajině včetně staveb drobné architektury a plastiky, historické komunikace a cesty, jednotlivé rybníky či lokální rybníční soustavy, mlýnské náhony aj.

Struktura osídlení – charakteristické, od okolních oblastí odlišné prostorové uspořádání a vzájemné vazby vesnic a jejich plužin v krajině v kontextu přírodních podmínek a historických společenských vlivů.

Velikost a půdorysný typ vesnice.

Míra koncentrace či naopak rozptýlenosti zástavby.

Dochovaná vernakulární zástavba charakteristického regionálního typu.

Strukturálně výrazné linie členění plužin lineárního, radiálního či jiného typu, jak v otevřené, tak recentně zalesněné krajině. Mezní pásy jsou obvykle tvořeny kamennými snosy a doprovodnou keřovou či stromovou vegetací. Členění plužiny je dochováno na podstatné části daného katastrálního území (resp. jeho historicky obdělávané části) a obvykle i na více sousedících katastrálních územích.

Vrchnostenské sídlo (hrad, zámek, klášter) s pozemkovou držbou.

Hospodářské dvory, hřebčiny, hřebčince, ovčiny a další typy hospodářských staveb (vrchnostenské sýpky, zpracovatelské provozy).

Zachovalé části kulturní krajiny prostorově odrážející dobovou lokalizaci, velikost a půdorysné uspořádání zejména bývalých dominikálních, ale i rustikálních a obecních pozemků na území katastrů.

Scelená dominikální plužina a její vliv na krajinnou mozaiku a uspořádání gradientu hospodářského využívání krajiny.

System cest, alejí, stromořadí, náhonů, protipovodňových a dalších melioračních a hospodářských opatření v krajině.

Aleje vedoucí k hlavnímu vstupu dvora, případně rozdělující krajinu na organizační celky, nebo propojující více dvorů navzájem, nebo dvůr se zámeckým areálem.

Specifické hospodářské areály – rybníky s doprovodnou, někdy i parkově řešenou vegetací a stavbami, v případě chovu koní např. výběhy pro koně nebo letní jízďárny, menší bažantnice či obory apod.

Vinice (vinohrad) jako specifický pozemek souvisle osázený vinnou révou. Vedle přírodních podmínek (především půdních a klimatických) jsou regionálně a dobově specifické pěstované odrůdy révy vinné a způsoby její výsadby a vedení, stejně jako charakter případných terénních úprav (svahování, meze, zídky, terasy), způsobů ohrazení a strážního zabezpečení. Vinice zpravidla nevyžadují rozsáhlejší doprovodné stavební objekty, časté je spojení s malou chatou pro sezónní pobyt majitele s rekreační nebo i strážní funkcí.

Specifické formy modelování terénu (úzké agrární terasy).

Doprovodné strukturální a vegetační prvky (např. přítomnost skalek, stepních ploch, jednotlivých teplomilných ovocných stromů), kombinace viničních ploch s pěstováním dalších plodin, popřípadě drobných sadů apod.

Místně specifická odrůdová skladba pěstované vinné révy. Matečnice a zařízení pro množení a šlechtění vinné révy.

Viniční strážní domek – v některých oblastech již vzácně dochovaná drobná stavba. Recentní náhradou je utilitární konstrukce povahy rozhledny.

Vinařská ulička – skupina specifických a regionálně typických staveb, buď přímo v rámci či bezprostředním sousedství obytné zástavby vesnice, nebo samostatně v krajině, vždy ve vazbě na jednotlivé vinice a s obslužnou komunikací před vstupy do objektů.

Vinné sklípky – jednotlivé objekty nebo řady drobných objektů s různou mírou zapuštění do terénu, někde jen zděné čelní stěny se vstupními (často zdobenými) portálky – vstupy do lisoven, na něž navazují podzemní sklepy). Regionálně jsou jako sklípek označeny viniční stavby s lisovnou (búdy) se zastřešením předsazeným před vlastní sklepní prostor.

Vinařské lisy v sídle, vinné sklepy (zejména vrchnostenské) a regionálně charakteristická vernakulární zástavba.

Krajinné prvky, stavby a zařízení uchováající a rozvíjející místní vinařské a folklorní tradice.

Drobné sakrální objekty a plastiky (zejména s tematikou sv. Urbana a sv. Václava).

Chmelnice jako specifické pole dlouhodobě osázené chmelovou révou, jejíž přítomnost je však v prostoru chmelnic v průběhu sezóny velmi proměnlivá (oproti vinicím a sadům). Podoba chmelnice je závislá na typu podpůrné konstrukce, v historii a místy až do poloviny 20. století chmelnice představovaly dřevěné tyče (chmelnice nazývány „tyčovky“), později i v současnosti je charakterizuje základní nosná konstrukce, jejímž základem jsou sloupy, dřevěné či v mladší historii betonové, přibližně 6 metrů vysoké, propojené systémem vodorovných drátů, na něž jsou v sezóně každoročně navěšovány tenčí vodící drátky pro podporu chmelových lán (chmelnice jsou nazývány „drátěnky“). I starší typy vypadaly zhruba tak, jak je známe z dnešní krajiny, měly však menší spony i rozpony. Po nástupu vyšší míry mechanizace byly hlavní podpůrné moduly upraveny. Stabilita konstrukce je zajištěna ukotvením prostřednictvím pomocných lan. Chmelnice nevyžadují doprovodné stavební objekty.

Lokalizace chmelnic na území katastru, jejich velikost a půdorysné uspořádání. Specifické přírodní charakteristiky, poloha v lokalitě s dostupnou podzemní vodou (při potoku, v říční nivě), lokální ochrana proti větru a prudkým deštům (poloha v závětrí a srážkovém stínu), půdní specifika (mnohde specifická červená půda).

Odrůdová skladba pěstované chmelové révy, matečnice a zařízení pro množení a šlechtění chmelové révy.

Sušárny chmele – solitérní stavby ve vesnicích chmelařských regionů, nebo znaky střešních konstrukcí vesnických staveb obecně (nejčastěji soustavy vikýřů ve více řadách nad sebou v ploše střechy), ale též solitérní stavby ve městě, sušárny a stavby se sirnou komorou a odtahovým komínem (Žatec).

Česačky chmele – novodobé jednocelové specifické budovy se soustavou strojů pro očesání chmelových hlávek (zpravidla užitelné, většinou železobetonové či kovové haly, umístěné na okraji sídla); vážou se až na mladší etapu produkce chmele, po útlumu náročného ručního česání přímo na chmelnici.

Zařízení pro dopravu chmele ke zpracování, ale i pro expedici zákazníkům.

Pivovary a sladovny.

Krajinné prvky, stavby a zařízení uchováající a rozvíjející místní chmelařské a folklorní tradice.

Drobné sakrální objekty a plastiky (zejména s tematikou sv. Vavřince).

Tradiční, zejména extenzivní ovocné sady, zahrady, výrazná koncentrace ovocných alejí a stromořadí, jakož i luční a polní pozemky s rozptýlenou výsadbou ovocných dřevin ve vazbě na intravilán i v extravilánu.

Pole s dlouhodobými pravidelnými výsadbami ovocných keřů (rybíz, angrešt) nebo s víceletými bylinami, zejména jahodníková pole.

Dobová lokalizace ovocných sadů a dalších forem ovocných výsadeb na území katastru, jejich velikost druhové složení a půdorysné uspořádání apod.

Druhové zastoupení a odrůdová skladba pěstovaných ovocných dřevin, matečnice a zařízení pro množení a šlechtění ovocných dřevin.

Tradiční drobné stavby individuálních pěstitelů pro skladování a zpracování ovoce a sadařského náčiní a drobné mechanizace (sklepy, kůlny, sušárny, moštárny, pálenice).

Dobové areály pro kolektivní (spolkové či obecní), družstevní či průmyslové zpracování ovoce (moštárny, pálenice, konzervárny, lihovary).

Výskyt historických a krajových odrůd ovocných dřevin, včetně sadů a smíšených kultur specifických ovocných druhů (např. oskeruše, mandloň, ořešák, jedlý kaštan, líska apod.).

Rybniční soustava, vybudovaná přímo na vodním toku (menší řeka v horní části toku, častěji potok) nebo zásobovaná umělým přiváděčem vody (nazývaným „stoka“, „kanál“), zajišťujícím možnost ovlivnění vodního objemu z průběžného hlavního toku.

Hlavní součástí jednotlivých rybníků jsou především různé dlouhá hráze, tvarovaná podle místních morfologických podmínek (často s alejí či stromořadím), výpustní a nápuštní zařízení, bezpečnostní přeliv a příjezdový a manipulační prostor loviště.

Zařízení a stavby pro zásobování vodou (kanály, stoky, stavidla) včetně přes ně vedoucích kamenných mostků.

Systém sádek, obvykle s provozní a obytnou stavbou (bašta, dvůr), manipulační dvůr pro mechanizaci, sušení sítí apod.

Z mladších znaků objekty a zařízení, jejichž existence přímo souvisí s dominantní formou využití, zejména stavby a zařízení pro odchov a přechodné držení ryb (množirny rybiho plůdku, kryté sádky pro mladší ryby, rybářské laboratoře, přípravny a sklady krmiva, rybárny, loděnice, výrobní sítí, zařízení pro rybářský výzkum a praxi aj.).

Zemědělské a další pozemky, jejichž charakter a využití jsou dány sousedstvím rybníka (např. podmáčené louky a lesy, prutníky, slatiny a rákosiny).

Formování břehů a porostních okrajů, systém alejí, stromořadí, protipovodňových a dalších melioračních a hospodářských opatření v rybníční krajině.

Úseky přírodního vodního toku, propojující části rybníční soustavy.

Stavby a zařízení využívající uměle zřízených vodních ploch, například zařízení pro chov vodní drůbeže.

Pastviny udržované pastvou a květnaté louky s druhově pestrým bylinným porostem udržované kosením kontinuálně dlouhou dobu (i více staletí).

Stromy, skupiny stromů nebo při okrajích pastvin vzrostlé porosty poskytující stín.

Objekty a zařízení přímo souvisejí s dominantní formou využití pastvin a luk, k nimž patří zejména bouda, salaš, stodola, seník, kůlna, stáj, přístřešek, oplůtek, studna, napájecí žlab.

Soliterní dřeviny využívané v minulosti pro získávání letniny.

Specifické historické formy odvodnění nebo zavlažování pozemků (systémy kanálů, odrážek a umělých tůní).

Lineární ohrazení agrárními valy (jen v některých oblastech).

Drobné sakrální objekty nebo plastiky – např. s tematikou sv. Leonarda.

Obora, zařízení pro chov a lov vysoké nebo černé zvěře. Ohrazený, převážně zalesněný pozemek se stavbami sloužícími pro zajištění funkcí obory. Travní a porostní plochy úživné pro zvěř (pasevní louky, aleje, stromořadí a porosty dubů, jírovců, buků), napajedla a rybníky, krmelce, seníky, stodoly a kaliště. Zařízení k organizaci a průběhu honu včetně orientace lovců: lovecké věže, pavilony, altány, posedy, kaple, sochařská výzdoba i drobná architektura. Na prostorovém uspořádání porostu se podílejí střelecké průseky, které jsou součástí prostoru utvářeného na základě geometrické osnova nebo v podobě volného „přírodního“ pojetí.

Bažantnice, prostor určený pro chov a lov bažantů a lovného ptactva. Součástí bažantnice jsou nízké stříhané remízy (seřezávané smrky a listnaté keře sloužící k úkrytu bažantů), háje a stromořadí, políčka pro pěstování plodin ke krmení bažantů, líheň a odchovna bažantů, voliéra, napajedla – vodní toky nebo nádrže. Organizace bažantnice sítí cest nebo průseků na základě geometrické osnova nebo ve volném „přírodním“ pojetí.

Volná krajina určená k lovu, rozvíjející lovecké příležitosti v blízkém okolí panského sídla – vodní plochy, zemědělské pozemky a lesní porosty, pro užitek zvěře prostoupené alejemi a stromořadími úživných dřevin (duby, jírovice a další).

Stavby pro krátkodobý nebo sezonní pobyt vrchnosti (lovecký zámek, zámeček, letohrádek, pavilon).

Další účelové stavby a stavební zásahy v krajině související s chovem a lovem (cestní síť, oborní ohrady, oplocení a brány, mostky, příkopy apod.).

Dlouhodobě stabilní lesní celky se znaky historického způsobu využití lesní krajiny – cestní síť, struktura osídlení, zařízení a provozy k pěstování lesa (lesní školky, plantáže), k těžbě, dopravě (kromě cest též lesní železnice, plavební kanály, klauzy), zpracování a využití dřeva.

Objekty a zařízení, jejichž existence přímo souvisí s dominantní formou využití, tj. stavby a objekty určené k pěstování a správě lesa (hájozny, myslivny, lesovny a další hospodářské, vodohospodářské a technické objekty).

Doklady historických způsobů pěstování lesa, jako je například výmladkový les neboli pařezina (jeden z nejstarších způsobů lesního hospodaření). Doklady využití dřeva k provozování lesních řemesel, jako je uhlířství (pálení dřevěného uhlí v milířích), dehtářství (výroba dehtu v dehtářských pecích), draslařství (výroba potaše z popela spáleného dřeva), smolaření (získávání pryskyřice z lesních stromů).

Formování lesních okrajů, systém alejí, stromořadí i jednotlivých soliterních stromů, náhonů, protipovodňových a dalších melioračních a hospodářských opatření v lesní krajině.

Plochy a objekty sloužící k jinému než produkčnímu využití lesa, např. k chovu a lovu lesní zvěře mimo obory.

Archeologické lokality výšinných opevněných sídel (hradišť) z dlouhého časového rozmezí od pravěku po raný středověk.

Archeologické lokality nížinných opevněných sídel (hradišť) z raného středověku.

V různé míře dochované valové opevnění.

Archeologicky odhalené základy sakrálních i světských staveb hradiště.

Město či aglomerace vykazující architektonické a urbanistické hodnoty, ale současně i hodnoty krajinné, tvořící dohromady obraz města v krajině.

Stavební dominanty a soubory staveb různé funkce, ovládající obraz sídla v krajině a doplněné dalšími stavebními celky prostorové struktury města.

Doplňující úpravy a dominanty v přilehlé krajině, účelově vystavěné s cílem pozorování obrazu města (komponované trasy v okolní krajině s vyhlídkovými místy, rozhledny).

Terénní relikty předindustriální povrchové a přípovrchové těžby, povrchové projevy hlubinné těžby a terénní relikty zpracování surovin: haldy, odvaly šachet a štol, pinková pole a tahy, propadliny (z doby těžby i druhotně vzniklé), rýžoviště, povrchové dobývky apod.

Vodohospodářský systém (zejména u starších etap) – vodní kanály, zásobní nádrže, usazovací (odkalovací) nádrže.

Historické důlní areály s objekty těžby a zpracování surovin – těžební věže, portály štol, šachetní/jámové budovy, strojovny, pomocné a úpravnické objekty apod.

Související obytné okrsky od historických hornických (horních) měst, přes novověké hornické kolonie až k funkčně plně vybaveným urbánním celkům.

Těžba rašeliny: veškeré stopy (pozůstatky těžby a úpravy vodního režimu, těžební zařízení a příslušející objekty dokládající vývoj od ručního po mechanizovaný způsob těžby a zpracování).

Opuštěné kamenolomy, které se začlenily do krajiny, často částečně zatopené.
Podzemní lomy pro těžbu pískovce či kaolinu.

Jednotlivé součásti fortifikací či fortifikačních linií včetně jejich podzemních částí, od starších období až po meziválečné.
Linie vedení polních překážek, palebné průseky a další účelová opatření v krajině.
Strážní, ubytovací objekty a objekty týlového zabezpečení.

ASOCIATIVNÍ KRAJINY

Místa rozhodujících bitevních střetů s památníky, pomníky a kříži padlých in situ (památníky vztahující se k bitevní události, pomníky válečných jednotek, pomníky a kříže v místě hromadných hrobů, pomníky a kříže vojáků v místě, kde padli, tj. na poli, louce, v lese a jinde).

Symbolická místa, memoriální objekty (hřbitov, ossarium, pomník, památník, mauzoleum) zřízené po bitvě a později v letech výročí, včetně souvisejících úprav.

Nástupní koridory a výchozí poziciční stanoviště válečných jednotek s vazbou na terénní orientační body a linie (kopec, údolí, les, remíz, skupina stromů, strom, řeka, potok) i stavby (valy, příkopy, dělostřelecké šance).

Velitelská stanoviště (pole, louka) obvykle v místě nebo poblíž zřetelných terénních orientačních bodů (kopec, skála, les).

Stopy zákopů a jejich systémů (na polích, loukách, v lese).

Objekty (kostel, škola, obytná a hospodářská stavba), které sloužily jako nemocnice a lazarety, ale i další stavby, které byly svědky bitvy, včetně torz a archeologické situace objektů při bitvě zničených.

Toponyma spojená s bitvou či vojenskými objekty.

Vysídlená a opuštěná sídla – lokality zaniklých sídel, archeologická situace celého intravilánu.

Dochované i zaniklé cesty (aleje, úvozy, mostky apod.).

Terénní úpravy spojené s využíváním krajiny, dnes často ve stádiu rozpadu, např. pozůstatky plužiny (meze, kamenice apod.), pozůstatky těžby a průmyslové výroby (těžební jámy).

Vegetace spojená s hospodařením a jeho ústupem.

Pozůstatky kulturních výsadeb (např. ovocných a neovocných stromů).

Pozůstatky staveb, obytných, sakrálních i výrobních, které byly opuštěny či cíleně zbořeny.

Stopy po zaniklých stavbách včetně archeologické situace.

Opuštěné hřbitovy.

Památníky připomínající zaniklá sídla.

Toponyma spojená s územím zaniklých sídel.

2.7. Znaky historické (i současné) kulturní krajiny, jejichž uplatnění je z hlediska památkové péče problematické

Do samostatné kapitoly jsou vyčleněny znaky typů historické kulturní krajiny, jejichž památková ochrana (i vymezení jako krajinných hodnot) je problematická či nereálná, popřípadě možná jen ve výjimečných případech. Některé znaky byly proto rozděleny, aby mohly být rozlišeny podle památkové relevance.

ORGANICKY VYVINUTÉ KRAJINY

Přehradní nádrže s hrází, doplněnou často vodní elektrárnou a někdy i zařízením pro transport lodí.

Archeologické dědictví (zaniklá sídla, stavby, technická zařízení aj.) zachované pod hladinou.

Nové sídelní celky vybudované pro obyvatele zatopených sídel.

Nová architektonicky kvalitní rekreační či jiná zástavba a rekreační plochy ve vazbě na vodní plochu.

Scénická krajina s esteticky atraktivními přírodními objekty (skály, voda apod.).

Upravená cestní síť včetně umělých stupňů ve svazích (kámen, dřevo) a schodů vytesaných do skal, značení a navazující turisticko-rekreační infrastruktura, stavby a zařízení pro turistický ruch, které uchovávají a rozvíjejí místní tradice.

Stavby spojené s turistickým ruchem (chaty, turistické ubytovny a hospody aj.), které často preferují orientaci výhledu nebo kryté verandy k přírodní atraktivitě.

Rozhledny a přirozená místa atraktivních výhledů do krajiny.

Toponyma spojená s turistickými aktivitami, jména spojená s národní historií.

Přírodní a umělé objekty s romantickou asociací na zahraniční lokalitu.

Toponyma spojená s rekreačními aktivitami, jména spojená s osobnostmi hnutí, jména upomínající na zahraniční lokality. Pomníky osobnostem trampského hnutí, „kultovní“ objekty osad odkazující k zahraničním inspiracím (např. totemy, památníky, vyhlídky).

Plochy, objekty a zařízení v blízkosti turisticky a rekreačně exponovaných částí území, využívané zejména pro účely rozšíření volnočasových aktivit a služeb (přírodní improvizovaná hřiště, kotviště loděk, rybářské lávky a schody u vody).

Povrchové projevy novodobé hlubinné těžby a terénní relikty zpracování surovin: haldy, odvaly šachet a štol aj.

Správní či obytné budovy v areálu včetně úprav parteru.

Výsypky (haldy) vytěžené hlušiny.

Návazné průmyslové areály využívající vytěžené suroviny: koksovny, elektrárny, teplárny a zejména hutě (železárny a ocelárny).

Související liniová infrastruktura, zejména dopravní, u mladších etap železniční doprava (železnice, seřaďovací nádraží, vlečky) i transfer nadzemní (lanové dráhy, transportéry); produktovody a odvětrávací a chladicí zařízení.

Povrchová těžba hnědého uhlí: velkoprostorové jámy stupňovitého terasového profilu podle stability svahu a parametrů těžebních a dopravních strojů; lanovky a jiné dopravní systémy, účelové příjezdové komunikace a železniční vlečky. Energetické závody a zařízení k využití hnědého uhlí (tepelné elektrárny, teplárny, chemické závody), energetická síť včetně stožárů, měníren/rozvodů.

Kaolinové lomy, hlínky a pískovny: velkoprostorové jámy, obvykle stupňovitého profilu podle stability svahu a parametrů těžebních strojů (v inundačních územích i strojů plovoucích), s ohledem na relativně nesoudržný materiál s mírnějším sklonem svahů; blízký zpracovatelský průmysl, keramické závody.

Blízký zpracovatelský průmysl není podmínkou, ale často se vyskytuje.

Dopravní infrastruktura různé významové hierarchie a parametrů, lanové dráhy, dopravníky, nakládací rampy; obvykle úzká vazba na železniční dopravu k přesunu velkého objemu hmot.

Hlučnost a prašnost vylučovala u povrchových dolů blízkost dalších staveb pro bydlení či služby.

Paralelní postup rekultivací vytěžených ploch již v průběhu postupu těžby, po skončení těžby dokončení rekultivací.

Velkoprostorové jámy, stupňovitého profilu, ale i lomové prostory jiného profilu, podle povahy těženého kamene, až se svislými stěnami.

Manipulační plochy, primární třídírny a drtičky na štěrk, depozity větších kamenů včetně jednoduchých přístřešků se základním náčiním a mechanizací k opracování velkých bloků.

Blízký zpracovatelský průmysl není podmínkou, ale často se vyskytuje, u vápencových lomů blízké cementárny.

Dopravní infrastruktura různé významové hierarchie a parametrů, lanové dráhy, dopravníky, nakládací rampy; obvykle úzká vazba na železniční dopravu k přesunu velkého objemu hmot.

Hlučnost, prašnost a odstřely pomocí výbušnin vylučovaly u kamenolomů blízkost dalších staveb pro bydlení či služby.

U kamenických přidružených provozů je potřebný i přívod vody (eliminace prašnosti, leštící provozy, zdroj energie).

Velký průmyslový areál či více průmyslových areálů různé velikosti na uceleném území, výrobní a provozní budovy.

Technická a dopravní infrastruktura související s provozem.

Správní či obytné budovy v areálu včetně úprav parteru.

Související záměrné výsadby v krajině, např. aleje, izolační výsadby.

Obytné kapacity pro pracovníky v průmyslu, podle povahy výroby ve formě přechodného ubytování nebo trvalého bydlení, včetně veřejné vybavenosti odpovídající dlouhodobému či rodinnému životu dělníků a dalších zaměstnanců výrobního celku.

Významná dopravní cesta nebo vodní tok tvořící osu lineární krajiny

Jednotlivé industriální areály (výrobní a provozní budovy) a další prvky vázané na určující linii.

Související urbánní jevy vázané na určující linii.

Území sloužící po delší dobu vojenským účelům.

Vojenské stavby či jejich pozůstatky (střelnice, z odolněné objekty, kasárna, sklady, letiště aj.).

Terénní stopy po vojenské činnosti.

Specificky formovaná krajina (např. odlesnění dopadových ploch).

Archeologické stopy po vojenské činnosti.

Ojediněle dochované významné stavby z doby před vznikem vojenského prostoru.

Archeologické situace sídel a staveb zničených po zřízení vojenského prostoru (popřípadě i starších).

ASOCIATIVNÍ KRAJINY

Památníky, pomníky, pamětní desky a jiné memoriální objekty nebo jejich soubory, včetně torzálních a zaniklých – pomníky pověstí a jejich aktérů.

Sakrální stavby nebo soubory staveb, včetně torzálních a zaniklých (např. stará pohřebiště, kaple a kostely, mohyly, obětiště, posvátné či významné hory, lesy, vodní prvky apod.).

Významné přírodní dominanty a útvary s okolní krajinou, k nimž se vztahují pověsti či legendy.

Památné či významné stromy spojované s mytologickými postavami.

Stavby nebo soubory staveb, včetně torzálních a zaniklých, které byly dějištěm pověstí a mýtů.

Pozůstatky terénních úprav (např. valy, příkopy, doly apod.) vztahující se k předkřesťanské době či k bájným mýtům a pověstem.

Menhiry, dolmeny, kamenné řady, megality.

Vyhlídková místa, vyvýšené vrcholy s výhledy do asociativní krajiny.

Toponyma spojená s pověstmi a bájemi.

Stavby a zejména jejich pozůstatky spojené s vyhlazenými sídly, popraviště, místa úkrytů, zatčení apod., vypálené a zničené objekty, terénní úpravy související s vyhlazenými sídly.

Autentická místa důležitých dobových událostí, trasy a místa vojenských operací souvisejících s vyhlazením, obklíčením, útoky apod.

Pietní místa, památníky, pomníky, pamětní desky a jiné memoriální objekty a úpravy nebo jejich soubory na místě vyhlazených sídel.

Pomníky obětem represí, hroby a hřbitovy, cílené krajinářské a parkové úpravy.

Náboženské a sepulkrální stavby nebo soubory staveb, včetně torzálních a zaniklých upomínající na oběti represí – kostely, kaple a kříže na paměť obětí represí.

Dochované a torzální části původní struktury sídel a okolní krajiny.

Cíleně obnovené a nově založené části vyhlazených sídel, muzea, pamětní síně.

Toponyma spojená s vyhlazenými sídly a okolní krajinou.

Památníky, pomníky, pamětní desky a jiné memoriální objekty nebo jejich soubory, včetně torzálních a zaniklých, stromy a aleje upomínající na represí.

Pomníky obětem represí, hroby a hřbitovy.

Náboženské a sepulkrální stavby nebo soubory staveb, včetně torzálních a zaniklých upomínající na oběti represí – kostely, kaple a kříže na paměť obětí represí.

Stavby a jejich pozůstatky spojené s represemi: věznice, popraviště, mučírny, místa zatčení a soudu, vypálené a zničené objekty, koncentrační a pracovní tábory, muzea týkající se represí.

Stavby a objekty spojené s přesuny a nucenou prací vězňů (nádraží, lomy, doly, továrny, vojenské i civilní objekty a stavby apod.).

Terénní úpravy související s místy dlouhodobých represí (zbytky pracovních táborů).

Významné cesty a trasy – trasy pochodů smrti, trasy útěků.

Toponyma spojená s represemi a oběťmi.

Památníky, pomníky, pamětní desky a jiné memoriální objekty nebo jejich soubory, včetně torzálních a zaniklých – památníky politické či společenské události, památníky aktérů události.

Stavby, v nichž se udála významná událost, spojené s pobytem významné osobnosti; stavby jako cíle manifestací.

Výrazné krajinné prvky jako dějiště politických hnutí a událostí – kopce a vyvýšeniny, lesy (partyzánské lesy), významné stromy (Žižkův dub)

Toponyma připomínající historickou událost nebo osoby s ní spojené.

Objekt/místo spojené s působením významné osobnosti či se vznikem významného uměleckého díla (popisované či jinak umělecky ztvárněné).

Památníky, pomníky a jiné memoriální objekty nebo jejich soubory, včetně torzálních a zaniklých – upomínky na významnou osobnost, náhrobky osobností, pomníky uměleckým dílům, pomníky postavám z uměleckých děl.

Významná autorská umělecká díla v krajině.

Stavby a místa v krajině spojené s pobytem či působením osobnosti, s postavami uměleckých děl. Místa a objekty, jež jsou námětem či modelem uměleckých děl.

Přírodní objekty a lokality spojené s významnou osobností (např. Barrandien).

Krajinná kompozice spojená s významnou osobností.

Toponyma spojená s osobností, jejím působením či odkazující na umělecká díla nebo jejich části.

3. Kategorie území z hlediska krajinných hodnot pro znázornění jevu A011

Základní prameny uvedené v kapitole 2 umožní relativně snadné a odborně správné rozlišení základních kategorií území z hlediska krajinných hodnot. Je to však obtížnější úkol než u urbanistických hodnot. Především jde o mnohem větší území.

Dále pak platí, že v důsledku prakticky plošné likvidace členění plužin není v krajině rozdíl mezi velmi hodnotnou a průměrně dochovanou krajinou tak zřetelný jako u sídel. Mnohem obtížnější je zejména úkol, kudy pro potřeby grafického vymezení v ÚAP vést hranici hodnotného území. U urbanistických hodnot je poměrně objektivní vymezení určeno rozmezím území s hodnotnou a nehodnotnou zástavbou. V krajině to nebývá tak jednoznačné a často bude existovat několik rovnocenných možností vymezení. Vhodný postup konkretizuje opět citovaná metodika *Typologie historické kulturní krajiny České republiky*, protože *celek kulturní krajiny* ztotožníme s krajinnými hodnotami nejvyšší kategorie pro vymezení v jevu A 011 ÚAP, neboť tak byl v kolektivu autorů nahlížen.

Území s krajinnými hodnotami by mělo mít krajinný rozměr, nemůže být omezeno na jednotlivý znak či jejich malou koncentraci, respektive „suplovat“ ochranné pásmo jednotlivého významného objektu/znaku. Krajinný rozměr je třeba mít na paměti i při vymezování hranic, které by měly být v terénu rozlišitelné a logické z hlediska viditelnosti. Optimální je proto jejich vedení po pohledových horizontech či po okraji lesa nebo jiných liniích vymezujících viditelnost krajiny z určitého místa.

Metodika identifikace a klasifikace území s krajinnými hodnotami člení krajinu České republiky z hlediska krajinných hodnot do čtyř kategorií¹⁵.

3.1. Území s výraznými krajinnými hodnotami (Krajinné hodnoty 1)

Území s výraznými krajinnými hodnotami je obecně území s dobře dochovanou hodnotnou historickou kulturní krajinou, zřetelně se projevující v základní organizaci krajiny, v dochovanosti historických krajinných struktur, respektive znaků obecné kulturní krajiny a/nebo znaků specifických typů kulturní krajiny. To je třeba prokázat porovnáním jejich podoby na aktuální ortofotomapě v porovnání se starší mapou vhodného časového horizontu. Negativní změny nastalé v území po polovině 20. století (popřípadě i dříve) se mohou uplatňovat pouze v doplňkové míře, nesmějí v krajině dominovat a výrazně snižovat její hodnotu. Spíše výjimečně sem lze řadit i krajiny zformované později, pokud je lze považovat za krajinné hodnoty.

Do této kategorie lze ovšem zařadit i typologicky významné krajiny, jež jsou dnes částečně či zcela reliktní, a také torzálně dochované krajinné kompozice, pokud jsou i v tomto stavu velmi hodnotné – a optimálně takové, které mají potenciál pro případnou rekonstrukci zaniklých částí. Organicky vyvinuté krajiny se podle Výboru pro světové dědictví UNESCO dělí do dvou podkategorií: *kontinuální, stále se vyvíjející krajiny* a *reliktní (nebo zkamenělé) krajiny*. V reliktní krajině evoluční proces již v určitém období minulosti skončil, buď náhle, nebo postupně, její významné charakteristické znaky jsou však stále viditelné v materiální podobě. V rámci většiny typů krajin můžeme rozlišit kontinuální a reliktní území. U některých typů má dokonce smysl chránit pouze reliktní území. Platí to o *krajině hradišť*, jejichž aktivní role skončila v dávné minulosti, ale také o *krajině hlubinné těžby* (montánní krajiny Krušnohoří) či *krajině kamenolomů*, protože u aktivních revírů nelze o ochraně reálné

¹⁵ Jejich pojetí je částečně podobné řešení, jaké zvolili KUPKA, J. – BOUŠKOVÁ, Z. (2020): *Historické struktury jako hodnota krajiny*. In: Člověk, stavba a územní plánování 13, s. 10–27:

Kategorie „A“ (krajina se zřetelně dochovanou krajinnou strukturou) – Tuto kategorii představují krajiny se zřetelně dochovanými historickými krajinnými strukturami. Obvykle se jedná o zřetelně dochovanou strukturu členění historické plužiny či historické vodohospodářské úpravy (rybníky a jejich soustavy doložené před rokem 1850). I tyto struktury nebývají dochované zcela nezměněné, jsou často narušené a pozměněné, přesto dosud výrazně spoluurčují charakter krajiny. Pokud je tato dochovaná struktura méně výrazná či více setřená, ale dosud zřetelná, je krajina zařazena do kategorie „B“.

Kategorie „B“ (krajina s částečně dochovanou krajinnou strukturou) – Nejčastěji se jedná o zemědělskou (lesopolní) krajinu s torzy a dosud zřetelnými stopami historických krajinných struktur, které však nejsou natolik dochované, či nehrají v krajinné scéně natolik významnou roli, aby byla krajina zařazena do kategorie „A“. Může se jednat o krajiny se stopami historického členění plužiny (drobné členění plužin se obvykle nedochovalo, se vzácnými výjimkami, kdy scelení unikly plochy bezprostředně navazující na intravilán), historickými krajinářskými úpravami (rybníky, aleje), maloplošnou mozaikovitou strukturou agrární krajiny s množstvím historicky doložených členících prvků (remízky, meze) či specifickou sídlení strukturou, která dodává území svérázný charakter a je dosud zřetelná.

Podkategorie „B1“ (specifické krajiny s částečně dochovanou, krajinnou strukturou) – Patří sem krajiny, kde vedle dochované historické krajinné struktury hraje roli nějaká další skutečnost. Jsou to např. krajiny s nezaměnitelnou strukturou osídlení, s typickým způsobem exploatace, s fragmenty krajinné kompozice a také krajiny s historickou hodnotou, pro které byly vytvořeny návrhy na vyhlášení krajinné památkové zóny (KPZ), byť i kvůli jiným důvodům než je dochovaná krajinná struktura (mohou to být třeba krajiny asociativní, reliktní či se specifickými formami hospodaření a podobně).

Kategorie „C“ (krajina bez zřetelných historických krajinných struktur) – Jedná se o krajinu s ojedinělými či fragmentárními stopami historických krajinných struktur, které nejsou v krajinné scéně příliš výrazné. Přesto může krajina v této kategorii mít charakter harmonické tradiční zemědělské krajiny s estetickými hodnotami, která není narušená novodobými prvky a strukturami. Patří sem i krajina, která není oproti referenčnímu období poloviny 19. století výrazně pozměněná, ale ani ve sledovaném historickém období zde nebyly přítomné výrazné krajinné strukturální prvky (velkoplošná zemědělská krajina, ale i příhraniční regiony, které neprošly výraznými změnami), které by ji umožňovaly zařadit do kategorií „A“ či „B“.

Kategorie „D“ (krajina s výrazně pozměněnou krajinnou strukturou) – Krajina tohoto typu je oproti srovnávanému období poloviny 19. století výrazně pozměněná, s více méně setřenými historickými krajinnými strukturami, což ovšem nevylučuje dochované menší fragmenty původních prvků či cenné urbanistické nebo architektonické soubory, ani významné krajinářské hodnoty.

Jednotlivé kategorie nejsou dostatečně a jednoznačně rozlišitelné. Ačkoli jsou rovněž čtyři (s jednou podkategorií), dva typy území zde úplně chybí: území s archeologizovanými krajinnými hodnotami (kategorie 3) a území se zničenými krajinnými hodnotami (kategorie 4). Je to dáno pravděpodobně tím, že kategorizace vznikla na základě zpracování území Královéhradeckého kraje, kde se takové kategorie krajin nevyskytují. Rozdíl je také v tom, že autoři posuzují jako hodnotné pouze krajinné struktury vzniklé do poloviny 19. století. Na základě charakteristik i zařazených příkladů lze konstatovat, že kategorie A, B a B1 spadají podle překládané metodiky do kategorie 1, kategorie C a D do kategorie 2.

uvažovat. To samozřejmě neznamená, že součástí území s krajinnými hodnotami založenými na historických – nyní opuštěných – kamenolomech nemůže být i lom aktivní.

Obecně lze říci, že na většině území s krajinnými hodnotami určitého typu se vyskytují jak znaky krajiny kontinuální, tak krajiny reliktní. Typickým příkladem jsou *krajiny rybníků*. V celé řadě těchto krajín dodnes přetrvává jen část z původního počtu rybníků a jejich souvisejících liniových děl. Například v Dymokurské rybníční soustavě zůstala zachována většina rybníků v lesních komplexech, zatímco ty v otevřené zemědělské krajině byly bez výjimky vysušeny. Z některých však přetrvávají hráze, což zvyšuje šanci na jejich případnou obnovu s cílem zadržení vody v krajině. Častější je však situace, kdy jsou existující a zrušené rybníky v území promíšeny. Případů, kdy rybníční soustava zanikla zcela a přitom by bylo možné ji obnovit, není mnoho. Asi nejvýraznějším příkladem je Poděbradsko-nymburská rybníční soustava s největším českým rybníkem Blato, nebo (pokud jde o obnovu) alespoň její část. Znamená to, že z hlediska přítomnosti reliktních struktur má smysl území kategorie 1 vymezovat jen tam, kde jsou vybrané krajinné struktury dochovány v reliktní podobě či zčásti zcela zanikly, ale je reálné je obnovit.

Součástí vymezení území s krajinnými hodnotami kategorie 1 by měla být také identifikace sídel v daném území, která vykazují urbanistické hodnoty kategorie 1 (viz kapitola 6). Jednak proto, že hodnotná sídla jsou nedílnou součástí krajiny a její hodnoty, ale též proto, že některé specifické typy kulturních krajín jsou definovány právě v úzké vazbě na sídla. Jde především o *krajiny se specifickou strukturou osídlení* a *krajiny strukturálně výrazných pluzin*, ale velmi důležité je to rovněž v případě *obecných organicky vyvinutých krajín* a dalších, například *krajiny města*.

Do této nejvyšší kategorie území s krajinnými hodnotami tedy logicky patří krajinné památkové zóny a nechráněná území kulturní krajiny srovnatelné kvality¹⁶. Cílem vymezení jako jevu A011 je vhodná budoucí regulace, směřující k uchování všech dochovaných kulturních hodnot území a usměrňování nových zásahů tak, aby neměly negativní dopady na definované hodnoty, zejména z vizuálního hlediska, ale i dopady na funkční vztahy, jež by hodnoty a udržitelnost krajiny poškodily druhotně.

3.2. Území s běžnými krajinnými hodnotami (Krajinné hodnoty 2)

Území s běžnými krajinnými hodnotami je území, jehož hodnoty se od kategorie 1 liší tím, že základní organizace krajiny, dochovanost historických krajinných struktur a znaků obecné kulturní krajiny a/nebo znaků specifických typů kulturní krajiny vykazují vyšší míru narušení celkové vizuální a/nebo funkční integrity při zkoumání její podoby na aktuální ortofotomapě i kontrolním průzkumem v terénu v porovnání s dostupnými vhodnými staršími mapovými prameny. Mohou sem být však zařazena i území, která sice nevykazují výraznější narušení, ale koncentrace či hodnota znaků kulturní krajiny je v nich nízká, takže je nelze řadit do kategorie 1.

Území kategorie 2 pro účely této metodiky nevyžadují další prověřování detailnějším terénním průzkumem, protože jejich charakter (míra dochování krajinných hodnot) je zřejmý.

Objektivně lze uvést, že do této kategorie patří převážná část území České republiky. Území této kategorie nemohou být sama o sobě zařazena mezi památková území. Zpravidla není účelné ani jejich vymezení v rámci jevu ÚAP A011, pokud v rámci sledovaného administrativního celku (ORP) netvoří výjimku, která představuje jediný referenční polygon signalizující alespoň částečně zachované krajinné hodnoty.

Ochranu území s běžnými krajinnými hodnotami by měla zajistit ochrana krajinného rázu podle zákona č. 114/1992 Sb.

3.3. Území s archeologizovanými krajinnými hodnotami (Krajinné hodnoty 3)

Území s archeologizovanými krajinnými hodnotami představují kategorii, která je analogií kategorie *území s archeologizovanými urbanistickými hodnotami (Urbanistické hodnoty 3)*. Název této kategorie dobře vystihuje skutečnost, že do ní budou zařazeny takové krajiny, v nichž zanikla v minulosti existující sídla různého stáří a jejich bývalé hospodářské zázemí. Může jít ale také o části krajiny, v níž v minulosti probíhaly významné kultivační, těžební, výrobní a jiné aktivity, které vyžadovaly cílené úpravy krajiny (zejména vodního režimu, komunikace, srovnání terénu, aj.) a po zastavení produkční nebo těžební a zpracovatelské činnosti většina viditelných struktur zanikla, nebo je aktuálně ukryta v dřevinách, zejména náletových.

Území této kategorie se budou samozřejmě překrývat nebo doplňovat s jevem A016 *Území s archeologickými nálezy*, popřípadě i jevem A005 *památková rezervace včetně ochranného pásma* (pokud jde o úředně vyhlášené archeologické památkové rezervace). Jev A016 člení území celého státu do čtyř kategorií území podle míry prokázaného či pravděpodobného výskytu archeologických nálezů. (Jde tedy o částečně odlišné hledisko, které neumožňuje odlišení dříve zastavěné plochy sídla od jiných archeologicky nejhodnotnějších ploch, například pohřebišť).

V případě krajinné složky jevu A011 jsou archeologizované krajinné hodnoty spojeny zejména s typem *krajiny vysídlených území*, který je sice řazen mezi krajiny asociativní, ale obvykle má výraznou hmotnou podstatu (nejvýrazněji v případě, že jde současně o *krajinu strukturálně výrazných pluzin*). Součástí území s archeologizovanými krajinnými hodnotami je jak plocha intravilánu zaniklého sídla (vymezená optimálně samostatně jako *území s archeologizovanými urbanistickými hodnotami*, viz kapitola 6), tak – zejména – jeho extravilán, a to v historickém rozsahu pluziny (tedy například i v územích recentně záměrně nebo živelně zalesněných), pokud v něm přetrvávají zřetelné, nebo alespoň speciálními metodami (laserové skenování)

¹⁶ Dosud neuzavřená otázka, zda se mohou území chráněná podle památkového zákona vykazovat jak v jevu omezeném na legislativní ochranu, tak v jevu, který má naopak těžiště v nemovitostech podle památkového zákona nechráněných, je diskutována v kapitole 7.4.

rozlišitelné pozůstatky historického uspořádání krajiny. Může jít jak o území jediného sídla s krajinným zázemím, tak o území tvořené více katastrálními územími.

Cílem další regulace musí být uchování archeologické hodnoty území, a tedy zabránění zásahům, které by ji narušovaly (nová výstavba včetně komunikací a technické infrastruktury, terénní práce a podobně). Do kategorie 3 je proto žádoucí zařazovat pouze území, u kterých se nepočítá s obnovou některých znaků (například rybníků) do funkční podoby – ta proto patří do kategorie 1.

3.4. Území se zničenými krajinnými hodnotami či bez krajinných hodnot (Krajinné hodnoty 4)

Území se zničenými krajinnými hodnotami či bez krajinných hodnot jsou zpravidla rozsáhlejší území, která byla (nejčastěji po roce 1945) postižena zničením stratigrafie terénu, bořením staveb, včetně narušování archeologických situací, popřípadě dokonce celkovou proměnou krajinného reliéfu (například v důsledku velkých investičních akcí, budování dopravních koridorů apod.). Jde zejména o území zničená povrchovou těžbou či zatopením, tedy situace, kdy se někdejší organicky vyvinutá krajina proměnila v krajinu povrchové těžby či přehrad, což jsou sice také typy historických kulturních krajin, ale ochrana z titulu památkové péče se u nich zatím nepředpokládá. Na druhou stranu lze přinejmenším na některé plošně rozsáhlé rekultivace posttěžebních krajin pohlížet jako na tvorbu "nové krajiny", která může vykazovat krajinné hodnoty. Totéž ostatně může platit také o některých krajinách přehrad, doplněných architektonicky kvalitními stavbami či areály pro rekreaci a sport, apod..

K téměř nevratnému zničení krajinných hodnot (včetně archeologických) však došlo také při převrstvení znaků historické kulturní krajiny novými urbanistickými strukturami (např. panelová sídliště, výrobní areály, logistické a komerční zóny, rozsáhlá satelitní individuální výstavba aj.), byť je taková proměna alespoň teoreticky v budoucnu reverzibilní.

Území této kategorie zahrnuje jen malou část českých zemí. Zčásti se překrývají s jevem A004 *plochy k obnově nebo opětovnému využití znehodnoceného území*. Vyznačení rozsahu kategorie Území se zničenými krajinnými hodnotami či bez krajinných hodnot v rámci ÚAP A011 je vyloučené. Může být účelné je ztotožnit s výše zmíněným jevem A004.

4. Postup vymezení území s krajinnými hodnotami kategorií 1 či 3

Pokud je definován úkol zpracovat v rámci určitého regionu (například obvodu ORP či kraje) identifikaci území s výraznými krajinnými hodnotami (krajinné hodnoty 1 či 3), lze naplnění zadání rozčlenit do několika samostatných etap. Primárním cílem by přitom nemělo být vytipování území pro plošnou ochranu podle památkového zákona formou krajinné památkové zóny, ale objektivní a vyčerpávající zpracování krajinné složky jevu A011 urbanistické a krajinné hodnoty jako základního nástroje ochrany hodnot alespoň v procesu územního plánování. Stejně tak není prioritou usilovat o vnitřní diferenciaci krajinných hodnot v rámci již chráněných území jak památkových (krajinné památkové zóny), tak přírodních a krajinných (národní parky, chráněné krajinné oblasti, přírodní parky), neboť ty jsou pokryty jevy jinými a mají legislativní ochranu. Základním principem zpracování tohoto jevu by mělo být zaměření na dosud nechráněná území.

4.1. První etapa: vymezení území s krajinnými hodnotami 1 či 3 v řešeném území

První etapu představuje vymezení kategorií krajinných hodnot podle výše uvedených charakteristik. Cílem takové základní analýzy je především identifikace území, která jsou z hlediska krajinných hodnot (jevu A011) relevantní, tedy zejména *krajinných hodnot 1. kategorie*, popřípadě též *3. kategorie (území s archeologizovanými krajinnými hodnotami)*. Toto vymezení, včetně zákresu hranic těchto území, bude opřené o rozbor dochovalosti základní organizace krajiny a historických krajinných struktur (s přihlédnutím k potenciálním recentním hodnotám), jež lze posoudit z jejího "půdorysného průmětu", tedy mapy. Vyznačit je třeba všechny dochované znaky historické kulturní krajiny, které lze již v této fázi identifikovat. To vše lze pro většinu území provést ještě před začátkem terénních průzkumů porovnáním map stabilního katastru (2. vojenského mapování), ortofotomapy z 50. let 20. století a nynější ortofotomapy, popřípadě též aktuální katastrální mapy. V případě krajin rybníků je nezbytné pracovat primárně také s 1. vojenským mapováním. Pro některé specifické typy krajin, jejichž znaky z běžných map identifikovat nelze (reliktní montánní krajiny), je potřebné pořídit si specializované podklady, nebo úkolem pověřit specialisty na danou problematiku.

Nejdůležitější znaky historické kulturní krajiny jednotlivých typů specifikuje *Metodika typologie historické kulturní krajiny České republiky*. Primárním smyslem vymezení krajinných hodnot 1 však není typologická klasifikace území, ale identifikace území s výraznými krajinnými hodnotami. Pro tento účel je potřeba pracovat s celou množinou hodnotných znaků historické kulturní krajiny (viz kapitola 2.6, respektive i 2.7) a teprve následně případně posoudit, zda ji lze zařadit do jednoho či více typů historické kulturní krajiny.

Hranice polygonu krajinných hodnot 1 by měla zahrnout celé území s výraznou koncentrací znaků historické kulturní krajiny. Problematika optimálního vedení hranic není jednoduchá. Nejdůležitější zásady byly formulovány v *Metodice typologie historické kulturní krajiny České republiky*:

- Polygon musí být dostatečně velký, aby zajistil ochranu prostorových souvislostí znaků, a to jak při pohledu z území ven, tak dovnitř. Znamená to například, že hranice území krajiny rybníků nemůže vést bezprostředně po březích a hrázích rybníků, ale v určitém odstupu, přičemž v úvahu je třeba brát i otázku vodního režimu, neboť právě náпустní vodoteče existenci rybníků podmiňují.

- Hranice území by v ideálním případě měla vést po horizontech (tedy po rozvodnicích), které nejlépe odpovídají potřebě zachování vizuálních souvislostí v území. Dalšími liniemi, které dobře vymezují vizuální vazby, jsou porostní hrany liniových i

plošných porostů vzrostlých dřevin, zpravidla lesů a remízů, které vymezují otevřené prostory polí či luk. V ostatních případech, zejména v otevřených krajinách bez jasných morfologických hranic nebo výrazných hranic dřevinného pokryvu, je vhodné preferovat v terénu viditelné a snadno definovatelné hranice (silnice, železnice, okraj lesa, vodní tok a podobně). Podstatná je také vizuální přehlednost území z veřejných komunikací nebo jiných míst, z nichž lze území pohledově nejlépe obsáhnout a tudíž i dobře prezentovat veřejnosti. Při vymezování hranice je vhodné přihlížet i k průběhu aktuálních katastrálních hranic, třebaže to nemůže být hledisko prioritní (již proto, že katastrální hranice jsou relativně nestabilní).

- Polygon území je třeba vymezovat se znalostí historického vývoje krajiny. Pozornost je totiž třeba věnovat i reliktním znakům, pokud navazují na znaky nereliktní a zvětšují tak území, které je nezbytné zahrnout. Takové vizuálně méně patrné reliktní znaky je nezbytné poznat na základě studia dostupných pramenů a ověřit v terénu.

4.2. Druhá etapa: prověření území s krajinnými hodnotami kategorií 1 či 3 na základě terénního průzkumu

Druhou etapou je prověření všech vymezených území s výraznými krajinnými hodnotami kategorií 1 či 3 zběžným terénním průzkumem. Ten umožní lépe zhodnotit aktuální stav dochovaných krajinných struktur (a v jejich rámci i struktur urbanistických) i celkový obraz krajiny, vnímaný již trojrozměrně, tedy včetně modelace terénu. Pouze v reálném prostředí lze také posoudit, zda a nakolik rušivě se v krajině projevují její novodobé změny.

Terénní průzkum je nezbytný rovněž pro rozhodnutí, zda lze některou část případných novodobých krajinných zásahů zařadit mezi území s krajinnými hodnotami kategorie 1.

Hlavním výsledkem je tedy potvrzení či naopak vyvrácení oprávněnosti zařazení každého z území do kategorie 1. (Dalším krokem může být posouzení potřebnosti legislativní ochrany formou krajinné památkové zóny.)

Pro území kategorie 3 má prověření na místě význam především kvůli posouzení, zda vytipované území nebylo narušeno způsobem, který z map, digitálního modelu reliéfu a ortofotomap nelze rozlišit.

V územích, u kterých není zřejmé, zda je zařadit do kategorie 1 či 2, by měl terénní průzkum pomoci k odborně správnému rozhodnutí.

Posouzení na místě má zásadní význam i pro potvrzení (respektive korekci) vhodného vedení hranic, tedy ověření pohledových vazeb, horizontů nebo částí krajiny vytvářející pohledový rámec apod. Dalším významným vodítkem pro vymezení hranic mohou být i lokální rozvodí.

4.3. Třetí etapa: památkové vyhodnocení znaků historické kulturní krajiny území s krajinnými hodnotami kategorií 1 či 3

Historické krajinné struktury, respektive dochované znaky historické kulturní krajiny, by systémově měly být samostatným sledovaným jevem ÚAP (viz výše). Jejich rámcové vyhodnocení je součástí posouzení hodnot území a oprávněnosti jeho zařazení do kategorie 1. V této etapě jde proto o jejich základní pracovní rychlé zmapování a vizualizaci v mapě (geografickém informačním systému/GIS), kdy kreslit je třeba především to, co není z mapy (ortofotomapy) na první pohled patrné. Nejde tedy o detailní analýzu v katastrálním měřítku.

Znaky historické kulturní krajiny je vhodné zakreslovat nad ZABAGED (ZM10), která řadu z nich již obsahuje (lesy, louky, vodní toky a plochy aj.). Ty proto není nutno duplikovat, ale může být výhodné zvýraznit ty, které mají památkový význam, nebo ho naopak postrádají. Při negativním vymezení je například zásadně žádoucí odlišit od rybníků vodní plochy vzniklé při těžbě štěrkopísku a podobně, dále napřímené vodní toky, recentně zalesněné plochy, které v minulosti zalesněny nebyly, novodobé trasy a přeložky silnic a podobně. Zákres vyžadují struktury (znaky), které v podkladové mapě chybějí, nebo jsou málo výrazné, což jsou často konstrukce oddělující pásy strukturálně výrazných plůžin, ale i řada znaků vázaných na specifické typy historické kulturní krajiny.

V rámci sídel je optimální zakreslit hranici intravilánu jednak v době mapování stabilního katastru, jednak v polovině 20. století, a kromě toho také vymežit hranici území s urbanistickými hodnotami kategorie 1 (popřípadě 3) a v jejím rámci pokud možno i kategorie 1a, která je cenná jak urbanisticky, tak architektonicky.

Velmi důležité je zakreslit všechny zaniklé krajinné struktury, jejichž obnova může být reálná. Jde zejména o zrušené rybníky, zaniklé vodní toky, polní a lesní cesty, aleje, lesy, vinice, chmelnice a další.

Památkové vyhodnocení znaků historické kulturní krajiny je nezbytné jednak proto, že pro dané území poskytne úplné zpracování sledovaného jevu ÚAP A011 (dokud pro tuto jeho součást nevznikne samostatný jev), především však proto, že poskytne objektivizovaný odborný podklad o skutečné existenci a koncentraci krajinných (památkových) hodnot v území, který umožní srovnání s jinými takto vyhodnocenými územími. Zejména však bude sloužit jako odůvodnění toho, proč bylo území klasifikováno jako území s krajinnými hodnotami kategorie 1 či 3 (zejména pokud by bylo následně navrženo k prohlášení za památkovou zónu).

4.4. Otázka typologické homogenity území s krajinnými hodnotami kategorie 1

V praxi se vyskytnou velmi často situace, kdy vymezené území s krajinnými hodnotami zahrnuje dva či více typů výrazně odlišných historických kulturních krajin, například krajinu rybníků s přilehlou krajinou feudálních sídel a dvorů a sousedící krajinou se specifickým typem osídlení. Metodickou otázkou je, zda v takovém případě pro jev A011 vymežit jedno velké území s krajinnými hodnotami, nebo tři sousedící území. Jev A011 se primárně vymezuje pro potřeby územního plánování, jehož nástroji lze další vývoj území ovlivňovat stanovením určitých regulativů, založených na předmětu ochrany a odůvodnění regulace. Z tohoto pohledu může být účelnější, aby každé identifikované území s krajinnými hodnotami reprezentovalo

typologicky homogenní celek, jehož hodnotu a specifika lze jednoznačně definovat (popsat) a ve vazbě na to stanovit i způsob regulace, který může být v každém z těchto typů území poněkud odlišný, neboť bude sledovat ochranu různých znaků dotčené historické krajinné struktury. Takové pojetí může lépe vyhovovat i z hlediska památkové péče¹⁷.

Častější jsou nicméně případy, kdy se různé typy historických kulturních krajín v daném území zčásti nebo zcela překrývají a prolínají, takže jejich vzájemné hranice nelze určit. Tam je jedinou možností vymezit jediné území (celek historické kulturní krajiny) dané součtem překrývajících se typů krajín (typologických jednotek historické kulturní krajiny).

5. Další sledované jevy ÚAP týkající se krajiny

Pro správné pochopení *krajinných hodnot* v rámci jevu A011 je třeba se seznámit s dalšími jevy ÚAP, které se krajiny týkají, zejména krajiny obecné, nechráněné formou zvláště chráněných velkoplošných území (národní parky, CHKO) či přírodních parků. Pojetí krajinných hodnot v rámci jevu A011 by totiž nemělo být k těmto jevům duplicitní. Přitom řada znaků historické kulturní krajiny v rámci jevu A011 bude samozřejmě vykázána i v rámci dalších sledovaných jevů – jak těch, které jsou uvedeny níže, tak těch, které pokrývají zvláště chráněná území podle zákona o ochraně přírody a krajiny.

5.1. Jev A017a Krajinný ráz

Instrument krajinného rázu oficiálně zavedl zákon č. 114/1992 Sb. s tím, že je hodnotnou charakteristikou, kterou je třeba chránit. Aktuální metodický návod MMR se tomuto jevu poměrně detailně věnuje a uvádí, že při vymezení tohoto jevu pro ÚAP jde o *rozčlenění území nebo vymezení částí území za účelem ochrany hodnot krajinného rázu, se specifikací společných podmínek ochrany na základě jejich přírodních, kulturních a historických charakteristik*.

Součástí jevu je i uvedení charakteristiky vymezených území, respektive podmínek ochrany hodnot krajinného rázu daného území (oblastí, míst, celků, ploch). Vzhledem k případnému rozsahu je možné uvést pouze webový odkaz na podrobnější materiál, který je veřejně dostupný dálkovým způsobem (například preventivní hodnocení krajinného rázu pro CHKO, kraj či ORP, územní studii krajiny, respektive jejich část).

Charakteristika území může zahrnovat hodnoty poskytované rovněž v rámci jevu A011 (zejména pohledově exponovaná místa, významné pohledové a kompoziční osy, místa významných dálkových pohledů, krajinné veduty, krajinné dominanty, historické krajinné struktury) a také například významné prvky krajinné zeleně, obecné přírodní hodnoty území a podobně.

Podstatné je, že v rámci krajinného rázu se přírodní, historické a kulturní charakteristice krajiny přikládá stejný význam a hodnotí se z hlediska estetického působení, stejně jako to, že je celé území státu (nebo řešeného administrativního celku¹⁸) rozděleno na oblasti a místa krajinného rázu. Výše uvedený částečný věcný překryv s jevem A011 může nastat zejména tehdy, pokud jde zmapování krajinného rázu nad rámec pouhého stanovení hranic oblastí a míst krajinného rázu.

Ve starší verzi metodického návodu MMR byla **oblast krajinného rázu** definována jako *krajinný celek s podobnou přírodní, kulturní a historickou charakteristikou, který se výrazně liší od jiného celku ve všech charakteristikách či v některé z nich a který zahrnuje více míst krajinného rázu; je vymezena hranicí, kterou může být vizuální horizont, přírodní nebo umělé prvky nebo jiné rozhraní měnicích se charakteristik*. **Místo krajinného rázu** představuje *část krajiny homogenní z hlediska přírodních, kulturních a historických charakteristik a výskytu estetických a přírodních hodnot, které odlišují místo krajinného rázu od jiných míst krajinného rázu; může se jednat o vizuálně vymezený krajinný prostor nebo o území vnímatelné díky své výrazné charakterové odlišnosti*. Pojem "místo" evokuje něco prostorově velmi omezeného, bodového, ale jde vždy o území, byť jeho velikost může být podle konkrétních podmínek různá.

5.2. Jev A017b Krajiny a krajinné okrsky

Krajinný okrsek je v soustavě ÚAP novým pojmem. Definován je například podle společného metodického pokynu MMR a MŽP pro zadání územní studie krajiny: *krajinný okrsek je základní skladebná, relativně homogenní část krajiny, která se od sousedních krajinných okrsků odlišuje svými přírodními, popř. jinými charakteristikami a způsobem využití*.

Vymezení krajín a jejich cílových kvalit vychází z Úmluvy Rady Evropy o krajině¹⁹: *krajina znamená část území, tak jak je vnímána lidmi, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů*. Výkres krajín, pro které se stanovují cílové kvality, je součástí grafické části zásad územního rozvoje (ZÚR), cílové kvality jsou součástí závazné textové části ZÚR.

Také zde má (může mít) přírodní i kulturní složka krajiny stejný význam a také zde definice MMR a MŽP očekává rozčlenění celého území českých zemí do dvojstupňové hierarchické soustavy (krajín a krajinných okrsků).

Definování toho, nakolik se jevy A017a a A017b navzájem liší a nakolik jsou duplicitní, není úkolem této metodiky. Podstatné je, že oba jevy dostatečně pokrývají přírodní složku obecné krajiny (zejména modelaci, tedy geomorfologii, a

¹⁷ Ve shodě s tím je například v Hradci Králové prohlášena památková rezervace zahrnující středověké historické jádro, zatímco novodobé části centra města jsou chráněny jako památková zóna. Existence dvou typů památkových území je zde dána i historickým vývojem: rezervace byla prohlášena již v roce 1962, zatímco zóna až v roce 1990. Krajinná památková zóna Náměštsko nezahrnuje městskou památkovou zónu Náměšť nad Oslavou, ale obě chráněná území spolu sousedí. Častější jsou případy, kdy je na území krajinné památkové zóny vymezena ještě sídelní památková zóna (například Valtice v Lednicko-valtickém areálu). Také pro jevy ÚAP jsou vymezena chráněná území jako autonomní polygony.

¹⁸ ÚAP se vymezují pro správní obvody obcí s rozšířenou působností či kraje.

¹⁹ Evropská úmluva o krajině se od roku 2021 nově nazývá Úmluva Rady Evropy o krajině – viz Sdělení č. 27/2021 Sb. m. s. – Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Protokolu, jímž se mění Evropská úmluva o krajině, <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2021-27>.

terénní pokryv – anglicky *land use*), díky čemuž lze tuto problematiku v rámci jevu A011 pominout či výrazně redukovat. Totéž platí o problematice zvláště chráněných území přírody a krajiny, kterou tyto jevy také pokrývají, byť je mimoto a především obsahem samostatných jevů ÚAP pokrývajících zvláště chráněná území podle zákona o ochraně přírody a krajiny (A025a, A027a, A033, A034, A035, A035a, A036, A036a, A036b).

5.3. Jev A023a Významné krajinné prvky

Jevy A017a a A017b sledují více či méně rozsáhlá území. V rámci sledovaných jevů však nejsou opomenuty ani významné krajinné prvky, tedy jednotlivosti či dílčí krajinné struktury, které se v území vyskytují a požívají legislativní ochrany nad rámec soustavy zvláště chráněných území.

Zákon č. 114/1992 Sb. rozlišuje *významné krajinné prvky ze zákona*, kterými jsou všechny **lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera a údolní nivy**²⁰.

Další významné krajinné prvky registrují podle § 6 určené orgány ochrany přírody (pověřené obecní úřady), a tak je povyšují na entity rovněž chráněné podle zákona č. 114/1992. Jde zejména o **mokřady, stepní trávníky, remízy, meze, trvalé travní plochy, naleziště nerostů a zkamenělin, umělé i přirozené skalní útvary, výchozy a odkryvy** nebo i **cenné plochy porostů v zastavěném území včetně historických zahrad a parků**²¹. Obecnou ochranu všech významných krajinných prvků stanovuje § 4 odst. 2 zákona č. 114/1992 Sb.

Velká část významných krajinných prvků představuje současně znaky historické kulturní krajiny v rámci jevu A011.

5.4. Jev A032 Památné stromy a informace o jejich ochranném pásmu

Mimořádně významné stromy, jejich skupiny, stromořadí a aleje lze vyhlásit rozhodnutím orgánu ochrany přírody za památné stromy, takže pak rovněž požívají legislativní ochrany. Řada památných stromů představuje současně znaky historické kulturní krajiny v rámci jevu A011.

6. Komentář k urbanistickým hodnotám v rámci aplikace jevu A011

Pojem urbanistické hodnoty v aplikaci ÚAP

Širší vymezení jevu č. A011 od roku 2018 a existence 3. vydání metodického návodu MMR (viz kapitola 7) vyžadují, aby byla prověřena relevantnost existující *Metodiky identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami* z roku 2015. Ta byla zpracována v situaci, kdy starší verze metodického návodu MMR konstatovala, že pojem *urbanistické hodnoty* dosud není legislativně definován, ačkoli s ním pracují ustanovení zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) a vyhláška 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti (a později i č. 13/2018 Sb.). Na potřebu ochrany urbanistických (a architektonických) hodnot území odkazovaly § 18, odst. 4 a § 90, odst. 4 tehdejšího stavebního zákona č. 183/2006 Sb.. V § 18, odst. 4 tohoto zákona se namísto pojmu *urbanistické hodnoty* užíval pojem *urbanistické dědictví*, který lze proto chápat jako synonymum, byť v poněkud užším smyslu (tj. s vyloučením nejrecentnějších urbanistických celků). V novém stavebním zákoně č. 283/2021 Sb. je to podobné.

V Metodickém návodu č. 3 – Standard sledovaných jevů pro územně analytické podklady: podklad pro rozbor udržitelného rozvoje území Vyhlášky MMR č. 500/2006 Sb., se *urbanistickými hodnotami* rozuměla *území s historicky i esteticky cennou urbanistickou kompozicí zahrnující části sídel, rozptýlené zástavby nebo urbanizované krajiny*.

Někdejší Standard sledovaných jevů pro územně analytické podklady obcí – Metodický návod k příloze č. 1 části A – Územně analytické podklady obcí – podklad pro rozbor udržitelného rozvoje území vyhlášky č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti z roku 2014 charakterizoval urbanistické hodnoty jako *intravilány sídel s historicky i esteticky cennou urbanistickou kompozicí nezapsané v Ústředním seznamu kulturních památek, zahrnující části sídel, rozptýlené zástavby, historické zahrady a parky*²².

²⁰ Plošné vymezení údolních niv představuje velký metodický problém mj. kvůli sporu, zda má jít pouze o plochy pokryté loukami, nebo o historický rozsah niv, či alespoň o tu jejich část, kde lze louky obnovit.

²¹ Ty mohou být podle metodického návodu MMR zároveň i nemovitou památkou podle zákona č. 20/1987 Sb. V rozporu s tím – a patrně nesprávně – však návod říká, že *součástí tohoto jevu nejsou ty prvky, které jsou vyjádřeny jinou položkou v rámci sledovaných jevů ÚAP*.

²² V nejnovějším materiálu (*Metodická doporučení k vybraným problémům pořizování územního plánu*. Ministerstvo pro místní rozvoj – Ústav územního rozvoje, únor 2015. Dostupné online: <http://www.ur.cz/images/8-stanoviska-a-metodiky/22-vybrane-problemy-porizovani-up-16022015.pdf>) se uvádí, že „...Urbanistická hodnota je posuzována především v zastavěném území. Jedná se o historicky i esteticky cenné urbanistické celky nezapsané v Ústředním seznamu kulturních památek, zahrnující části sídel, rozptýlené zástavby, historické zahrady a parky. Spočívá v uspořádání prostorů, návaznosti a vlastnostech prostorů i staveb. Předmětem hodnocení je zejména urbanistické uspořádání území, průhledy, pohledové osy a pohledově související území (například zelené horizonty), orientační body, architektonické dominanty území, členitost, charakter a různorodost zástavby, přítomnost zeleně a kvalita prostředí z hlediska pobytové pohody. V širších souvislostech se jedná nejenom o hodnotu dlouhodobě rozvíjené urbanistické struktury jednotlivých sídel, ale i jejich vazeb na hodnoty okolní krajiny.“ V metodickém návodu z roku 2019 se již požadavek, aby šlo o území nechráněná, nevyskytuje.

Na počátku 21. století, ještě před vydáním výše uvedených legislativních norem se pojem pokusil přiblížit dlouholetý a respektovaný ředitel odboru územního plánování na MMR, Martin Tunka (2003)²³: *Urbanistická hodnota území spočívá např. v uspořádání, návaznosti a vlastnostech prostorů a staveb, zejména přístupných veřejnosti (průhledové osy, orientační, architektonické dominanty území, členitost a různorodost zástavby apod.). Jedná se nejen o hodnotu dlouhodobě rozvíjené urbanistické struktury jednotlivých sídel a jejich vazeb, ale i o hodnotu krajiny, vytvořené a kultivované dlouhodobým hospodařením.* Podle tohoto pojetí je tedy vymezení urbanistických hodnot velmi široké a zahrnuje vlastně celou kulturní krajinu (krajinné hodnoty). Kulturní krajina je nicméně širší veřejností obecně chápána jako svébytná kategorie, jejíž ochranu má v gesci obor ochrany přírody a krajiny v resortu MŽP a v jejímž rámci představují urbanistické hodnoty (respektive zastavěná území obecně) jen menší část. Rozdělení také odpovídalo slovnímu určení jevů v době od přijetí stavebního zákona č.183/2006 Sb., a uplatnění pojmu krajina výhradně ve skupině jevů odpovídajícím nástrojům zákona č. 114/1192 Sb., o státní ochraně přírody a krajiny. K rovnocennému vnímání urbanistických a (zejména kulturních) krajinných hodnot – a tedy dodatečnému naplnění výše citované Tunkovy definice – odpovídá až od roku 2018 nové pojmenování jevu A011.

V certifikované *Metodice identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami* byla jako určující kritérium hodnoty území stanovena **míra dochování historické urbanistické struktury**. Složky historické urbanistické struktury, jejíž dochování z pohledu památkové péče metodika hodnotí, tvoří půdorysná osnova sídla, parcelace, půdorysná skladba zástavby (dohromady tvoří půdorysnou strukturu sídla), hmotová skladba zástavby, významné stavební dominanty a kompoziční vztahy prostorů. Památkově, ale i obecně hodnotná jsou tedy ta území, kde jsou uvedené charakteristiky v rozsahu všech složek struktury dobře dochovány – a naopak. Záměrně se nepoměřuje "hodnota" dobře zachovaných území mezi sebou. Protože nelze říci, že středověké město je hodnotnější než klasicistní pevnostní město či vilová čtvrť z přelomu 19. a 20. století. Stejně tak se nepoměřují středověká města mezi sebou, protože z hlediska urbanistických hodnot a významu pro společnost je důležité uchování maxima hodnot každého z nich.

Základním referenčním obdobím pro posuzování dochovanosti je stav před novodobými rozsáhlými destrukčními změnami od poloviny 20. století s dříve nebývalým množstvím likvidací celých částí měst i vesnic. Pro mladší urbanistické celky, které metodika z hodnocení nevylučuje, je to stav v době jejich dokončení. Metodika záměrně nestanovila pro vznik urbanistických hodnot žádné časové omezení. Urbanistické hodnoty vznikají i v současnosti²⁴.

Z hlediska míry dochování stanovila metodika několik kategorií urbanistických hodnot:

Území s dochovanými urbanistickými hodnotami (Urbanistické hodnoty 1)

Urbanistické hodnoty 1a – území s dochovanými urbanistickými hodnotami a architektonicky cennou zástavbou

Urbanistické hodnoty 1b – území s dochovanými urbanistickými hodnotami

Území s částečně dochovanými urbanistickými hodnotami (Urbanistické hodnoty 2)

Území s archeologizovanými urbanistickými hodnotami (Urbanistické hodnoty 3)

Území se zničenými urbanistickými hodnotami (Urbanistické hodnoty 4)

Území bez urbanistických hodnot stabilizovaná

Území bez urbanistických hodnot nestabilizovaná

Zastavitelné plochy

Na tomto místě je nadbytečné opakovat jejich podrobnější charakteristiky (metodika je on-line dostupná). Pro kontext této metodiky je potřebné připomenout, že tato klasifikace je do značné míry akademická, s cílem pojmenovat všechny typy území podle zastoupení urbanistických hodnot. Z hlediska jevu (bývalého i současného) A011 a případné zvýšené ochrany nástroji památkové péče má reálný význam a časovou naléhavost především identifikace a plošné vymezení urbanistických hodnot 1 a také 3 (u kterých však jde o tematický překryv s jevem *A016 území s archeologickými nálezy*). U kategorie 1 (tj. 1a i 1b) je celoplošná identifikace a vymezení hodnot alespoň v soustavě ÚAP úkolem velmi aktuálním.

Sídla či urbanistické celky podkategorie 1a mají nejen dobře dochované urbanistické hodnoty, ale výrazně je v nich zastoupena i architektonicky cenná zástavba. Jde tedy o sídelní památkové rezervace a památkové zóny a urbanistické celky srovnatelné hodnoty, které dosud chráněny nejsou. V tomto smyslu jde o analogii *kategorie území s výraznými krajinnými hodnotami*, kde se také hodnotí nejen samotná nenarušenost historické kulturní krajiny jako celku, ale též zvýšená koncentrace hodnotných znaků historické kulturní krajiny.

U sídel podkategorie 1b architektonicky cenná zástavba buď chybí, nebo je zastoupena jen jednotlivými stavbami. Oproti kategorii 1a jde o méně hodnotná sídla, nicméně jejich urbanistické hodnoty jsou přesto takové, že si zaslouží důsledné vymezení alespoň v ÚAP a současně hledání nástrojů, jak zachovat jejich urbanistickou hodnotu prostředky územního plánování a stavebního řádu.

U zaniklých (archeologizovaných) sídel kategorie 3 je cílem uchránit jejich archeologické situace před narušením či zničením.

²³ TUNKA, Martin: *Obsah územně plánovací dokumentace*. 1. vydání. Praha: ABF, a. s., nakladatelství ARCH, edice STAVEBNÍ PRÁVO, 2003.

²⁴ Toto pojetí se dočkalo ocenění i od právnické veřejnosti: Faltýnková, Kristýna – Straka, Jakub 2021: *Ochrana architektonických a urbanistických hodnot ve stavebním právu*. epravo.cz (23. 8. 2021), dostupné on-line: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ochrana-architektonickych-a-urbanistickych-hodnot-ve-stavebnim-pravu-113434.html>

Aktuální metodický návod MMR z roku 2019 odkazuje pro jev A011 na citovanou metodiku urbanistických hodnot²⁵ a s odstupem let lze konstatovat, že uvedené pojetí kategorizace urbanistických hodnot nadále vyhovuje. Nadále také platí, že správné vymezení ploch (polygonů) území s urbanistickými hodnotami by v dotčeném území ideálně mělo být provedeno na základě adekvátního vyhodnocení jak **staveb podle památkové hodnoty**, tak **urbanistických vztahů** (včetně **pohledových/kompozičních os, průhledů, významných vyhlídkových bodů**, které návod zdůrazňuje).

V důsledku přeskupení sledovaných jevů se součástí jevu A011 staly i **významné stavební dominanty**, které byly dříve samostatným jevem A015. Dokud tomu tak bylo, šlo o jev z hlediska kulturně-historické hodnoty v zásadě nevyhraněný. Podstatné bylo, že šlo o stavby výrazně se hmotově či výškově uplatňující v panoramatu sídla či jeho části (a často i krajiny). A mohly to být jak stavby architektonicky cenné, tak naopak rušivé. Zařazení do jevu A011 by snad bylo možno chápat jako omezení na dominanty vnímané pozitivně (obdobně by tomu bylo i při zařazení do jevu A013a, kam by věcně patřil ještě více). Na druhé straně lze i v rámci jevu A011 zachycovat také negativní zásahy do urbanistické struktury (třeba narušení kompoziční osy nevhodnou zástavbou), takže by mělo být možné podchycovat i rušivé dominanty, neboť mají velký dopad na urbanistické hodnoty.

Součástí jevu A011 se nově staly také **regiony lidové architektury**. Metodický návod MMR je charakterizuje jako *území se zvýšeným výskytem hodnotných objektů lidové architektury, dochovaných ve svém tradičním výrazu v rámci hmotové a urbanistické skladby nebo materiálové charakteristiky*. Takové regiony u nás reálně existovaly do poloviny 20. století, kdy ovšem z hlediska dochovanosti tradiční vesnické zástavby tvořily celé české země téměř homogenní superregion. Ten bylo účelné členit typologicky a stylově do regionů, s nimiž dodnes pracuje etnologie a také památková péče v popisech hodnot vesnické zástavby pracovala s příslušnými regionálními přívlasky. Z takových regionů v současnosti zbývá pouhé torzo (nejcennějšími a stylově nejvyhraněnějšími jsou nepochybně Soběslavsko-veselská blata a Kokořínsko). Pokud však položíme důraz na pouhý "zvýšený výskyt" ve smyslu definice MMR a spokojíme se s existencí jen několika takových staveb ve vesnici, můžeme nadále pracovat se zmíněnými etnologickými regiony lidové architektury a snažit se v území vymezit polygony takového jevu.

Existence tohoto sledovaného jevu však pravděpodobně nebyla ani v původní verzi ÚAP motivována evidencí dochovaných vesnických staveb, ale spíše upozorněním na jejich regionální specifika, která měla optimálně respektovat i nová výstavba na venkově. To se ovšem v praxi (až na výjimky) nestalo a jak v období socialismu, tak v ještě větší míře po roce 1989 znamenala nová výstavba rodinných domů ve vesnicích naprostý rozvrat tradičního urbanismu a architektury na venkově. Praktická využitelnost tohoto jevu je tedy bohužel velmi problematická a omezená, byť by byla velmi žádoucí.

Regiony lidové architektury jsou často chápány jako množina všech dosud existujících staveb lidové architektury, někdy i bez podchycení jejich regionální typologie. To je nepochybně pojetí nesprávné, protože takový účel by lépe splnil další atribut staveb architektonicky nebo urbanisticky cenných v rámci jevu A013a, neboť jde o stavby, které musejí být do tohoto jevu zařazeny (příslušný atribut by mohl třídit stavby buď typologicky, nebo slohově).

V této metodice není problematika regionů lidové architektury dále rozvíjena a jako se svébytnou podkategorií se s ní v rámci jevu A011 nepočítá. Může být však vzata v úvahu při vymezování některých území s krajinnými hodnotami.

7. Komentář ke sledovaným jevům územně analytických podkladů obcí podle stavebního zákona a jeho prováděcích vyhlášek a jejich vývoji

7.1. Územně analytické podklady podle vyhlášky č. 500/2006 Sb.

V roce 2006 byl přijat nový **zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)**, který přinesl oproti do té doby aplikované a mnohokrát novelizované právní úpravě (se základem z poloviny 70. let 20. století) řadu zcela zásadních změn. Tento stavební zákon totiž ve svém § 26 definoval **územně analytické podklady** (ÚAP), které *obsahují zjištění a vyhodnocení stavu a vývoje území, jeho hodnot, omezení změn v území z důvodu ochrany veřejných zájmů, vyplývajících z právních předpisů nebo stanovených na základě zvláštních právních předpisů nebo vyplývajících z vlastností území (dále jen "limity využití území"), záměrů na provedení změn v území, zjišťování a vyhodnocování udržitelného rozvoje území a určení problémů k řešení v územně plánovací dokumentaci (dále jen "rozbory udržitelného rozvoje území")*. Pro zpřesnění podmínek zavádění ÚAP byla vydána **Vyhláška č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti**, která stanovila náležitosti obsahu ÚAP včetně výčtu sledovaných jevů v území. V části A své Přílohy 1 stanovila celkem 119 sledovaných jevů pro ÚAP obcí (v části B je pak 37 sledovaných jevů pro ÚAP krajů).

Uvedená vyhláška byla později novelizována jako **č. 458/2012 Sb.** a Ministerstvo pro místní rozvoj (MMR) v součinnosti s Ústavem územního rozvoje (ÚÚR) v Brně zároveň připravilo Standard sledovaných jevů pro ÚAP obcí²⁶. Sledované jevy ÚAP jsou na základě stavebního zákona povinně vyhledávány a aktualizovány. Ty, které představují limity podle právních předpisů, poskytují konkrétně určené subjekty.

Pro obor památkové péče měly ÚAP zásadní význam, protože kromě jevů, které vyplývají z památkového zákona a jsou součástí Ústředního seznamu kulturních památek, umožnily, aby byly odborně vyhledány a do systému ÚAP začleněny také

²⁵ zatímco u jevu A013a příslušnou certifikovanou metodiku nezmiňuje

²⁶ Standard sledovaných jevů pro ÚAP obcí. Metodický návod k příloze č. 1 části A – Územně analytické podklady obcí – podklad pro rozbor udržitelného rozvoje území vyhlášky č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti.

další kulturní hodnoty, které by měly být respektovány. Šlo například o jevy *A013 historicky významná stavba, soubor*, *A014 architektonicky cenná stavba, soubor*, *A015 významná stavební dominanta*, *A019 místo významné události* a také jev *A011 urbanistické hodnoty*. Tuto možnost však památková péče zatím využívá ve zcela nedostatečné míře.

ÚAP jsou povinným podkladem pro zpracování územně plánovací dokumentace. Jevy ÚAP se dělí na **limity** (dané legislativními akty, jako například všechny součásti památkového fondu podle památkového zákona) a **informativní prvky** (ostatní jevy, podle tehdejšího vymezení například právě urbanistické hodnoty, architektonicky cenné stavby a jejich soubory, historicky významné stavby a jejich soubory a podobně), které jsou identifikovány na základě odborné erudice zpracovatele průzkumů území a dosud často nemají pevnou metodiku pro identifikaci a klasifikaci.

U druhé skupiny (informativní prvky), tedy i u urbanistických hodnot, lze dovodit možnost jejich uplatňování i nad rámec památkového zákona také z **Úmluvy o ochraně architektonického dědictví Evropy**, **Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy** a z **Úmluvy Rady Evropy o krajině**, které jsou součástí našeho právního řádu a promítly se i v některých ustanoveních tehdejšího stavebního zákona, zejména v § 18 odst. 4, který určuje úkoly územního plánování: „*Územní plánování ve veřejném zájmu chrání a rozvíjí přírodní, kulturní a civilizační hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví. Přitom chrání krajinu jako podstatnou složku prostředí života obyvatel a základ jejich totožnosti. S ohledem na to určuje podmínky pro hospodárné využívání zastavěného území a zajišťuje ochranu nezastavěného území a nezastavitelných pozemků. Zastavitelné plochy se vymezují s ohledem na potenciál rozvoje území a míru využití zastavěného území.*“ Je důležité, že prakticky v totožném znění tento požadavek na ochranu hodnot území převzal nedávno přijatý stavební zákon č. 283/2021, Sb., kde jde o § 38, odst. 4. Pro naplňování uvedených Úmluv existují příslušná ustanovení v právních předpisech více resortů: ministerstva kultury, ministerstva životního prostředí a zejména ministerstva pro místní rozvoj s gesci za územní plánování.

Obdobně se k hodnotám bez odkazu na konkrétní právní předpis, ale s odkazem na relevantní expertní znalosti, vztahoval i § 19 odst. 1 tehdejšího stavebního zákona: *Úkolem územního plánování je zejména: a) zjišťovat a posuzovat stav území, jeho přírodní, kulturní a civilizační hodnoty, b) stanovovat koncepci rozvoje území, včetně urbanistické koncepce s ohledem na hodnoty a podmínky území, ... o) uplatňovat poznatky zejména z oborů architektury, urbanismu, územního plánování, ekologie a památkové péče.* (Podobně jsou definovány úkoly územního plánování v § 39 zákona nového – viz výše.) Prostředkem pro naplňování těchto obecných úkolů jsou mimo jiné i územně analytické podklady (§ 26, citovaný výše).²⁷

Sledované jevy ÚAP podle prováděcí vyhlášky k zákonu č. 183/2006 Sb. velmi dobře pokryly oblast architektonického a urbanistického dědictví, respektive té jeho části, která není chráněna podle památkového zákona. Jev *A011 urbanistické hodnoty* umožnil vymezovat urbanisticky hodnotná území a jevy *A013 historicky významná stavba, soubor*, *A014 architektonicky cenná stavba, soubor*, *A015 významná stavební dominanta* a *A019 místo významné události* pak uvnitř těchto území (ale i kdekoli mimo ně) konkretizovaly stavby či místa, které tuto hodnotu spoluvytvářejí.

Problematičtější bylo využití sledovaných jevů ÚAP pro oblast krajinného dědictví, respektive historické kulturní krajiny. A to i přesto, že zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, se vztahuje nejen na zvláště chráněná území (která jsou analogií památkového fondu), ale i na obecnou ochranu přírody a krajiny (a ochranu krajinného rázu) na celém území státu. Právě tím bylo dáno, že tato obecná ochrana se do sledovaných jevů promítla prostřednictvím nástrojů, které definuje příslušný zákon. Konkrétně šlo o jevy *A017 oblast krajinného rázu a její charakteristika*, *A018 místo krajinného rázu a jeho charakteristika* a *A023 významný krajinný prvek ze zákona, pokud není vyjádřen jinou položkou* (v kombinaci s jevem *A022 významný krajinný prvek registrovaný, pokud není vyjádřen jinou položkou*). Náplň těchto jevů byla přiblížena výše, na tomto místě je však třeba konstatovat, že žádný z nich není primárně určen pro krajiny cenné z památkového hlediska, i když v definici krajinného rázu se “kulturní a historické charakteristiky” objevují.

S cílem sjednocení náhledu na jevy, které představují informativní prvky (viz výše) a týkají se zejména hmotného stavebního dědictví, a napomoci jejich identifikaci pro účely rozvíjení ÚAP, připravil Národní památkový ústav v roce 2015 v rámci své vědeckovýzkumné činnosti *Metodiku identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami*²⁸ pro jev *A011* a *Metodiku klasifikace staveb podle památkové hodnoty*²⁹ pro jevy *A013*, *A014*, *A015* a *A019*. Obě metodiky byly Ministerstvem kultury certifikovány pro daný účel. Zejména ta urbanistická se opakovaně stala například i referenčním dokumentem právnícké komunity³⁰.

²⁷ Dále též § 53, odst. 4: *Požizovatel přezkoumá soulad návrhu územního plánu zejména: b) s cíli a úkoly územního plánování, zejména s požadavky na ochranu architektonických a urbanistických hodnot v území a požadavky na ochranu nezastavěného území. Pořizovatel přezkoumá soulad návrhu regulačního plánu: s cíli a úkoly územního plánování, zejména s charakterem území, s požadavky na ochranu architektonických a urbanistických hodnot v území, § 90, odst. 4: V územním řízení stavební úřad posuzuje, zda je záměr žadatele v souladu: s cíli a úkoly územního plánování, zejména s charakterem území, s požadavky na ochranu architektonických a urbanistických hodnot v území a § 4, odst. 4, bod 4 vyhlášky č. 500/2006 Sb.: Grafická část územně analytických podkladů obsahuje výkres hodnot území, zejména urbanistických a architektonických.*

²⁸ Karel Kuča – Věra Kučová: *Metodika identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami*. Národní památkový ústav. Praha 2015. ISBN 978-80-7480-025-2.

²⁹ Karel Kuča – Věra Kučová: *Metodika klasifikace staveb podle památkové hodnoty*. Národní památkový ústav. Praha 2015. ISBN 978-80-7480-026-9.

³⁰ Faltýnková, Kristýna – Straka, Jakub 2021: *Ochrana architektonických a urbanistických hodnot ve stavebním právu*. epravo.cz (23. 8. 2021), dostupné on-line: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ochrana-architektonickych-a-urbanistickych-hodnot-ve-stavebnim-pravu-113434.html>

7.2. Územně analytické podklady podle vyhlášky č. 13/2018 Sb.

Poměrně krátce po vydání uvedených metodik přistoupilo ministerstvo pro místní rozvoj, po více než desetileté zkušenosti s budováním soustavy ÚAP, k úpravě jejich pojetí. Vyhláška č. 13/2018 Sb. přinesla velké přeskupení a rozšíření sledovaných jevů ÚAP, které konkretizuje 3. vydání *Metodiky sledovaných jevů pro územně analytické podklady – Metodického návodu k příloze č. 1 vyhlášky č. 500/2006 Sb.* Ministerstva pro místní rozvoj z roku 2019 (dále jen "metodický návod MMR")³¹.

Nová vyhláška kromě dalších změn významně zasáhla i do dosavadního nahlížení na jevy, jimž se věnovaly obě výše uvedené metodiky NPÚ. Dosavadní jevy A013, A014 a A019 byly sloučeny do nového jevu *A013a architektonicky nebo urbanisticky cenné stavby nebo soubory staveb, historicky významné stavby, místa nebo soubory staveb*. Jev je součástí naplňování *Úmluvy o ochraně architektonického dědictví Evropy* (Sdělení č. 73/2000 Sb.m.s.), za které MMR spoluodpovídá.

Dosavadní jev A011, pokrývající urbanistické hodnoty, byl rozšířen o krajinnou složku a nyní se nazývá *A011 urbanistické a krajinné hodnoty*. K tomu je důležité doplnit definici z metodického návodu MMR, ze které vyplývá, že součástí staronového jevu A011 se nově staly i dosud samostatné jevy A015 významná stavební dominanta, A012 region lidové architektury a A020 významný vyhlídkový bod.

Výrazné tematické rozšíření jevu A011 je také jedním z hlavních důvodů vzniku této metodiky. Také tento jev se váže na *Úmluvu o ochraně architektonického dědictví Evropy*.

Nově byl definován jev *A011a struktura a výška zástavby*, který však není definován hodnotově, ale analyticky a popisně; vyplývá ze stavebního zákona.

Ke změnám došlo i v oblasti obecné ochrany krajiny. Dosavadní jevy A017 a A018 byly spojeny do jevu *A017a Krajinný ráz*. Spojeny byly také jevy A022 a A023, a to do jevu *A023a Významné krajinné prvky*. Oba modifikované jevy se opírají o zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Nově byl však zařazen jev *A017b Krajiny a krajinné okrsky*, který je součástí implementace *Úmluvy Rady Evropy o krajinné* (Sdělení č. 12/2017 Sb. m. s., kterým se mění a doplňuje sdělení č. 13/2005 Sb. m. s., Sdělení č. 27/2021 Sb. m. s. o přijetí Protokolu, jímž se mění Evropská úmluva o krajinné).

7.3. Územně analytické podklady podle nového stavebního zákona č. 283/2021 Sb.

V roce 2021 byl přijat nový stavební zákon č. 283/2021 Sb. a Zákon č. 284/2021, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím stavebního zákona (to se týká i památkového zákona). Účinnost zákona byla v době jeho vydání určena od 1. 7. 2023, ale některá jeho ustanovení mají termíny dřívější. V publikovaném znění stavebního zákona jsou územně analytické podklady obsahem § 62, který věcně neznamená změnu oproti dosavadní legislativě; § 334 nicméně s účinností od 1. 7. 2023 zrušuje vyhlášku č. 13/2018 Sb.

Vláda vzešlá z parlamentních voleb v roce 2021 avizuje výrazné změny této normy (norem) a/nebo odsunutí její účinnosti. V době dokončení této metodiky (červen 2022) tedy nelze předjímat, v jaké podobě a od kdy bude nový stavební zákon platit, a to platí rovněž o případné nové vyhlášce o sledovaných jevech ÚAP.

7.4. Pojetí sledovaných jevů ÚAP a jejich vztahy a aditivnost

Mezi sledovanými jevy ÚAP je pouze minimum jevů dále nečleněných (například jev *A001 zastavěné území*). Většina jevů ÚAP je vnitřně strukturována do více podkategorií, což je někdy (ale ne vždy) vyjádřeno již v názvu, jako například u jevu *A093a pozemní komunikace, jejich kategorie a ochranná pásma* či *A005a památkové rezervace a památkové zóny a jejich ochranná pásma*. Takový vnitřně strukturovaný jev nemůže být vyjádřen jednou plochou (polygonem) v mapě, protože se zásadně liší právní režim ve vlastním památkovém území a v jeho ochranném pásmu. Nová soustava sledovaných jevů z roku 2018 princip vnitřního členění sledovaných jevů ÚAP ještě více podpořila.

Metodika datového modelu ÚAP z roku 2012³² mimoto výslovně počítá s možností vyjádření časového horizontu reálné existence jakéhokoli jevu³³, což mimo jiné znamená, že kromě jevů existujících lze vyznačovat i jevy zaniklé. Aplikace tohoto datového modelu může pokračovat i podle nového zákona a Vyhlášky č. 13/2018 Sb.³⁴

Z těchto obecných vlastností sledovaných jevů tedy vyplývá jednak to, že nový jev *A011 urbanistické a krajinné hodnoty* lze vnitřně členit nejen na dvě základní podkategorie obsažené v názvu (urbanistické hodnoty, krajinné hodnoty), ale že i tyto podkategorie lze dále členit jak z hlediska kvalitativního (území více či méně hodnotná), tak časového (urbanistické a krajinné hodnoty existující i zaniklé).

Pro správné chápání výčtu sledovaných jevů ÚAP a pro správné zařazování kulturních a přírodních hodnot v území podle Vyhlášky č. 13/2018 Sb. je potřebné vnímat, že jedna a táž skupina nemovitostí (například urbanistický blok v historickém jádru města) může být součástí celé řady jevů ÚAP, například *A001 zastavěné území*³⁵, *A005a památkové rezervace a*

³¹ V názvu tohoto materiálu je skutečně uvedena již neplatná vyhláška č. 500/2006 Sb. namísto vyhlášky č. 13/2018 Sb., což je dáno právě tím, že jde o 3. vydání staršího materiálu, byť má výrazně změněný obsah.

³² *DMG ÚAP, verze 4.1, 2012/06, Datový model pro digitální zpracování sledovaných jevů územně analytických podkladů v GIS. Referenční příručka podrobná / Referenční příručka stručná / Příručka uživatele.* Dostupné online: <http://www.hydrosoft.cz/produkty/dmg-uap-ke-stazeni/>

³³ Pomocí atributů: -1 bylo zrušeno, -2 bude zrušeno, 1 stav, 2 záměr, 12 stav a záměr bez rozlišení (když nejsme schopni je spolehlivě odlišit).

³⁴ Tato vyhláška je podle nového stavebního zákona účinná do 30. 6. 2023 a snad nahrazena novou, která bude v nastavené filosofii pokračovat.

³⁵ Číslo jevů a jejich plné přesné názvy převzaté z příslušných vyhlášek jsou uvedeny kurzívou.

památkové zóny a jejich ochranná pásma, A011 urbanistické a krajinné hodnoty, A016 území s archeologickými nálezy, A025a velkoplošná zvláště chráněná území, jejich zóny a ochranná pásma a klidové zóny národních parků, A056 lázeňská místa, včetně vymezení vnitřních a vnějších území lázeňského místa a dalších. Podobně stavba naplňující jev A013a architektonicky nebo urbanisticky cenné stavby nebo soubory staveb, historicky významné stavby, místa nebo soubory staveb, může být současně součástí jevu A008a nemovitě národní kulturní památky a nemovitě kulturní památky a jejich ochranná pásma či A005a památkové rezervace a památkové zóny a jejich ochranná pásma.

Sledované jevy ÚAP mají tedy mnohdy aditivní a z hlediska znázornění překryvný charakter. Překryv jevů definovaných pro tutéž nemovitost různými zákony je ostatně logický. Jak ale uvedené příklady ukazují, může k překryvu docházet i u některých jevů definovaných tímž zákonem³⁶.

Na tomto místě je nezbytné upozornit, že sledované jevy A011 a A013a jsou v praxi nahlíženy dvěma odlišnými způsoby. První způsob, který preferuje i tato metodika, zařazuje do těchto jevů všechna území a stavby (nemovitosti), které vykazují příslušnou hodnotu, tedy i ty, které jsou chráněny podle památkového zákona. Legislativní ochrana je chápána jako další – samostatný – atribut. Areál kostela chráněný jako kulturní památka je tedy v tomto pojetí současně *architektonicky nebo urbanisticky cennou stavbou nebo souborem staveb, historicky významnou stavbou, místem nebo souborem staveb* – kdyby jí nebyl, nemohl by se kulturní památkou či národní kulturní památkou stát. Stejně tak se nelze smířit se stavem, kdy by všechny národní kulturní památky a kulturní památky nemohly být klasifikovány jako *architektonicky nebo urbanisticky cenná stavba nebo soubor staveb, historicky významná stavba, místo nebo soubor staveb*

Druhý způsob naopak území a nemovitosti chráněné podle památkového zákona z jevů A011 a A013a vylučuje. Právě toto pojetí je obvykle aplikováno v praxi. Reaguje na praktický dopad, kdy na územích a u staveb památkově nechráněných se může uplatnit pouze ochrana z titulu výše citovaných ustanovení stavebního zákona (respektive Úmluvy o ochraně architektonického dědictví Evropy a Úmluvy Rady Evropy o krajinně), zatímco v územích a u staveb památkově chráněných lze aplikovat i památkový zákon. Takové omezení jevu A013a obsahuje i aktuální metodický návod MMR, který však současně definuje tak náročné parametry pro stavby zařazené do tohoto jevu, že by je nesplnila ani řada kulturních památek³⁷. U jevu A011 metodický návod podobné omezení neobsahuje, ale ve starší verzi je obsahoval. Z praktického hlediska by bylo omezení obou jevů na území a nemovitosti nechráněné tedy vcelku pochopitelné, ale pokud by tomu tak mělo být, měly by oba jevy mít věcně správné pojmenování: *ostatní urbanistické a krajinné hodnoty, ostatní architektonicky nebo urbanisticky cenné stavby nebo soubory staveb, historicky významné stavby, místa nebo soubory staveb*. Teprve pak by vymezení obou jevů bylo jednoznačné, srozumitelné a logické.

Jak již bylo řečeno, tato metodika preferuje objektivní vymezení obou jevů dané názvy stanovenými právně závaznou vyhláškou³⁸, tedy včetně území a staveb chráněných podle památkového zákona.³⁹ To znamená, že národní kulturní památky a kulturní památky lze současně charakterizovat jako *architektonicky nebo urbanisticky cenné stavby nebo soubory staveb, historicky významné stavby, místa nebo soubory staveb* a památkové rezervace a památkové zóny lze současně považovat za *urbanistické a krajinné hodnoty* – všechny byly prohlášeny právě proto, že vykazují nejvyšší míru takových hodnot.

Jde tedy o nezávislé jevy (atributy území), v případě urbanistických a krajinných hodnot objektivně existující, v případě památkových rezervací či zón dané legislativní ochranou, které se v památkových územích překrývají (konkrétní území patří současně do obou sledovaných jevů). Tento překryv však neznamená, že v konkrétním sídle musejí být polygony jevů A005a a A011 totožné. Urbanistické hodnoty totiž často existují na větším území, tedy i vně památkové rezervace či památkové zóny. Předností ÚAP je právě skutečnost, že umožňují sledovat nejen jevy dané legislativou, ale i jiné objektivně existující hodnoty.

V České republice existuje aktuálně (1. 1. 2022) 574 plošně chráněných urbanistických celků (sídelních památkových rezervací a zón), zejména v jádrech historických měst a vesnic. Při započtení 27 krajinných památkových zón, 8 archeologických památkových rezervací, 1 technické památkové rezervace (Stará Huť v Josefském údolí u Olomučan) a 1 památkové rezervace bez specifikace (Kuks) činí celkový počet 608 památkových území. Kromě toho však existuje určitý počet dalších památkově hodnotných měst a vesnic nebo jejich částí, které vykazují obdobné urbanistické hodnoty, ale podle památkového zákona dosud z nejrůznějších důvodů chráněny nejsou⁴⁰. V případě krajinných hodnot je památkově chráněna

³⁶ Podstatné je, jak jejich vztahy definuje příslušná legislativa, v tomto případě památkový zákon, nebo jak jsou aplikovány v praxi. Obvykle platí, že se nepřekrývají památkové rezervace a památkové zóny, byť to zákon výslovně neříká. Vědomě však dochází k překryvům krajinných památkových zón s památkovými zónami sídelního typu. Na území krajinné zóny tedy může existovat městská (či vesnická) památková zóna. Dále platí, že každá národní kulturní památka musí být současně kulturní památkou (§ 4 odst. 1 památkového zákona), ale neplatí, že plošný rozsah této národní kulturní památky musí být totožný s plochou příslušné kulturní památky (část plochy kulturní památky v některých případech součást příslušné národní kulturní památky netvoří).

³⁷ Někteří zpracovatelé ÚAP proto do jevu A013a skutečně zařadili jen vybrané kulturní památky, čímž byl smysl jeho existence zcela popřen.

³⁸ Metodický návod MMR takovou právní závaznost nemá.

³⁹ To v praxi znamená, že například na území města Písku bude vymezeno území (v GISu polygon) s objektivně existujícími vysokými urbanistickými hodnotami, zahrnující historické jádro města i velkou část předměstí. Polygon památkové zóny, která je menší, se s ním bude překrývat. Při opačném pojetí by z polygonu píseckých urbanistických hodnot muselo být území památkové zóny vyřazeno, což je zjevně nelogické. Nicméně obě pojetí zajišťují stejnou míru ochrany, takže je zjevné, že jde do značné míry o formální spor. Podstatné je tedy mít vždy na paměti, že památková rezervace či památková zóna nemusí v daném sídle představovat jediné území s vysokými urbanistickými hodnotami.

⁴⁰ Proces poznávání hodnot v České republice a zájem o jejich předávání dalším generacím v žádném případě není ukončen. Posun poznání a identifikace hodnot je oboru památkové péče vlastní, stejně jako snaha o sjednocování odborného názoru a objektivizaci přístupů k tak složitému tématu, jakým jsou památková území.

dokonce jen velmi malá část území s objektivně zjevnými kulturními hodnotami. Díky tematicky rozšířenému jevu A011 *urbanistické a krajinné hodnoty* lze takovým územím zajistit zatím alespoň částečnou ochranu z titulu ÚAP, definovaných podle stavebního zákona, metodami územního plánování a v neposlední řadě také tím, že se zviditelní v mapě ÚAP.

8. Literatura

- ADÁMKOVÁ, B. (2001): Anglická krajinářská škola a její odraz na našem území. *Zahrada – park – krajina* : odborný časopis oboru sadovnictví a krajinářství 11, č. 2, s. 20.
- ADAMOVIČOVÁ, L. (2019): *Kulturní hodnoty lesní krajiny na části území CHKO Křivoklátsko*. Diplomová práce FSV ČVUT, Praha.
- AMBROŽ, J. (1948): *Lesy třeboňské pánve a přilehlých okrsků*. Zprávy Štátních Výzkumných Ústavů Lesnických ČSR, č. 2, s. 101–180
- AMBROŽ, R. (2014): *Lánská obora jako místo významných lovů a politických setkání*. In: *Obory a bažantnice v kulturní historii*. Prameny a studie 53. Praha : Národní zemědělské muzeum.
- ANDRESKA, J. (1987): *Rybářství a jeho tradice*. Praha : Státní zemědělské nakladatelství.
- ANONYM (1975): *30 let Československého uranového průmyslu*. Praha : SNTL – Státní nakladatelství technické literatury ve Středisku interních publikací.
- BADINOVÁ, L. (2007): *Historie a současnost českého rybníkářství*. Diplomová práce. Olomouc : Univerzita Palackého, Přírodovědecká fakulta.
- BALATKA, B. a kol. (1975): *Typologické třídění reliéfu ČSR*, Sborník Československé společnosti zeměpisné 80, s. 177–183.
- BALATKA, B. – CZUDEK, T. – DEMEK, J. – SLÁDEK, I. (1973): *Regionální členění reliéfu ČSR*, Sborník československé společnosti zeměpisné 78, 2, s. 81–85.
- BALATKA, B. – KALVODA, J. (2006): *Geomorfologické členění reliéfu Čech*. Praha : Kartografie Praha.
- BANDARIN, F. – VAN OERS (2014): *The Historic Urban Landscape: Managing Heritage in an Urban Century*. Wiley-Blackwell, ISBN 978-1-118-93272-8.
- BAŠEOVÁ, O. (1992): *Česká krajina v rámci Evropy*, in: *Historický park a krajina, sborník vybraných referátů ze semináře konaného ve dnech 8.–11. září 1992 v Litomyšli*. Pardubice : Památkový ústav Pardubice, s. 3–11.
- BAŠEOVÁ, O. (1997): *Historická krajina v evropském kontextu*. Ochrana přírody 52, č. 3, s. 75–78.
- BEČKA, M. – KLÁPŠŤOVÁ, E. – KLÁPŠŤ, P. (2012): *Hodnoty území*. In: MAIER, Karel, a kolektiv: *Udržitelný rozvoj území*. Praha : Grada, s. 70–96. ISBN 978-80-247-4198-7.
- BERANOVÁ, M. – KUBAČÁK, A. (2010): *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. Praha : Libri.
- BÍLEK, J. – JANGL, L. – URBAN, J. (1976): *Dějiny hornictví na Chomutovsku*. Chomutov : Vlastivědné muzeum.
- BÍNA, J. – DEMEK, J. (2012): *Z nížin do hor. Geomorfologické jednotky České republiky*. Praha : Academia. Průvodce (Academia).
- BOLINA, P. – KLIMEK, T. – CÍLEK, V. (2018): *Staré cesty v krajině středních Čech*. Praha : Academia.
- BORÁK, M. – JANÁK, D. (1996): *Tábory nucené práce v ČSR 1948–1954*. Šenov u Ostravy : Tilia.
- BOUČEK, Z. – ŠUBR, J. (2000): *Historická kulturní krajina jako současné velké téma*. In: *Téma pro 21. století. Kulturní krajina aneb proč ji chránit?* Praha: MŽP ČR, ISBN 80-7212-134-0. s. 157–164.
- BROŽA, V. a kol. (2005): *Přehrady Čech, Moravy a Slezska*. Liberec : Knihy 555.
- BURCKHARDT, L. (2006): *Warum ist die Landschaft schön?* Berlin : Martin Schmitz Verlag.
- BÜTNER, T. a kol. (2004): *Die historische Kulturlandschaft in der Region Oberfranken-West*. Augsburg – München.
- CÍLEK, V. – LOŽEK, V. et al. (2011): *Obraz krajiny. Pohled ze středních Čech*. Praha: Dokořán. ISBN 978-80-7363-205-2.
- CLARK, J. – DARLINGTON, J. – FAIRCLOUGH, G. (2004): *Using Historic Landscape Characterisation*. English Heritage.
- COSSONS, N. (2000): *Foreword*. In: STRATTON, M. – TRINDER, B.: *Twentieth Century Industrial Archaeology*. London.
- COSSONS, N. (2008): *Průmysl včerejška, odkaz zítřku?/Yesterday's Industry, Tomorrow's legacy?* In: *Průmyslové dědictví/Industrial Heritage*. Praha : ČVUT, s. 14–30, 248–256.
- COSSONS, N. (2013): *Why preserve the industrial heritage?* In: DOUET, J. (ed.): *Industrial Heritage Re-tooled. The TICCIH Guide to Industrial heritage*. Routledge.
- CULEK, M. (2006): *Přírodní podmínky území a jejich význam pro krajinný ráz*. In: VOREL, I. (ed.): *Hodnocení navrhovaných staveb a využití území z hlediska zásahu do krajinného rázu I*. Praha.
- CULEK, M. – GRULICH, V. – LAŠŤŮVKA, Z. – DIVÍŠEK, J. (2013): *Biogeografické regiony České republiky*. Brno : Masarykova univerzita.
- ČADA, V. – VICHROVÁ, M. (2012): *Rukopisné mapy krajů Jana Kryštofa Müllera. Krajina a sídla v Čechách na počátku 18. století*. In: CHODĚJOVSKÁ, Eva – ŠIMŮNEK, Robert. *Krajina jako historické jeviště*. Praha: HÚ AV ČR. ISBN 978- 80-7286-199-6. s. 123–142.
- ČENĚK, M. a kol. (2006). *Lidé, krajina a zemědělství*. Praha : Profi Press.
- ČERNÝ, E. (1970): *K metodologii terénního průzkumu zaniklých středověkých plužin*. In: Sborník Čs. společnosti zeměpisné, sv. 75, č. 3, s. 234–242.
- ČERNÝ, E. (1973a): *Metodika průzkumu zaniklých středověkých osad a plužin na Dražanské vrchovině. I. Text*. Zprávy čs. Společnosti archeologické 15, sešit 4–5.
- ČERNÝ, E. (1973b): *Metodika průzkumu zaniklých středověkých osad a plužin na Dražanské vrchovině. II. Vyobrazení*. Zprávy čs. Společnosti archeologické 15, sešit 6.
- ČERNÝ, E. (1979): *Zaniklé středověké osady a jejich plužiny. Metodika historickogeografického výzkumu v oblasti Dražanské vrchoviny*. Praha : Academia.

- ČERNÝ, E. (1992): *Výsledky výzkumu zaniklých středověkých osad a jejich plužin: historicko-geografická studie v regionu Dražanské vrchoviny*. Vlastivědná knihovna moravská, sv. 74. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost.
- ČERNÝ, V. (1924): *Dělení pastvin v zemích českých v letech 1768–1848*. Časopis pro dějiny venkova, č. 11, s. 210–227.
- ČIŽMÁŘ, M. (2004): *Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku*. Praha : Libri.
- ČORNEJ, P. – BĚLINA, P. a kol. (1995): *Slavné bitvy naší historie*. Praha : Marsyas.
- ČTVERÁK, V. – LUTOVSKÝ, M. – SLABINA, M. – SMEJTEK, L. (2003): *Encyklopedie hradišť v Čechách*. Praha : Libri
- Datový model pro digitální zpracování sledovaných jevů územně analytických podkladů v GIS. Referenční příručka podrobná / Referenční příručka stručná / Příručka uživatele*. DMG ÚAP, verze 4.1, 2012/06, Dostupné online: <http://www.hydrosoft.cz/produkty/dmg-uap-ke-stazeni/>
- DEMEK, J. (1989): *Nauka o krajině*. Olomouc.
- DEMEK, J. – MACKOVČIN, P. (eds.) (2006): *Hory a nížiny. Zeměpisný lexikon ČR*. Brno : AOPK ČR.
- DOUET, J. (ed.) (2013): *Industrial Heritage Re-tooled: The TICCIH Guide to Industrial Heritage Conservation*. Lancaster.
- DRNEK, J. (2012): *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň : Street, o. s.
- EFMERTOVÁ, M. (2006): *Elektrifikace Československa 1918–1938 a vodní díla na Labi*. In: *Vodní dílo v krajině*. Praha : VCPD.
- EHRlich, M. – KUČA, K. – KUČOVÁ, V. – PACÁKOVÁ, B. – PAVLÁTOVÁ, M. – SALAŠOVÁ, A. – ŠANTRŮČKOVÁ, M. – VOREL, I. – WEBER, M. (2020): *Typologie historické kulturní krajiny České republiky*. Metodika. České Budějovice : Národní památkový ústav.
- ELLEDER, L. – ŠIROVÁ, J. – DAVID, V. – KAŠPÁREK, L. – KLETETSCHKA, G. – DRAGON, Z. (2020): *Vzestup a úpadek poděbradského a nymburského rybníkářství pohledem historické hydrologie*. VTEI (Vodohospodářské technicko-ekonomické informace) 26. 2. 2020, dostupné online: <https://www.vtei.cz/2020/02/vzestup-a-upadek-podebradskeho-a-nymburskeho-rybnikarstvi-pohledem-historicke-hydrologie/>
- Evropská úmluva o krajině* (12/2017 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí, kterým se vyhláší opravené znění českého překladu Evropské úmluvy o krajině, vyhlášené pod č. 13/2005 Sb. m. s.)
- EZECHEL, M. (2014): *Vliv vinohradnictví na vzhled krajiny v Čechách*. In *Památková péče o objekty vinohradnické povahy*. Sborník z mezinárodní konference. Brno : Jihomoravský kraj, s. 47–64.
- FALTÝNKOVÁ, Kristýna – STRAKA, Jakub (2021): *Ochrana architektonických a urbanistických hodnot ve stavebním právu*. epravo.cz (23. 8. 2021), dostupné on-line: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ochrana-architektonickych-a-urbanistickych-hodnot-ve-stavebnim-pravu-113434.html>
- FROLEC, V. (1984): *Jihomoravské vinohradnictví*. 2. vyd. Brno : Blok.
- General guidelines for identifying and evaluating historic landscapes* (1999). CDT, Sacramento.
- GOJDA, M. (2000): *Archeologie krajiny. Vývoj archetypů kulturní krajiny*. Praha : Academia.
- GROCHOLOVÁ, V. (2017): *Pozůstatky těžby pokrývačských břidlic na Bruntálsku*. Bakalářská práce. Ostrava : Vysoká škola báňská – Technická univerzita, Hornicko-geologická fakulta.
- HÁJEK, P. (2003): *Česká krajina a baroko*. Praha: Malá Skála. ISBN 80-902777-6-4.
- HENDRYCH, J. (2015): *Slavná stromořadí v proměnách kulturní krajiny : in divinis ordo arte et naturae*. Praha : Foibos Books s.r.o.
- HENDRYCH, J. – LÍČENÍKOVÁ, M. (2010): *Les v zahradním umění*. In: *Kauza les*. Olomouc : Univerzita Palackého, s. 9–34.
- Historie a současnost alejí v krajině a urbanizovaném prostředí : sborník přednášek z odborného semináře konaného v Olomouci ve dnech 17. až 18. září 2007*. Olomouc : Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, 2007.
- Historische Kulturlandschaften Sachsens: Schriftenreihe* (2012). Heft 33. Landesamt für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie, Freistaat Sachsen, (LfULG 2012).
- HORKÝ, J. (1982): *Tvorba krajiny*. Praha : ČVUT.
- HOŠTIČKOVÁ, E. (2016): *Vývoj rybníčních soustav na Blatensku na základě analýz starých map*. Bakalářská práce. Plzeň : Západočeská univerzita, fakulta ekonomická.
- HRNČIAROVÁ, T. – MACKOVČIN, P. – ZVARA, I. (eds.) (2010): *Atlas krajiny České republiky*, Průhonice : MŽP – VÚKOZ.
- HULE, M. (2000): *Rybníkářství na Třeboňsku. Historický průvodce*. Třeboň : Carpio.
- Charta průmyslového dědictví TICCIH, (překlad do českého jazyka)* (2013). Praha : Výzkumné centrum průmyslového dědictví FA ČVUT v Praze. Dostupné z: <http://vcpd.cvut.cz/wp-content/uploads/2013/04/charta-web.pdf>
- CHARVÁTOVÁ, K. (1986): *Vztah dvorů k vesnickému osídlení na panstvích cisterckých klášterů v Čechách*. *Archaeologica historica* 11.
- CHARVÁTOVÁ, K. (1987): *Hospodářské dvory klášterů ve světle pramenů*. *Archaeologica historica* 12.
- CHODĚJOVSKÁ, E. – SEMOTANOVÁ, E. – ŠIMŮNEK, R. (2015): *Historické krajiny Čech: Třeboňsko – Broumovsko – Praha*. Praha: Historický ústav, ISBN 978-80- 7286-255-9.
- CHODĚJOVSKÁ, E. – ŠIMŮNEK, R. (eds.) (2012): *Krajina jako historické jeviště*. Praha.
- CHUMAN, T. – ROMPORTL, D. (2010): *Multivariate classification analysis of cultural landscapes: An example from the Czech Republic*. *Landscape and Urban Planning* 98, č. 3–4, s. 200–209.
- JABURKOVÁ, I. (2011): *Křížové cesty Šluknovska z pohledu zahradního a krajinářského architekta*. In: Mandava. Varnsdorf : Kruh přátel muzea Varnsdorf, s. 32–37.
- JANATA, T. – ZIMOVÁ, R. (2016): *Using GIS and methods of digital cartography for analyzing battlefield engravings of 17th century*. *Geoinformatics FCE CTU*, roč. 15, č. 1, s. 47–59.
- JANATKA, M. (2011): *Nástroje stavebního zákona pro omezení suburbanizace v České republice*. *Urbanismus a územní rozvoj* XIV, č. 2, s. 39–41.
- JANEČEK, M. a kol. (1995): *Z historie českých rybníků*. Praha : Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy.
- KEMPER, T. (2015): *Der Schutz historischer Kulturlandschaften nach deutschem Recht im Lichte der Europäischen Landschaftskonvention*. Tübingen : Eberhard Karls Universität.

- KLÁPŠTĚ, J. (1994): *Paměť krajiny středověkého Mostecka*. Praha – Most : Archeologický ústav AV ČR – Státní galerie výtvarného umění – Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech.
- KLÁPŠTĚ, J. (2012): *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha.
- KLÍR, T. (2008): *Osídlení zemědělsky marginálních půd v mladším středověku a raném novověku*. Disertační práce. Praha : Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.
- KLOUDA, L. (2014): *Preventivní hodnocení krajinného rázu území CHKO Křivoklátsko*. Praha : AOPK ČR.
- KOLEJKA, J. (2014): *Přírodní krajiny České republiky*. Brno : Masarykova univerzita.
- KOLEJKA, J. – LIPSKÝ, Z. (1999): *Mapy současné krajiny*. Geografie 104, č. 3, s. 161–175.
- KOLEKTIV (2003): *Rudné a uranové hornictví České republiky*. Praha : Anagram.
- KOVÁŘ, P. (2000): *Přirozená obnova nepřirozených krajín*. In: *Téma pro 21. století. Kulturní krajina aneb proč ji chránit?* Praha: MŽP ČR, s. 134–141, ISBN 80-7212-134-0.
- KOVAŘÍK, D. (2006): *Proměny českého pohraničí v letech 1958–1960. Demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Brno : Prius.
- KOVAŘÍK, D. (2018): *Hraniční pásmo Jáchymov (1951–1956)*. In PINNEROVÁ, K. (ed.): *Jáchymov. Jevišťe bouřlivého století*. Praha : Ústav pro studium totalitních režimů.
- KRAUS, V. a kol. (1973): *Vinohradnictví, kapitoly z dějin vývoje na Moravě a v Čechách od minulosti do současnosti*. Brno : Blok.
- KRAUS, V. a kol. (1999): *Réva a víno v Čechách a na Moravě: tradice a současnost*. Praha : Radix.
- KRAUS, V. a kol. (2009): *Trpké býti zdá se? Víno a vinařství v českých zemích ve středověku a raném novověku*. In KILIÁN, J. (ed.): *Období rozvoje i úpadku při pěstování révy vinné v Čechách*. Sborník příspěvků z konference konané na Mělníce 2.–4. dubna 2008. Mělník : Regionální muzeum Mělník.
- KRZEMIEŃSKA, B. – TRĚŠTÍK, D. (1965): *Přemyslovská hradiště a služební organizace přemyslovského státu*. Archeologické rozhledy, 17, s. 624–665.
- KUČA, K. (2009): *Půdorysné typy sídel*. In: *Atlas krajiny*. Praha : MŽP – VÚKOZ.
- KUČA, K. (2014a): *Oblasti dochovaných strukturálně výrazných plužin v České republice*. Zprávy památkové péče 74, 2014, č. 1, s. 34–49.
- KUČA, K. (2014b): *Kulturněhistoricky cenná území České republiky a možnosti ochrany jejich památkových hodnot z titulu stavebního zákona*. Zprávy památkové péče 74, č. 3, s. 193–202.
- KUČA, K. (2016a): *Requiem za hospodářské dvory*. Zprávy památkové péče 76, č. 2, s. 221–224.
- KUČA, K. (2016b): *A to je ta krásná země... Destrukce osídlení na území České republiky ve druhé polovině 20. století ve střeoevropském kontextu*. Zprávy památkové péče 76, č. 3, s. 273–288.
- KUČA, K. (2016c): *Odtajněná reliktní kulturní krajina vojenských újezdů*. Zprávy památkové péče 76, č. 3, s. 326–336.
- KUČA, K. (2018): *Parky a terapeutická krajina lázní v České republice*. Časopis Společnosti přátel starožitností 126, č. 4, s. 221–254.
- KUČA, K. (2019): *Heritage protection of towns, villages and cultural landscape in the Czech Republic*. In: *Quality of Public Space in World Heritage Cities : Opportunities and Threats*. The International Conference of the CIVVIH Sub Committee for Central and Eastern Europe, 29th of June – 3rd of July, 2016 in Český Krumlov, Czech Republic. Prague : Czech National Committee ICOMOS 2019. ISBN: 978-80-907103-2-0. <https://www.icomos.cz/images/konference/2019/public-space.pdf>
- KUČA, K. (2020): *Spa parks and the landscape in the spa towns of the Czech Republic*. In: EIDLOTH, V. (Hg.) – MARTIN, P. (Hg.) – SCHULZE, K. (Hg.): *Zwischen Heilung und Zerstreuung. Kurgärten und Kurparks in Europa*. Arbeitshefte – Landesamt für Denkmalpflege im Regierungspräsidium Stuttgart, Band 39, s. 163–178. Stuttgart : Verlagsgruppe Patmos.
- KUČA, K. – KRATOCHVÍLOVÁ, I. – KUČOVÁ, V. (2012): *Plány ochrany památkových rezervací a památkových zón. Metodika připravená na základě vyhlášky MK ČR č. 420/2008 Sb., kterou se stanoví náležitosti a obsah plánu ochrany památkových rezervací a památkových zón, která nabyla účinnosti dne 1. 1. 2009*. Ministerstvo kultury a Národní památkový ústav. Dostupné online: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/analyzy-koncepcie-dokumenty/metodika-k-vydavani-planu-ochrany-pamatkovych-zon-a-rezervaci-143357/>
- KUČA, K. – KUČOVÁ, V. (2000): *Principy památkového urbanismu*. Příloha časopisu Zprávy památkové péče 60.
- KUČA, K. – KUČOVÁ, V. (2015a): *Metodika identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami*, Praha : Národní památkový ústav.
- KUČA, K. – KUČOVÁ, V. (2015b): *Metodika klasifikace staveb podle památkové hodnoty*. Praha : Národní památkový ústav.
- KUČA, K. – KUČOVÁ, V. (2018): *Lázeňské památkové rezervace*. Zprávy památkové péče 78, č. 2, s. 159–166.
- KUČA, K. (ed.) – KUČOVÁ, V. – SALAŠOVÁ, A. – WEBER, M. a kol. (2015): *Krajinné památkové zóny České republiky*. Praha : Národní památkový ústav.
- KUČA, K. – KUPKA, J. (2015): *Identifikace existujících a zaniklých komponent historické kulturní krajiny s důrazem na členění plužiny. Ztracená Voda (okres Bruntál)*. Specializovaná mapa s odborným obsahem. rukopis. dostupné: <http://kpnaki.cz/>
- KUČA, K. (ed.) – MALINA, O. – SALAŠOVÁ, O. – WEBER, M. a kolektiv (2020): *Historické kulturní krajiny České republiky*. Průhonice : VÚKOZ.
- KUČA, K. – VOREL, I. – KUPKA, J. – ŠVECOVÁ, S. – KUČOVÁ, V. (2015): *Metodika plánů ochrany krajinných památkových zón*. Národní památkový ústav, Praha (připraveno k vydání, zatím nepublikováno).
- KUČERA, Z. (2007): *Zanikání sídel v pohraničí Čech po roce 1945 – základní analýza*. Historická geografie 34, s. 317–334.
- KUČOVÁ, V. (2006): *Možnosti ochrany kulturní krajiny v České republice – Současná právní úprava na úseku památkové péče, ochrany přírody, stavebního zákona a územního plánování*. Veřejná správa, 48, příloha.
- KUČOVÁ, V. (2007): *Historická kulturní krajina v kontextu památek světového dědictví*. Zahrada – park – krajina XVII, č. 1, s. 6–10.
- KUČOVÁ, V. (2008): *Kulturní krajina – krajinné památkové zóny v České republice v kontextu světového kulturního a přírodního dědictví*. Zprávy památkové péče 68, č. 4, s. 295–300.

- KUČOVÁ, V. (2012): *Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví a její významné výročí*. Zprávy památkové péče 72, č. 4, s. 227–234.
- KUČOVÁ, V. (2013): *Památky techniky a průmyslového dědictví jako kulturně-historicky cenná území a součásti historické kulturní krajiny v mezinárodním kontextu*. Zprávy památkové péče 73, č. 3, s. 187–198.
- KUČOVÁ, V. (2017): *Průmyslové krajiny jako součást kulturního dědictví*. Zprávy památkové péče 77, č. 5, s. 17–26.
- KUČOVÁ, V. – DOSTÁLEK J. – EHRlich, M. – KUČA K. – PACÁKOVÁ B. (2014): *Metodika tvorby standardizovaného záznamu krajinné památkové zóny*. Odborné a metodické publikace Národního památkového ústavu, svazek 53, Praha. ISBN: 978-80-7480-022-1.
- KUČOVÁ, V. – KUČA, K. (2017): *Úvahy nad průmyslovými krajinami České republiky*. Zprávy památkové péče 77, č. 5, s. 3–16.
- KUČOVÁ, V. – KUČA, K. (2005): *Ochrana kulturní krajiny v České republice a její perspektivy*. Památková péče na Moravě 10, s. 7–24.
- KUKAL, Z. – REICHMANN, F. (2000): *Horninové prostředí České republiky. Jeho stav a ochrana*. Praha.
- KULIŠŤÁKOVÁ, L. (ed.) a kol. (2014): *Metodika identifikace komponovaných krajin*. Certifikovaná metodika. Osvědčení č. 7/2014, Sp. zn. MK-S 5138/2013 OVV. Brno : Mendelova univerzita v Brně.
- KULIŠŤÁKOVÁ, L. – FLEKALOVÁ, M. – KUČERA, P. – MATÁKOVÁ, B. – SALAŠOVÁ, A. – ŠTĚPÁNOVÁ, D. (2011): *Komponované krajiny*. Brno : Mendelova univerzita.
- KULIŠŤÁKOVÁ, L. – SEDLÁČEK, J. (2013): *Využití nástroje GIS při analýze vizuálních vazeb v komponovaných krajinách*. Acta Pruhoniceana 103, s. 51–61.
- KUNA, M. (2014): *Archeologický atlas Čech*. Praha : Academia.
- KUNICKÝ, Z. – VURM, K. (2011): *700 let hutnictví stříbra a olova na Příbramsku (1311–2011). 225 let Stříbrné hutě – Kovohutí Příbram (1786–2011)*. Příbram : Kovohutě Příbram.
- KUPKA, J. (2006): *Vliv jednotlivců a jejich rozhodnutí na podobu krajiny*. In: VOREL, Ivan – SKLENIČKA, Petr [eds.]. *Ochrana krajinného rázu. Třináct let zkušeností, úspěchů i omylů...* Praha: Naděžda Skleničková, s. 181. ISBN 80-903206-7-8.
- KUPKA, J. (2009): *Historická krajina a institut krajinného rázu. Možnosti ochrany dochovaných znaků historické krajiny formou ochrany krajinného rázu dle §12 zákona 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny*. In: *Historická geografie / Historical geography*. 35/1, s. 7–26. ISSN 0323-0988.
- KUPKA, J. (2010): *Krajiny kulturní a historické. Vliv hodnot kulturní a historické charakteristiky na krajinný ráz naší krajiny*. Praha : ČVUT, ISBN 978-80-01-04653-1.
- KUPKA, J. (2019): *Historické struktury jako hodnota krajiny*. Profesorská přednáška. Praha: ČVUT. ISBN 978-80-01-06559-4.
- KUPKA, J. – BOUŠKOVÁ, Z. (2020): *Historické struktury jako hodnota krajiny*. In: *Člověk, stavba a územní plánování* 13, s. 10–27.
- KUPKA, J. – VOREL, Ivan (2017): *Analýza historické krajinné struktury na krajské úrovni*. TZB-info, roč. 48, č. 19, s. 1–12. ISSN: 1801-4399.
- KUPKA, V. – ČTVERÁK, V. – DURDÍK, T. – LUTOVSKÝ, M. – STEHLÍK, E. (2002): *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2. vydání. Praha.
- KÜSTER, H. (1999): *Geschichte der Landschaft in Mitteleuropa*. München : C. H. Beck.
- LAPKA, M. (2008): *Úvod do sociologie krajiny*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1595-0.
- LÍBAL, D. (1981): *Kulturní aspekty ochrany krajiny*. Památky a příroda 6, č. 4, s. 233–235.
- LIPSKÝ, Z. – KOLEJKA, J. (1997): *Typologie a ochrana české kulturní krajiny*. Závěrečná zpráva výzkumného projektu GAČR, č. 206/95/0959. Praha : Lesnická fakulta České zemědělské univerzity, Ústav aplikované ekologie.
- LIPSKÝ, Z. – ROMPORTL, D. (2007): *Typologie krajiny v Česku a v zahraničí: stav problematiky, metody a teoretická východiska*. Geografie 112, č. 1, s. 61–83.
- LÖW, J. – CULEK, M. – NOVÁK, J. – HARTL, P. (2006): *Typy krajinného rázu České republiky*.
- LÖW, J. – CULEK, M. – NOVÁK, J. (2005): *Typologie české krajiny*. Brno : Löw a spol..
- LÖW, J. – MÍCHAL, I. (2003): *Krajinný ráz. Kostelec nad Černými lesy : Lesnická práce*.
- LÖW, J. – NOVÁK, J. (2008): *Typologické členění krajin České republiky*. Urbanismus a územní rozvoj 11, č. 6, s. 19–23.
- MÁČEL, O. (1954): *Základní problematika urbanistické struktury vesnice v Čechách a na Moravě I*. Brno : VÚVA.
- MACHAČ, J. – LANGROVÁ, P. (eds.) (2003): *Uhelné hornictví v ostravsko-karvinském revíru*. Ostrava-Mariánské Hory : Anagram.
- MAIER, K.: *Nástroje územního plánování k regulaci suburbanizace*. Urbanismus a územní rozvoj XV, 2012, č. 5, s. 12–20.
- MAIER, K. (2012): *Udržitelný rozvoj území*. Praha : Grada Publishing.
- MAREČEK, J. (2001): *Lidové krajinářství v obrazu naší země*. In: *Tvář naší země – krajina domova. Krajina jako kulturní prostor*. Lomnice n. Popelkou: Studio JB, ISBN 80-86512-03-7. s. 21–28.
- MATĚJ, M. (1997): *Kulturní dědictví rosicko-oslavanského uhelného revíru*. Zprávy památkové péče 57, č. 5–6, s. 149–156.
- MATĚJ, M. (2001): *Kulturní dědictví centrálního kladenského kamenouhelného revíru*. Zprávy památkové péče 61. Příloha.
- MATĚJ, M. (2013): *Chceme nebo nechceme technické a průmyslové památky?* Zprávy památkové péče 73, č. 3, s. 179–186.
- MATĚJ, M. – KLÁT, J. – KORBELÁŘOVÁ, I. (2009): *Kulturní památky Ostravsko-karvinského revíru*. Ostrava : Národní památkový ústav.
- MATOUŠEK, V. (2010): *Čechy krásné, Čechy mé. Proměny krajiny Čech v době industriální*. Praha : Agentura KRIGL.
- MATOUŠKOVÁ, A. (2000): *Historická zeleň a rozhledny*. In: *Téma pro 21. století. Kulturní krajina aneb proč ji chránit?* Praha: MŽP ČR, s. 52–62. ISBN 80-7212-134-0.
- MATUSZKOVÁ, J. – KOVÁŘŮ, V. (2004): *Vinohradnické stavby na Moravě. = Viticultural buildings of Morava*. Brno : ERA.
- MATYÁŠ, D. – KUČERA, T. (2004): *Opuštěné pohraničí – krajinný fenomén bývalých Sudet*. Životné prostredie, 38, s. 320–324.

- Metodická doporučení k vybraným problémům pořizování územního plánu.* Ministerstvo pro místní rozvoj – Ústav územního rozvoje, únor 2015. Dostupné online: <http://www.uur.cz/images/8-stanoviska-a-metodiky/22-vybrane-problemy-porizovani-up-16022015.pdf>
- MEZERA, A. a kol. (1979): *Tvorba a ochrana krajiny*. Praha : SZN.
- MIDRIAK, R. (2013): *Klasifikácia a kvantifikácia prírodných krajinných typov a typov súčasnej krajiny Slovenska*. In: MIDRIAK, R. (ed.): *Krajina – ekológia, využívanie a ochrana*. Zborník referátov z konferencie konanej 29. mája 2013 v Banskej Bystrici.
- MIKŠÍČEK, P. a kol. (2006): *Zmizelé Sudety* [Katalog k výstavě] = *Das verschwundene Sudetenland* [Der Kataloog zur Ausstellung]. 4. vyd. Domažlice : Pro občanské sdružení Antikomplex vydalo Nakladatelství Českého lesa.
- MITCHELL, N. – RÖSSLER, M. – TRICAUD, P. M. (eds.) (2009): *World Heritage Cultural Landscapes. A Handbook for Conservation and Management*. World Heritage Papers 26. Paris.
- MMR – MŽP (2016): *Zadání územní studie krajiny pro správní obvod obce s rozšířenou působností, Společný metodický pokyn Ministerstva pro místní rozvoj a Ministerstva životního prostředí*. Praha.
- NĚMEC, J. – POJER, F. (eds.) et al. (2007): *Krajina v České republice*. Praha: Consult. ISBN 80-903482-3-8.
- NORBERG-SCHULZ, Ch. (2010): *Genius loci. Krajina, místo, architektura*. Praha : Dokořán. ISBN 978-80-7363-303-5.
- NOVÁK, Z. (2017): *Metodika péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu*. Praha : Národní zemědělské muzeum.
- Obory a bažantnice v kulturní historii* (2014). Prameny a studie 53. Praha : Národní zemědělské muzeum.
- ODEHNAL, F. (2004): *Poutní místa Moravy a Slezska*. 2. vyd., Rosice u Brna : Gloria.
- OCHOTA, M. A. (2016): *Hidden Histories. A Spotter's Guide to the British Landscape*. London.
- OKADA, M. (2012): *Industrial ruin*. In: DOUET, J. (ed): *Industrial Heritage Re-tooled. The TICCIH Guide to Industrial Heritage Conservation*. TICCIH.
- OŤAHEL, J. – HRNČIAROVÁ, T. – KOZOVÁ, M. (2008): *Typológia krajiny Slovenska: regionalizácia jej prírodno-kultúrneho charakteru*. *Životné prostredie* 42, č. 2, s. 70–76.
- OURODA, V. (ed.) – KUČA, K. – KUČOVÁ, V. – HOROVÁ, V. – KOZELSKÁ-BENCÚROVÁ, H. – KAREL, T. – RAZÍM, V. (2015): *Urbanistické dědictví České republiky. Katalog výstavy*, Praha : Národní památkový ústav.
- OURODOVÁ-HRONKOVÁ, L. (2017): *Schwarzenberská krajina Hlubocka a Třeboňska. Proměna krajiny na vybraných schwarzenberských panstvích v letech 1660–1930*. Katalog výstavy. České Budějovice : Národní památkový ústav.
- PALMER, M. – NEAVERSON, P. (1998): *Industrial Archaeology. Principles and Practice*. London – New York : Routledge.
- PAUKNEROVÁ, K. (2019): *Krajina mezi pamětí a zapomináním. Studie z Čech*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4327-4.
- PAVLÁTOVÁ, M. – EHRlich, M. a kol. (2004): *Zahrady a parky jižních Čech*. Praha : Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu – Nebe, s. r. o.
- PEŠA, V. (2004): *Podzemní lomy na Českolipsku*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska, č. 13, s. 83–122.
- POKORNÝ, E. – FILIP, J. – LÁZNIČKA, V. (2001): *Rekultivace*. Brno : Mendelova univerzita.
- RADOVÁ, L. (2017): *Chmelařská krajina Žatecka ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století*. Zprávy památkové péče ZZ, č. 5, s. 529–534
- ROMPORTL, D. (2009): *Typologie krajiny České republiky*. Disertační práce. Praha : Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- ROMPORTL, D. – CHUMAN, T. – LIPSKÝ, Z. (2013): *Typologie současné krajiny Česka*. *Geografie* 118, č. 1, s. 16–39.
- RUBÍN, J. – NĚMEC, J. – POJER, F. (eds.) (2007): *Krajina v České republice*. Praha.
- ŘEHOUNEK, J. (2006): *Osudové okamžiky – Sto let vojenského výcvikového prostoru Milovice-Mladá*. Nymburk : Jan Řehounek – Kaplanka.
- ŘÍKOVSKÝ, F. (1939): *Základy k sídelnímu zeměpisu Česko-slovenska*. Brno : Kolářek.
- SÁDLO, J. – POKORNÝ, P. – HÁJEK, P. – DRESLEROVÁ, D. – CÍLEK, V. (2005): *Krajina a revoluce. Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny Českých zemí*. Praha.
- SALAŠOVÁ, A. (2009): *Trvalé travní porosty v ochraně krajinného rázu*. In Salaš, P. (ed.), Trávníky. Hrdějovice : Agentura Bonus, s. 28–34.
- SALAŠOVÁ, A. (2012): *Ochrana krajinného rázu a rozvoj valašské dědiny*. *Životné prostredie* 46, č. 4, s. 214–219.
- SÁLUSOVÁ, D. (2018): *České zemědělství očima statistiky 1918–2017*. Praha : Český statistický úřad.
- SEDLÁČEK, J. – SALAŠOVÁ, A. – TRPÁKOVÁ, L. (2015): *Hodnocení vlivů na krajinné památkové zóny*. Brno : Mendelova univerzita v Brně.
- SEMOTANOVÁ, E. (2006): *Netradiční formy evidence a zpřístupňování mapového bohatství – stručný úvod do problematiky*. In: *Historická krajina a mapové bohatství Česka*. HG Supplementum I. Praha: Historický ústav. ISBN:80-7286-093-3, ISSN:0323-0988, s. 11–13.
- SEMOTANOVÁ, E. (2007): *Historická krajina – smysl, stopy, hledání a nalézání*. Praha.
- SEMOTANOVÁ, E. (2010): *Raně novověká krajina českých zemí*. In: BŮŽEK, V. a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku*. Praha, s. 19–53.
- SEMOTANOVÁ, E. (2018): *Vyprávěné krajiny*. Praha : Historický ústav AV ČR.
- SEMOTANOVÁ, E. – CHROMÝ, P. – KUČERA, Z. (2018): *Historická geografie: tradice a modernita*. Praha.
- SCHAMA, S. (2007): *Krajina a paměť*. Praha : Argo/Dokořán.
- SKLENIČKA, P. (2003): *Základy krajinného plánování*. 1. vyd. Praha: Naděžda Skleničková. ISBN 80-903206-1-9.
- SMETÁNKA, Z. (1972): *Archeologický výzkum zaniklých středověkých osad v Čechách v letech 1965–1971*. *Archeologické rozhledy* 24, s. 417–427.
- STANDARD SLEDOVANÝCH JEVŮ PRO ÚZEMNĚ ANALYTICKÉ PODKLADY OBCÍ. *Metodický návod k příloze č. 1 části A – Územně analytické podklady obcí – podklad pro rozbor udržitelného rozvoje území vyhlášky č. 500/2006 Sb., o územně analytických*

- podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti. Ústav územního rozvoje v Brně (Ing. Marie Polešáková, Ph.D., aktualizace Ing. arch. Jaroslav Tušer, CSc.). Brno, březen 2014 a Praha, září 2014. Dostupné online: <http://www.uur.cz/images/8-stanoviska-a-metodiky/13-uap-metodicky-pokyn-1A.pdf>
- STEENBERGEN, C. M. (2008): *Composing Landscapes: Analysis, Typology and Experiments for Design*. B.m. : Springer.
- STIBRAL, K. (2005): *Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán. ISBN 80-7363-008-7.
- ŠIMŮNEK, R. (2006): *Historická krajina a mapové bohatství Česka*. Praha.
- ŠTĚPÁNEK, M. (1967–1968): *Plužina jako pramen dějin osídlení*. Československý časopis historický 15, s. 725–746; 16, s. 247–274.
- ŠVECOVÁ, S. – VOREL, I. (2015): *Kulturní historická krajina a výstavba – některé problémy zachování kulturních hodnot v krajinných památkových zónách*. TZB-info: portál pro technická zařízení budov. roč. 17, č. 25, ISSN 1801-4399.
- TEMPEL, N. (2012): *Post-industrial landscapes*. In: DOUET, J. (ed): *Industrial Heritage Re-tooled: The TICCIH Guide to Industrial Heritage Conservation*. TICCIH.
- TOMÁŠEK, M. (2015): *Půdy České republiky*. 4. vydání. Praha : Česká reologická služba.
- TUDOR, C. (2014): *An Approach to Landscape Character Assessment*. Natural England 2014. Dostupné na <http://www.naturalengland.org.uk/ourwork/landscape/englands/character/assessment/default.aspx>.
- TUMA, D. (2018): *Zlatý věk obor. Z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Plzeň : Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- TUNKA, M. (2011): *Několik poznámek z územně analytickým podkladům a k jejich aktualizaci*. Urbanismus a územní rozvoj XIV, č.1, s. 3–6.
- UNESCO Recommendation on Historic Urban Landscape. Dostupné online: <http://whc.unesco.org/en/activities/638>.
- VALCHÁŘOVÁ, V. – BERAN, L. (2007): *Vodní dílo v krajině. Sborník konference na lodi*. Praha : Výzkumné centrum průmyslového dědictví.
- VANDERHULST, G. (ed.): *Industry, Man and Landscape/ Industrie, homme et paysage*. In: *The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage*. Belgium. Dostupné z: <http://isbnplus.com/2960003705>
- VILIKOVSKÝ, V. (1936): *Dějiny zemědělského průmyslu v Čechách od nejstarších dob až do vypuknutí světové krize hospodářské*. Praha.
- VLAŠÍN, M. (2000): *Stáčí zvláště chráněná území pro zachování kulturní krajiny?* In: *Téma pro 21. století. Kulturní krajina aneb proč ji chránit?* Praha: MŽP ČR, s. 85–89. ISBN 80-7212-134-0.
- VOREL, I. (2000): *Přírodní, kulturní, estetické hodnoty a struktura osídlení – konflikt nebo harmonie (kulturní krajina z pohledu urbanisty)*. In: *Téma pro 21. století. Kulturní krajina aneb proč ji chránit?* Praha: MŽP ČR, s. 126–133. ISBN 80-7212-134-0
- VOREL, I. (2006): *Krajinný ráz a jeho ochrana. 2. část – Proměnlivost krajinného rázu – typické a rozlišující znaky*. Ochrana přírody, roč. 61, č. 10/2006, s. 301–303. ISSN 1210-258-X.
- VOREL, I. et al. (2006): *Metodický postup. Posouzení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz*. Praha: Naděžda Skleničková. ISBN 80-903206-3-5.
- VOREL, I. (2008): *Aktuální problémy v ochraně charakteru krajiny a krajinného rázu*. In: VOREL, I. – KUPKA, J. (eds.) (2008): *Aktuální problémy ochrany krajinného rázu*. Praha.
- VOREL, I. – KUPKA, J. (2011): *Krajinný ráz. Identifikace a hodnocení*. Praha: ČVUT. ISBN 978-80-01-04766-8.
- WALZ, U. – UEBERFUHR, F. – SCHAUER, P. – HALKE, E. (2012): *Historische Kulturlandschaften Sachsens*. Dresden.
- WENGI, M. (1976): *Methode zur Typisierung der Kulturlandschaft*. In: *Natur und Landschaft*, 51. Jg., Heft 11, 312–315.
- WÖBSE, H. H. (1991): *„Kulturlandschaftsschutzgebiet“ – eine neue Schutzkategorie bei der Novellierung des Bundesnaturschutzgesetzes?* In: *Natur und Landschaft*, 66. Jg., Heft 7/8, s. 400–402.
- WÖBSE, H. H. (1992): *Historische Kulturlandschaften*. In: *Garten+Landschaft*, Heft 6, s. 9–13.
- ZITTLAU, R. (2010): *Kulturlandschaft und Denkmalschutz – eine Perspektive?* Alfred Toepfer Akademie für Naturschutz (Hrsg.): *Umgang mit historischer Kulturlandschaft – NNA-Berichte 23*. Jg., H.1. Schneverdingen.